

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Науково-дослідний інститут публічного права

**В. С. Москвич, А. В. Боровик,
Н. З. Деревянко**

**ПЕРЕХІД ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ
ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ:
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

Монографія

Видавництво
«Юридика»
2025

УДК 342.95:[355.1+394]-043.72
П27

Автори:

В. С. Москвич, А. В. Боровик, Н. З. Деревянко

Рецензенти:

Дрозд Олексій Юрійович – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України;

Соболь Євген Юрійович – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України;

Шаповал Роман Володимирович – доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Науково-дослідного інституту публічного права
(протокол № 11 від 27.06.2025)*

Москвич В. С.

П27 Перехід від військової служби до цивільного життя: адміністративно-правове забезпечення : монографія / В. С. Москвич, А. В. Боровик, Н. З. Деревянко. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. – 214 с.

ISBN 978-617-8574-29-1

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-617-8574-29-1>

Монографію присвячено дослідженню проблем адміністративно-правового забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя. На підставі ґрунтовного аналізу наукових праць, національного законодавства та міжнародно-правових актів, практики їхнього застосування сформульовано низку наукових висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на удосконалення законодавчого регулювання і адміністративно-правового механізму функціонування системи переходу від військової служби до цивільного життя.

Видання може бути корисним для науковців, юристів, працівників правоохоронних органів, адвокатів, суддів, військовослужбовців та студентів юридичних факультетів закладів вищої освіти.

УДК 342.95:[355.1+394]-043.72

ISBN 978-617-8574-29-1

© В. С. Москвич, А. В. Боровик, Н. З. Деревянко, 2025
© Науково-дослідний інститут публічного права, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	5
---------------------------------	---

ПЕРЕДМОВА	6
-----------------	---

РОЗДІЛ 1

СИСТЕМА ПЕРЕХОДУ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	7
1.1 Характеристика поняття та змісту адміністративно-правових відносин у сфері переходу від військової служби до цивільного життя	7
1.2 Адміністративно-правовий механізм забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя	28
1.3 Стан та проблеми законодавчого забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя	61

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ПЕРЕХОДУ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ	81
2.1 Аналіз правового статусу органів виконавчої влади, які забезпечують систему переходу від військової служби до цивільного життя	81
2.2 Характеристика правового статусу органів місцевого самоврядування в системі переходу від військової служби до цивільного життя	107
2.3 Роль інститутів громадянського суспільства в забезпеченні системи переходу від військової служби до цивільного життя	126

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ РОЗБУДОВИ СИСТЕМИ ПЕРЕХОДУ

ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ 145

3.1 Аналіз зарубіжних моделей формування системи переходу від військової служби до цивільного життя 145

3.2 Проблеми формування в Україні системи переходу від військової служби до цивільного життя та шляхи їх подолання 162

ВИСНОВКИ 177

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 185

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АТО – антитерористична операція

ЄДРВВ – Єдиний державний реєстр ветеранів війни

ЗСУ – Збройні Сили України

ІГС – інститути громадянського суспільства

МВС – Міністерство внутрішніх справ України

МОУ – Міністерство оборони України

МОЗ – Міністерство охорони здоров'я України

МОН – Міністерство освіти і науки України

ООС – Операція об'єднаних сил

СБУ – Служба безпеки України

СЗР – Служба зовнішньої розвідки

УБД – учасник бойових дій

ПЕРЕДМОВА

В умовах повномасштабного вторгнення особливої допомоги потребують ветерани війни та члени їхніх сімей, які повинні отримувати значні гарантії від держави. Це визнана світова практика, яка спрямована на посилення соціального захисту ветеранів війни та повернення їх до умов цивільного життя. На сьогодні проблеми соціального забезпечення та реінтеграції ветеранів війни в Україні є досить актуальними і переважно пов'язані з відсутністю у державі ефективної системи переходу від військової служби до цивільного життя. Окрім того, в державі не сформована ефективна патронатна служба, внаслідок чого має місце соціальний конфлікт між ветеранами війни та суспільством, який заважає адаптації захисників та захисниць до цивільного життя. Спроби держави врегулювати ці питання за допомогою інституту помічника ветерана, який у рамках експерименту був запроваджений в окремих регіонах, оприявив значні недоліки політики держави, що також негативно позначається на розбудові системи ветеранського розвитку. Варто згадати і про проблему недостатньої залученості громадянського суспільства до процесу переходу ветеранів війни від військової служби до цивільного життя, що також гальмує розвиток відповідного напрямку державної політики. З-поміж іншого, варто наголосити на нерозвиненості практики залучення ветеранів війни до управління справами територіальних громад, у яких вони проживають, що призводить до їхньої соціальної відчуженості. Не досить осмисленим залишається досвід постконфліктного розвитку зарубіжних держав, які свого часу перебували в умовах збройного конфлікту та змогли розв'язати проблему переходу ветеранів війни від військової служби до цивільного життя.

Розділ 1

СИСТЕМА ПЕРЕХОДУ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

1.1 Характеристика поняття та змісту адміністративно-правових відносин у сфері переходу від військової служби до цивільного життя

З початком збройної агресії РФ проти України у 2014 році, постало питання реінтеграції учасників бойових дій до умов мирного соціуму. Територіальна обмеженість зони проведення антитерористичної операції (далі – АТО) давала можливість розв'язувати це завдання завдяки системі медико-соціальної та психологічної реабілітації, яку учасники АТО отримували на базі як державних закладів, так і громадських об'єднань, що отримували фінансування від міжнародних донорів. Після початку повномасштабного вторгнення у лютому 2024 року, означена система, яка, до речі, остаточно так і не була сформована, втратила актуальність. Суттєве розширення зони бойових дій, поява новоокупованих територій, загальнодержавна мобілізація – ось ті чинники, які зумовили необхідність формування у державі повноцінної системи переходу від військової служби до цивільного життя.

Проте головним чинником є зростання кількості ветеранів війни, які брали участь у захисті територіальної цілісності та незалежності України, і, звільнившись з лав Збройних Сил України (далі – ЗСУ), здійснюють перехід до цивільного життя. Зокрема, станом на 01 серпня 2023 року до Єдиного державного реєстру ветеранів війни (далі – ЄДРВВ) занесено інформацію про 908832 ветерани¹. На сьогодні ця цифра постійно зростає, що спричинено різними чинниками (демобілізація, отримання інвалідності, повернення з полону тощо). Окрім того, розбудова в країні системи переходу від військової служби до цивільного життя зумовлена тенденціями впровадження в Україні принципів і напрямів перехідного правосуддя.

Тобто на певному етапі держава здійснює суспільний перехід, у рамках якого є необхідність інтеграції ветеранів війни у цивільне життя. Зарубіжні вчені П. Гріді й С. Робінс обґрунтовують філософську природу перехідного правосуддя через теорію змін, яка становить підхід до визначення причиново-наслідкових зв'язків між діями влади та соціальними потрясіннями, які пов'язують національний контекст з очікуваними результатами². Інакше кажучи, перехід від військової служби до цивільного життя є обов'язковим елементом подолання наслідків збройного конфлікту через відповідні соціально-економічні та правові гарантії окремим категоріям осіб, зокрема, і ветеранам війни. На початку дослідження пропонуємо схарактеризувати дві доволі важливі категорії: «військова служба» та «цивільне життя».

Перша категорія – «військова служба», яка у нормах Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 року № 2232-XII визначена так: державна служба особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності

¹ Потрібна допомога та реабілітація: скільки ветеранів в Україні. URL: https://24tv.ua/skilki-veteraniv-ukrayini-minveteraniv-nazvalo-tsifru_n2378026

² Gready P., Robins S. Transitional Justice and Theories of Change: Towards evaluation as understanding. *International Journal of Transitional Justice*, 2020. 14. P. 280–299.

придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, іноземців та осіб без громадянства, пов'язаній із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності³. Важливість визначення цієї категорії полягає у тому, що звільнення з військової служби та отримання статусу ветерана війни є підставою для переходу до цивільного життя. Тобто мова йде про конкретні правові зобов'язання, які виникають у держави стосовно осіб, які отримали такий статус.

В етимологічному значенні «цивільне життя» стосується соціально-правових відносин громадян між собою, а також з державними органами (місцевою владою) і організаціями громадянського суспільства⁴. Відзначимо, що в нормативно-правових актах ця категорія не визначена, натомість зрозуміло, що мова йде про реінтеграцію ветеранів війни до звичайних умов життя соціуму в різних його проявах. Однак варто наголосити, що для ветеранів війни актуалізуються окремі сфери, які вимагають особливого підходу та регламентації. До них треба віднести:

- отримання від держави належних соціально-економічних гарантій, які передбачені чинним законодавством (це вимагає взаємодії з представниками владних інституцій);
- медико-соціальна адаптація (ідеться про отримання медичних послуг, включаючи санітарно-курортне лікування, протезування, з-поміж іншого, за межами України);
- відновлення ментального здоров'я (основним засобом є психологічна реабілітація та отримання, за необхідності, психіатричної допомоги в умовах стаціонару);
- розв'язання питань, пов'язаних з працевлаштуванням, підвищенням кваліфікації, перенавчанням, а також отриманням освіти;

³ Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-ХІІ. *Голос України*. 1992.

⁴ Таумачий словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D1%86%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5>

- забезпечення житлом (мова йде про тимчасове житло, отримання компенсації за зруйноване або пошкоджене житло, а також житло для постійного проживання);
- отримання необхідної правової допомоги (відновлення документів, надання первинної та вторинної правової допомоги).

Необхідно наголосити, що кожна з окреслених сфер набуває особливого значення в умовах переходу від військової служби до цивільного життя, що зумовлено багатьма чинниками, а саме: психоемоційним станом ветеранів війни, вразливістю до певних проявів поведінки інших осіб (бюрократія, корупція, неповага тощо), в окремих випадках – соціальною відчуженістю з боку суспільства. Варто зазначити, що члени сімей ветеранів війни також є важливими учасниками системи переходу від військової служби до цивільного життя, оскільки вони на собі відчувають наслідки посттравматичного досвіду своїх рідних. Зокрема, в сім'ях ветеранів війни на сьогодні спостерігається зростання випадків домашнього насильства.

Важливо зауважити, що розбудова системи переходу від військової служби до цивільного життя має відповідне правове підґрунтя, адже відповідні зобов'язання держави деталізовані в нормативно-правових актах різного рівня. Так, у ст. 17 Конституції України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР передбачено обов'язок держави щодо соціального захисту громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей. Також у ст. 46 Основного закону регламентовано право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття із незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом⁵. Отже, означена система має свою конституційно-правову природу, в якій розкривається внутрішня соціальна

⁵ Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР.

функція держави. Окрім конституційного рівня, доцільно звернути увагу на рівень чинного законодавства.

Так, у Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011-ХІІ вказано, що держава забезпечує соціальну та професійну адаптацію військовослужбовців, які звільняються у зв'язку зі скороченням штатів або проведенням організаційних заходів, за станом здоров'я, а також військовослужбовців строкової військової служби, які до призову на строкову військову службу не були працевлаштовані, якщо вони подадуть відповідне звернення. У разі необхідності соціальну та професійну адаптацію проходять також члени сімей військовослужбовців (за їхнім зверненням) за кошти державного бюджету⁶. На нашу думку, в нормах вказаного закону розкривається соціальна сутність самої системи переходу від військової служби до цивільного життя.

Причому, у липні 2022 року до цього законодавчого акта були внесені зміни, в яких деталізоване право на соціальну та професійну адаптацію для таких категорій осіб: ветерани війни, особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, члени їхніх сімей⁷. Це зайве свідчення того, що після початку повномасштабного вторгнення, держава почала активно працювати у напрямі реінтеграції ветеранів війни до цивільного життя. Окремі аспекти цієї системи формалізовані в нормах Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551-ХІІ. Зокрема, регламентовано обов'язок держави щодо: забезпечення соціальної справедливості під час встановлення обсягу пільг та гарантій для ветеранів; створення умов для їхньої адаптації до мирного життя;

⁶ Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 грудня 1991 р. № 2011-ХІІ. *Голос України*. 1992.

⁷ Про внесення зміни до пункту 5 статті 8 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» щодо системи переходу від військової кар'єри до цивільного життя : Закон України від 29 липня 2022 р. № 2488-ІХ. *Голос України*. 2022. № 169.

гарантування належного фінансового забезпечення передбачених пільг та гарантій; забезпечення доступу до реалізації права на отримання всіх пільг та гарантій; впровадження ефективної моделі соціального захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей⁸.

Спробою практичного втілення окремих елементів досліджуваної системи є реалізація державою експериментального проекту щодо запровадження інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя. На основі цього інституту будуть надаватися послуги ветеранам війни, членам їхніх сімей, а також військовослужбовцям, які брали безпосередню участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, та були звільнені з військової служби⁹. Зазначимо, що цей інститут хоча має певні недоліки, які ми проаналізуємо нижче, однак є першим кроком, в рамках якого держава визнає свої зобов'язання та починає створювати спеціальні організаційні структури й інституції задля сприяння ветеранам війни у переході від військової служби до цивільного життя.

Ключові засади розбудови досліджуваної нами категорії регламентовані у Стратегії формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року. У названому документі означений перехід позиціонується як процес змін в умовах зайнятості та у фінансово-економічному становищі учасників системи переходу, трансформації стосунків у сім'ї та ставленні до них суспільства під час реінтеграції до цивільного життя¹⁰.

⁸ Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22 жовтня 1993 р. № 3551-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. С. 425.

⁹ Про реалізацію експериментального проекту щодо запровадження інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя : Постанова Кабінету Міністрів України 19 червня 2023 р. № 652. *Урядовий кур'єр*. 2023. № 131.

¹⁰ Стратегія формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року. URL: <https://mva.gov.ua/ua/npa/proyekt-rozporядzhennya-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-shvalennya-strategiyi-formuvannya-sistemi-perehodu-vid-vijskovoyi-sluzhbi-do-civilnogo-zhittya-na-period-2032-roku>

На нашу думку, це визначення є дещо недосконалим та не враховує окремі аспекти, які мають важливе значення на етапі переходу. Мова йде про ті сфери, які були окреслені нами вище. Зокрема, не враховані питання правової та медичної допомоги, забезпечення житлом, а також відновлення документів.

Також ми вважаємо, що позиціонування переходу через систему змін є не зовсім коректним. Як видається, означений перехід здійснюється на підставі діяльності уповноважених органів влади та посадових осіб через процес змін і трансформацій. Тобто зміни позиціонуються як результат діяльності вказаних суб'єктів у безпосередній взаємодії із самими ветеранами, без активної участі яких перехід не відбудеться. Інакше кажучи, сам процес змін не може відбутися без належного супроводу з боку владних інституцій та інших учасників цих правовідносин. Отже, можемо узагальнити, що, формалізуючи вищевказане визначення, держава нівелює виконавчо-розпорядчий аспект досліджуваної системи, зводячи його лише до змін, які мають відбутися.

З огляду на це пропонуємо під системою переходу від військової служби до цивільного життя розуміти сукупність індивідуалізованих елементів, які забезпечують повноцінну реінтеграцію ветеранів війни та членів їхніх сімей до цивільного життя після звільнення ветеранів з військової служби, з метою відновлення усіх необхідних суспільних зв'язків та гарантування належних соціально-економічних стандартів якості життя. Індивідуалізованими елементами пропонуємо визначити: 1) методологію системи переходу від військової служби до цивільного життя; 2) уповноважених суб'єктів системи переходу від військової служби до цивільного життя; 3) організаційно-правові форми в рамках системи переходу від військової служби до цивільного життя; 4) систему критеріїв оцінки ефективності системи переходу від військової служби до цивільного життя. Усі окреслені елементи будуть детально схарактеризовані у наступних розділах нашого дослідження.

У контексті аналізованої проблеми важливим видається факт, що досліджувана система є цілісним організаційно-правовим

явищем, а отже, може розглядатися об'єктом адміністративно-правової охорони. Необхідно виходити з того, що сучасна доктрина права доводить соціальну спрямованість конституційних обов'язків держави, які кореспондують до соціальних прав людини, сутність яких полягає у забезпеченні «нормальних умов існування» людини навіть у будь-яких нестандартних умовах¹¹. Як бачимо, ця теза тільки підтверджує наші припущення щодо зарахування системи переходу до адміністративно-правових категорій. Для остаточної аргументації, пропонуємо звернути увагу на деякі доктринальні визначення категорії «адміністративно-правова охорона».

Як зазначає О. М. Правоторова, адміністративно-правова охорона – це інститут адміністративного права, який складається з однорідних норм адміністративного права, правовий вплив яких спрямований на попередження правопорушень (профілактика злочинів) та відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, що здійснюються публічною адміністрацією на основі визначених засад і за допомогою адміністративного інструментарію. Вона деякою мірою пов'язана з охоронною функцією права, адже до її предмета належать питання попередження порушеного права¹².

З цього приводу доцільно додати, що адміністративно-правова охорона виступає своєрідною гарантією функціонування різних за змістом правових систем, зокрема, і тієї, що стала предметом нашого дослідження. У своїй науковій праці В. В. Галунько вказує, що адміністративно-правова – це позитивний статичний стан норм права, спрямований на попередження правопорушень, забезпечення відновлення права і усунення перешкод його реалізації¹³.

¹¹ Соціологія права : підручник / за ред. Н. П. Осипової. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 276 с.

¹² Правоторова О. М. Поняття та зміст адміністративно-правової охорони. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 4. С. 154–158.

¹³ Галунько В. В. Адміністративно-правова охорона та захист права власності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2007. № 38. С. 192–198.

У нашому випадку, цей статичний стан зумовлює системність виконання уповноваженими суб'єктами власних повноважень у рамках забезпечення переходу ветеранів війни від військової служби до цивільного життя.

Проблеми, задекларовані для аналізу у цій монографії, частково були предметом студій науковців, які досліджують адміністративно-правову охорону через призму соціального захисту населення. Так, С. В. Кандиба стверджує, що адміністративно-правова охорона у сфері соціального захисту населення – це цілеспрямований вплив органів публічної адміністрації на забезпечення захисту прав з метою отримання всіх соціальних та організаційних заходів допомоги, з-поміж іншого, пов'язаних із питаннями фінансового, юридичного характеру, та всіх інших необхідних заходів, що передбачають лікування і підтримку здоров'я осіб¹⁴. Як нам вдалося з'ясувати, досліджувана нами система переходу виступає об'єктом адміністративно-правової охорони на рівні як методології, так і цілей та очікуваних результатів. Тобто об'єктом охорони є безпосередня діяльність та стан реалізації ветеранами передбачених законодавством прав.

У рамках міжнародного досвіду новітня модель адміністративно-правової охорони має базуватися на моделі «Good governance» – «Добре врядування», яка характеризує здійснення державою управлінських функцій, зокрема, керування державними ресурсами. Означена модель відображає процес прийняття управлінських рішень у різних сферах суспільного життя та їхнього подальшого виконання¹⁵, і це є зайвим підтвердженням висунутої гіпотези дослідження, яка передбачає, що рамках системи переходу держава не тільки визначає методологію та окреслює цілі і результати,

¹⁴ Кандиба С. В. Поняття адміністративно-правового захисту осіб з інвалідністю в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 101–105.

¹⁵ Economic and Social Commission for Asia and the Pacific ESCAP Library United Nations Building. 2005. URL: <http://www.unescap.org/commission/about-the-commission>

але й здійснює безпосередню виконавчо-розпорядчу діяльність, спрямовану на захист і гарантування прав ветеранів. На початку монографії також доцільно проаналізувати специфіку адміністративно-правових відносин, які виникають під час переходу від військової служби до цивільного життя. Для цього схарактеризуємо доктринальні визначення означеної категорії.

Так, А. Л. Ліжевський вважає, що суспільні відносини, які складаються у сфері соціального захисту населення, потребують впорядкування за допомогою усталених механізмів управлінського впливу. При цьому застосування визначених інструментів публічного адміністрування не може мати довільного характеру, воно має бути чітко регламентованим нормами права¹⁶. На нашу думку, ця теза вказує на декілька принципових аспектів. По-перше, в системі переходу переважають засоби соціального захисту ветеранів, які, повертаючись до мирного життя, стикаються з численними проблемами соціального характеру. По-друге, усі засоби соціального захисту реалізуються уповноваженими суб'єктами в рамках особливого механізму. З огляду на це треба говорити про адміністративно-правовий характер правовідносин, які виникають у рамках системи переходу, яку ми вивчаємо. Тобто автори обрали правильний вектор наукового пошуку, який пов'язує предмет дослідження зі сферою адміністративно-правового регулювання.

Зі свого боку, О. І. Харитонова пропонує під адміністративно-правовими відносинами розуміти суспільні відносини, що складаються у галузі державного управління й адміністративної охорони публічного правопорядку, один з учасників (або всі учасники) яких є носіями владних повноважень, а також суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, які перебувають під охороною держави¹⁷. У нашому випадку, такими

¹⁶ Ліжевський А. Л. Правові засади публічного адміністрування у сфері соціального захисту населення. *Право і суспільство*. 2021. № 1. С. 74–80.

¹⁷ Харитонова О. І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа : автореф. ... дис. д-ра. юрид. наук : 12.00.07. Одеса. 2004. 36 с.

є суб'єкти, які забезпечують формування та реалізацію стратегії переходу від військової служби до цивільного життя. Їхній правовий статус проаналізуємо в наступному розділі нашого дослідження.

Визнаний вчений-адміністративіст В. В. Галунько наголошує, що алгоритм дослідження адміністративно-правових відносин у певних галузях як провідній категорії розкриття динаміки адміністративного права полягає у поєднанні теоретико-правових засад та юридичного змісту адміністративно-правових відносин, зокрема через аналіз юридичних фактів діяльності публічної адміністрації (передовсім через індивідуальні адміністративні акти і адміністративні договори) та класичні методи діяльності публічної адміністрації¹⁸. У цьому контексті доцільно звернути увагу на індивідуалізацію нормотворчості в рамках системи переходу, яка окреслює динаміку розвитку відповідних адміністративно-правових відносин, а також дає можливість врахувати окремі юридичні факти, зокрема набуття правового статусу ветерана війни.

Доволі вдало такі риси адміністративно-правових відносин систематизує І. М. Ткаченко: 1) суспільні відносини, врегульовані адміністративно-правовими нормами; 2) одна сторона або обидві сторони наділені правами й обов'язками у сфері державного управління; 3) однією зі сторін завжди є державний орган; 4) мають субординаційний характер; 5) виражають публічно-правовий інтерес; 6) органи держави наділені державно-владними повноваженнями; 7) можуть виникнути за ініціативи сторони, що має компетенцію; 8) порушення стороною своїх обов'язків передбачає юридичну відповідальність, що здійснюється державними органами; 9) можливість застосування державного примусу; 10) особлива процедура врегулювання спорів між сторонами¹⁹. Вбачається,

¹⁸ Галунько В. В. Адміністративно-правові відносини: алгоритм дослідження суспільних відносин. *Наукові записки Кіровоградського державного університету імені Володимира Винниченка*. 2017. № 1. С. 4–10.

¹⁹ Ткаченко І. М. Адміністративно-правові відносини: дискусійні питання. *Журнал Східноєвропейського права*. 2020. № 81. С. 56–62.

що усі вищевказані риси притаманні і правовідносинам у сфері переходу ветеранів від військової служби до цивільного життя. Згодом на їхній основі запропонуємо перелік ознак відповідних адміністративно-правових відносин.

Ураховуючи специфіку предмета нашого дослідження, вважаємо доцільним і необхідним розглянути наукові праці, в яких висвітлюються питання сутності адміністративно-правових відносин у сфері національної безпеки та оборони. Так, В. Й. Пашинський вказує, що правові відносини у сфері публічного управління обороною, як і правові відносини у будь-якій галузі публічного права взагалі, а отже, і в галузі адміністративного права зокрема, виникають, змінюються та припиняються тільки на підставі правових норм, задокументованих в актах законодавства²⁰. Це свідчить про необхідність формалізації різних аспектів досліджуваної нами системи як передумови ефективного публічного управління нею.

На думку І. В. Наконечної, адміністративно-правові відносини щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції треба визначити як різновид правових зв'язків, породжених існуванням адміністративної норми, що дозволяє / зобов'язує до вчинення певної дії чи утримання від неї задля реалізації конкретного завдання у межах адміністративно-правового механізму реалізації цього процесу²¹.

Уважаємо, що дослідження адміністративно-правових відносин у сфері переходу від військової служби до цивільного життя не повинно спиратися на євроінтеграційні процеси, оскільки останні є надто політизовані, що може нівелювати політику держави, яку вона проводить щодо ветеранів війни.

²⁰ Пашинський В. Й. Військово-адміністративні правові норми: поняття та особливості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. № 51. С. 14–17.

²¹ Наконечна І. В. Поняття та сутність адміністративно-правових відносин щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 6. С. 164–168.

При цьому переконані, що сама система переходу є важливим елементом галузі адміністративно-правового регулювання сфери оборони. Навіть попри те, що мова йде про ветеранів війни, які формально звільнені з лав ЗСУ. Щодо природи цієї сфери В. В. Сокурєнко зауважує, що це цілеспрямований упорядкувальний вплив на відносини, що виникають у сфері оборони, який здійснюється публічною адміністрацією шляхом застосування правових засобів (юридичних норм, правовідносин, індивідуальних приписів тощо) і пов'язується зі встановленням конкретних прав та обов'язків суб'єктів відповідних відносин²². Для підтвердження вищезазначеної позиції наведемо таку тезу О. О. Панової: у сфері забезпечення публічної безпеки можуть виникати різноманітні правовідносини, провідне місце серед яких належить саме адміністративно-правовим, які є обов'язковою складовою структури забезпечення публічної безпеки в Україні щодо підтримання правопорядку, укріплення національної безпеки держави, а також розв'язання інших безпекових питань²³.

На сьогодні ми навіть спостерігаємо тенденцію до формування окремої галузі військово-адміністративного права, у системі якого, на думку П. П. Богущького, доцільно виокремлювати такі правові інститути: права управління військовими формуваннями; права гарнізонної служби; права внутрішньої служби; права військової служби правопорядку; права адміністративної відповідальності військовослужбовців; та права виконання військового обов'язку в запасі; інші правові інститути²⁴. Ми переконані, що саме до числа «інших правових інститутів», про які зазначає науковець, треба зарахувати систему переходу ветеранів війни від військової служби до цивільного життя.

²² Сокурєнко В. В. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оборони. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2014. № 2. С. 177–182.

²³ Панова О. О. Зміст адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення публічної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 2. С. 144–146.

²⁴ Богущький П. П. Військове право у системі права України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса. 2008. 216 с.

Міркуючи про характер адміністративних правовідносин в зазначеній сфері, необхідно розуміти, що сучасна трансформація предмета адміністративного права зумовила зміну концептуальних засад адміністративно-правових відносин. Як наслідок, відбулася фактична зміна їхньої сутності, а також певне розширення. Так, говорячи про адміністративні правовідносини, варто враховувати те, за яких обставин вони виникають. З урахуванням зазначеної специфіки адміністративно-правових відносин будуть розрізнятися ознаки цих правовідносин, тоді як структурний складник залишатиметься сталим²⁵. Подібна трансформація дуже яскраво візуалізується саме на рівні досліджуваної нами системи, яка виникла і проходить етап становлення в умовах воєнного стану.

Отже, пропонуємо під адміністративно-правовими відносинами у сфері переходу від військової служби до цивільного життя розуміти врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, які складаються між суб'єктами владних повноважень і ветеранами війни в рамках реалізації державної політики у сфері соціально-правового захисту та реінтеграції останніх до умов мирного життя. Проведений аналіз вказує на існування двох підходів до визначення природи відносин, які складаються в системі переходу.

У рамках першого їх вважають звичайними адміністративно-правовими відносинами, які мають свої передумови виникнення, зміни та припинення. За другим, ці відносини розглядають через призму військово-адміністративного права, тобто тут мова йде про певну індивідуалізацію на рівні сфери діяльності. На нашу думку, в рамках цього дослідження доцільно виходити з першого підходу, оскільки в системі переходу від військової служби до цивільного життя складаються адміністративно-правові відносини, пов'язані зі створенням додаткових гарантій соціального захисту ветеранів

²⁵ Дніпров О. С. Адміністративно-правові відносини в умовах трансформації предмета адміністративного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3. С. 175–179.

війни. Також у рамках досліджуваної системи йдеться не йде про військову службу, а радше навпаки, про реінтеграцію ветеранів війни до цивільного життя. Пропонуємо до ознак адміністративно-правових відносин у системі переходу від військової служби до цивільного життя зарахувати:

- врегульовані нормами адміністративного права (зокрема, що стосується питань організації уповноважених суб'єктів, здійснення ними повноважень та взаємодії в рамках єдиної системи);
- присутній суб'єкт владних повноважень (передусім це стосується державних інституцій, які забезпечують реалізацію політики у сфері соціального захисту);
- виникають за ініціативи різних за статусом суб'єктів (мова йде про ветеранів війни або суб'єктів владних повноважень);
- зумовлені публічно-правовим інтересом (держава, як і ветерани, зацікавлена у якомога швидшій реінтеграції останніх до умов цивільного життя);
- забезпечені юридичною відповідальністю (мається на увазі відповідальність суб'єкта владних повноважень за невиконання або неналежне виконання власних повноважень);
- виникають в особливих умовах (це стосується воєнного стану, в рамках якого запроваджені певні обмеження, навіть для осіб, які отримали статус ветерана війни);
- мають специфічну мету (вона стосується переходу ветерана війни до умов мирного життя через систему соціально-правових, економічних та інших заходів);
- вимагають особливої оцінки (йдеться про ефективність здійснення ветеранами війни переходу до цивільного життя, яка вимірюється конкретними категоріями);
- мають системний характер (передбачають безперервність процесу переходу, що пов'язане зі збільшенням кількості ветеранів в Україні).

Виходячи з норм Стратегії, адміністративні правовідносини в системі переходу формуються на таких принципах: верховенство права; повага до гідності кожного учасника; пріоритетність захисту

інтересів учасників; відкритість та прозорість; соціальна справедливість; суспільний діалог; безбар'єрний доступ до якісної підтримки учасників; міжсекторальний підхід до формування системи переходу²⁶. На нашу думку, наведений перелік є неповним, оскільки не враховує взаємодію органів влади та місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства (далі – ІГС) в процесі формування системи переходу та реалізації її окремих заходів. Цей принцип має бути обов'язково присутнім, оскільки відповідає повноваженням Міністерства ветеранів України.

Зокрема, згідно із Положенням, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 року № 1175, цей орган виконавчої влади співпрацює з громадськими об'єднаннями щодо: визначення та реалізації пріоритетних напрямів державної політики; надання громадським об'єднанням ветеранів у встановленому законодавством порядку фінансової підтримки; залучення громадськості до моніторингу ефективності програм, реалізованих за рахунок коштів державного бюджету²⁷. Отже, громадські об'єднання повинні стати повноцінними учасниками системи переходу, і передусім це стосується ветеранських організацій, які спільно з владою формують відповідну політику.

Важливо констатувати, що зміст адміністративно-правових відносин у системі переходу від військової служби до цивільного життя визначається цілями, які зафіксовані в нормах відповідної стратегії. З-поміж них доцільно назвати такі: 1) створення умов для запровадження ефективної системи переходу; 2) реалізація переходу до цивільного життя військовослужбовців, які звільняються або звільнені з військової служби; 3) створення

²⁶ Стратегія формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року. URL: <https://mva.gov.ua/ua/npa/proyekt-rozporядzhennya-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-shvalennya-strategiyi-formuvannya-sistemi-perehodu-vid-vijskovoyi-sluzhbi-do-civilnogo-zhittya-na-period-2032-roku>

²⁷ Деякі питання Міністерства у справах ветеранів : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1175. *Урядовий кур'єр*. 2018. № 247.

інформаційно-комунікаційної системи переходу; 4) забезпечення взаємодії центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у територіальних громадах²⁸. Аналіз норм стратегії свідчить про невідповідність вказаних цілей тим проблемам, які існують на цей час.

Так, серед проблемних питань у документі відзначено: 1) складний процес відновлення посвідчення учасника бойових дій після звільнення з полону; 2) низький рівень залучення ветеранів війни до соціально-економічного, культурного життя територіальної громади; 3) недосконалість процедури документування поранень, каліцтв, контузій чи інших ушкоджень здоров'я, які спричиняють інвалідність; маргіналізація ветеранів війни як процес руйнування і втрати моральних, економічних, правових, сімейних цінностей²⁹. Якщо зіставити ці проблеми з вищенаведеними цілями, то стає зрозуміло, що останні мають декларативний характер. Це може спричинити неефективність стратегії загалом, діяльність в рамках якої буде сконцентрована на абстрактних категоріях. За таких умов ветеранам війни буде складно отримати необхідні соціальні послуги та здійснити повноцінний перехід від військової служби до цивільного життя. На нашу думку, буде логічно згармонізувати стратегічні цілі з актуальними проблемами, що виникли на сучасному етапі розвитку. Отже, пропонуємо пріоритетними цілями системи переходу від військової служби до цивільного життя визначити:

- формування зручного механізму узгодження правового статусу учасників бойових дій (далі – УБД), зокрема у випадках поєднання у однієї особи декількох статусів, які передбачають гарантії від держави;

²⁸ Стратегія формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року. URL: <https://mva.gov.ua/ua/npa/proyekt-rozporyadzhennya-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-shvalennya-strategiyi-formuvannya-sistemi-perehodu-vid-vijskovoyi-sluzhbi-do-civilnogo-zhittya-na-pe-riod-2032-roku>

²⁹ Там само.

- запровадження нової парадигми відносин («ветеран – суспільство», яка буде спрямована на недопущення маргіналізації та стигматизації ветеранів, а також забезпечить їхню повноцінну реінтеграцію в суспільстві;
- створення ефективного механізму надання ветеранам війни необхідного комплексу соціальної, правової, психологічної та реабілітаційної допомоги на етапі переходу до цивільного життя;
- упровадження дієвих механізмів координації діяльності органів влади, місцевого самоврядування та громадських об'єднань на етапі здійснення переходу ветеранами війни від військової служби до цивільного життя;
- створення сприятливих умов для реінтеграції ветеранів війни до цивільного життя через попередження криміналізації, проявів домашнього насильства та соціальної відчуженості.

На нашу думку, запропоновані цілі повністю забезпечують проблемні питання і нададуть стратегії комплексності та спрямованості на чітко визначений результат. Отже, зміст адміністративно-правових відносин у системі переходу також визначається означеними цілями. До речі, цілі, які ми запропонували, відповідають переліку очікуваних результатів, які в стратегії переходу формалізовані у такий спосіб: 1) створення у державі механізму міжсекторальної взаємодії центральних та місцевих органів виконавчої влади з громадськими об'єднаннями в інтересах ветеранів війни; 2) надання ветеранам війни якісних послуг з урахуванням індивідуальних потреб; 3) запровадження системи інформування ветеранів війни про підтримку, яка надається територіальними громадами³⁰.

Окремі питання щодо розбудови в державі системи переходу від військової служби до цивільного життя деталізовані у Концепції військової кадрової політики в системі Міністерства оборони

³⁰ Стратегія формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року. URL: <https://mva.gov.ua/ua/npa/proyekt-rozporядzhennya-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-shvalennya-strategiyi-formuvannya-sistemi-perehodu-vid-vijskovoyi-sluzhbi-do-civilnogo-zhittya-na-pe-riod-2032-roku>

України на період до 2028 року від 13 березня 2023 року. У документі закріплено таку мету: створення належних умов для переходу від військової кар'єри до цивільного життя військовослужбовців, які підлягають звільненню з військової служби, та осіб, звільнених з військової служби, зокрема, ветеранів війни. В рамках цієї цілі передбачені переважно організаційні завдання, спрямовані на Міністерства оборони України з суб'єктами системи переходу взаємодію та координацію їхньої діяльності³¹.

На цьому етапі нашого дослідження необхідно з'ясувати, чи належить досліджувана система до числа адміністративних послуг, запроваджених державою для здійснення її функцій, або ж вона є адміністративною процедурою. Для цього коротко схарактеризуємо дві означені категорії. Згідно з нормами Закону України «Про адміністративні послуги» від 06 вересня 2012 року № 5203-VI, адміністративна послуга є результатом здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямованим на набуття, зміну чи припинення прав та/або здійснення обов'язків такої особи відповідно до закону³².

У своїй науковій праці К. А. Фуглевич наголошує, що до розуміння юридичної природи адміністративних послуг важливо підходити, враховуючи її невід'ємність від розуміння їх значущості для споживачів, яка зумовлена здатністю держави, яка реалізує свої функції та виконує обов'язки, задовольняти потреби, законні інтереси громадян через реалізацію ними своїх прав і свобод³³. Можна

³¹ Про Концепцію військової кадрової політики в системі Міністерства оборони України на період до 2028 року : наказ Міністерства оборони України від 13 березня 2023 р. URL: https://www.mil.gov.ua/content/tenders/konceptcia_kadr_29012024.pdf

³² Про адміністративні послуги : Закон України від 06 вересня 2012 р. № 5203-VI. *Голос України*. 2012. № 188.

³³ Фуглевич К. А. Адміністративні послуги: поняття, види, процедурне регулювання : автореф. ... дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса. 2015. 23 с.

припустити, що адміністративні послуги є забезпечувальним організаційно-правовим інструментом, в рамках якого отримувачі набувають практичну можливість реалізувати право або отримати гарантію. З огляду на це система переходу має деякі ознаки адміністративної послуги.

Скажімо, Н. М. Мариняк пропонує під адміністративною послугою розуміти публічну послугу, що надається органами виконавчої влади, виконавчими органами місцевого самоврядування та іншими уповноваженими суб'єктами, в рамках реалізації ними владних повноважень з метою захисту прав і законних інтересів особи³⁴. У рамках досліджуваної моделі перехід супроводжують суб'єкти владних повноважень, які забезпечують надання відповідних гарантій. Проте у нашому випадку можна говорити тільки про певні спільні ознаки, адже система переходу формально не внесена до реєстру адміністративних послуг. До формування остаточних висновків, пропонуємо звернути увагу на категорію «адміністративна процедура».

Відповідно до положень Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року № 2073-IX, адміністративна процедура – це визначений законом порядок розгляду та вирішення справ³⁵. В. Р. Біла щодо сутності цієї категорії зазначає таке: адміністративна процедура визначає не лише порядок дій суб'єктів адміністративного права на певному етапі адміністративного процесу, а й враховує взаємність прав і обов'язків учасників правовідносин, а також підстави їхньої реалізації³⁶.

Отже, адміністративна процедура є переважно процесуальною діяльністю, яка здійснюється у рамках адміністративних

³⁴ Мариняк Н. М. Адміністративна послуга та її співвідношення з суміжними поняттями. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2015. № 824. С. 60–64.

³⁵ Про адміністративну процедуру : Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2073-IX. *Урядовий кур'єр*. 2022. № 151.

³⁶ Біла В. Р. Адміністративна процедура як нормативна модель процесуальних правовідносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 30. С. 12–15.

проваджень. Враховуючи це, досліджувана нами система не вписується до змісту категорії «адміністративна процедура», хоча в межах переходу від військової служби до цивільного життя можуть виникати питання, які вимагають вирішення в судовому порядку. Наприклад, встановлення статусу УБД, доведення причиново-наслідкових зв'язків поранень з участю у бойових діях, відновлення інших, юридично значимих фактів³⁷.

Отже, як узагальнення: система переходу від військової служби до цивільного життя є унікальною адміністративно-правовою моделлю, яка має окремі ознаки адміністративної послуги та процедури. На рівні першої категорії зв'язки візуалізуються у вигляді сприяння ветеранам війни у реалізації їхніх законних прав та інтересів. Щодо другої, то функціональні зв'язки проявляються через необхідність підтвердження окремих юридичних фактів, від яких у подальшому залежить інтенсивність та ефективність процесу реінтеграції ветеранів до цивільного життя. Ця модель охоплює різні за змістом адміністративно-правові відносини, які мають власну мету, індивідуальний суб'єктний склад, передумови виникнення, зміни і припинення. Соціальна роль цієї адміністративно-правової моделі зумовлена необхідністю реінтеграції ветеранів війни, яка включає комплекс заходів, що реалізуються на підставі особливої методології. Зазначимо, що перехід від військової служби до цивільного життя є системним процесом, який притаманний перехідним етапам розвитку самої держави. Тобто, цей процес має свої детермінанти, зумовлені наявністю певних соціальних потрясінь. У випадку України, мова йде про збройний конфлікт, який супроводжується введенням в державі воєнного стану.

³⁷ Москвич В. С. Особливості адміністративно-правових відносин в системі переходу від військової служби до цивільного життя. *Правові новели*. 2024. № 22. С. 97–102.

1.2 Адміністративно-правовий механізм забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя

Система переходу від військової служби до цивільного життя як цілісна модель має особливий адміністративно-правовий механізм, вивчення якого є достатньо принциповим завданням нашого дослідження. У попередньому підрозділі ми окреслили такі складові цього механізму: 1) методологія системи переходу від військової служби до цивільного життя; 2) уповноважені суб'єкти системи переходу від військової служби до цивільного життя; 3) організаційно-правові форми в рамках системи переходу від військової служби до цивільного життя; 4) система критеріїв оцінки ефективності системи переходу від військової служби до цивільного життя. Однак перед початком їхнього аналізу треба розглянути доктринальні погляди на категорію «адміністративно-правовий механізм» та окреслити ключові аргументи на користь його існування. Для цього доцільно звернутися і до теорії адміністративно-військових відносин.

Зокрема, суб'єктами військових адміністративних відносин є Збройні Сили України, органи військового управління, військові частини, установи, організації, державні підприємства Міністерства оборони України, інші, утворені відповідно до чинного національного законодавства, військові формування. Також суб'єктами військових відносин є визначена законодавством категорія громадян, які активно діють у військовій сфері та мають завдяки цьому спеціальний статус призовників, військовослужбовців, або ж осіб, які проходять військову службу у резерві³⁸. Варто додати, що суб'єктами означених відносин є ветерани війни, які також мають особливий правовий статус та відповідні гарантії від держави. Неврахування

³⁸ Гарасимів Т., Білик П. Концептуальні виміри військового права як комплексної галузі права. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2022. № 1 (33). С. 34–40.

цієї категорії, значно звужує суб'єктний склад та предмет самих військово-адміністративних відносин.

Щодо останнього, то І. М. Шопіна виокремлює такі види відносин: правовідносини, пов'язані з функціонуванням окремих військових формувань; правовідносини, які виникають під час підготовки громадян до військової служби та до національного спротиву; правовідносини, які виникають під час вступу на військову службу, її проходження та звільнення з неї; правовідносини, пов'язані з реалізацією правового статусу військовослужбовця (його прав, обов'язків, гарантій його діяльності та юридичної відповідальності) тощо³⁹. Убачається, що правовідносини у сфері переходу від військової служби до цивільного життя включені до предмета військового права, що є аргументом на користь розширення суб'єктного складу означених правових відносин.

Також вагома роль у системі переходу відведена інститутам громадянського суспільства, які беруть безпосередню участь у реалізації відповідної політики держави. Зокрема, у Постанові Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1190 «Про утворення Міжвідомчої робочої групи з питань розроблення та впровадження системи переходу від військової служби до цивільного життя» поставлено завдання визначити шляхи, механізм і способи розв'язання проблемних питань, що виникають під час реалізації державної політики щодо забезпечення успішної професійної, соціальної реадaptaції та психологічної підтримки ветеранів війни⁴⁰. Тобто система переходу набуває втілення у відповідних напрямах діяльності уповноважених суб'єктів. Ці напрями стосуються окремих сфер суспільного життя, зокрема і системи освіти.

³⁹ Шопіна І. М. Предмет права національної безпеки та військового права. *Аналітико-порівняльне правознавство*. 2021. № 4. С. 223–227.

⁴⁰ Про утворення Міжвідомчої робочої групи з питань розроблення та впровадження системи переходу від військової служби до цивільного життя : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1190. *Урядовий кур'єр*. 2021. № 224.

Так, Постанова Кабінету Міністрів України від 30 січня 2024 року № 104 «Про реалізацію експериментального проекту з переходу від військової служби до цивільного життя ветеранів війни на базі закладів освіти засобами освіти, спорту та реабілітації» визначає такі шляхи створення адаптованої освітньої інфраструктури: 1) проведення аудиту і забезпечення фізичної доступності закладів освіти, що надають освітні послуги ветеранам війни, для маломобільних груп населення та осіб з інвалідністю; 2) розроблення та запровадження спеціалізованих освітніх методик і технологій роботи з ветеранами війни для закладів освіти, що надають освітні послуги ветеранам війни; 3) проведення адаптації освітніх програм закладів освіти, що надають освітні послуги ветеранам війни, з урахуванням їхнього унікального досвіду та потреб; 4) забезпечення ветеранів війни з особливими освітніми потребами спеціальними підручниками, посібниками⁴¹.

Ще одним напрямом діяльності є психологічна допомога ветеранам війни та членам їхніх сімей. Наказ Міністерства у справах ветеранів України від 14 грудня 2023 року № 330 «Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Реєстру суб'єктів надання послуг із психологічної допомоги для ветеранів і членів їх сімей» регламентує питання збирання, накопичення, захисту, обліку, відображення, оброблення реєстрових даних щодо суб'єктів надання послуг і їхніх фахівців із надання послуг із психологічної допомоги, які мають право на таку діяльність, отримувачам послуг, членам сімей таких осіб⁴². Особливістю

⁴¹ Про реалізацію експериментального проекту з переходу від військової служби до цивільного життя ветеранів війни на базі закладів освіти засобами освіти, спорту та реабілітації : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 січня 2024 р. № 104. *Урядовий кур'єр*. 2024. № 24.

⁴² Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Реєстру суб'єктів надання послуг із психологічної допомоги для ветеранів і членів їх сімей : наказ Міністерства у справах ветеранів України від 14 грудня 2023 р. № 330. *Офіційний вісник України*. 2024. № 14. стаття 930.

реалізації означених напрямів є залучення громадськості до усіх реінтеграційних заходів.

З цього приводу І. М. Коропатнік зазначає, що метою взаємодії громадянського суспільства та ЗСУ є вплив на напрями розвитку держави відповідно до сучасних викликів. Однією з форм такої взаємодії виступає захист прав і свобод людини і громадянина. Ця форма реалізується шляхом правового захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей, сприяння відновленню їхніх порушених прав, а також використання потенціалу громадянського суспільства для надання їм різного роду допомоги⁴³. Зауважимо, що громадськість також залучається до реінтеграції ветеранів війни та повернення їх до умов цивільного життя. З огляду на це адміністративно-правовий механізм досліджуваної нами системи переходу має забезпечувати взаємодію влади та громадськості у сфері реалізації ветеранської політики, яка в сучасних умовах є достатньо актуальною і пріоритетною для держави.

Звернімося до наукових праць, в яких розкриваються зміст та природа категорії «адміністративно-правовий механізм». Це необхідно для формування авторського визначення і систематизації ознак цієї категорії. У своїй науковій праці О. В. Муза зазначає, що адміністративно-правовий механізм захисту прав поєднує у собі ті складові елементи, що забезпечують учасникам правовідносин здатність набувати, реалізовувати та захищати свої права, при цьому такі правові процеси відбуваються у контексті загального правового регулювання суспільних відносин. Тобто означений механізм є основою для вироблення правових засобів і способів захисту учасниками правовідносин своїх прав, свобод та інтересів⁴⁴. Ми навмисно звернули увагу на сферу захисту прав, оскільки перехід від військової служби

⁴³ Коропатнік І. М. Адміністративно-правові засади взаємодії громадянського суспільства і Збройних Сил України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ. 2016. 519 с.

⁴⁴ Муза О. В. Адміністративно-правовий механізм захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 6. С. 32–36.

до цивільного життя передбачає гарантування ветеранам війни комплексу прав. Натомість, ми не плануємо зводити усю досліджувану систему до правозахисної складової, оскільки порушення прав ветеранів – це радше випадок аніж закономірність.

Як наголошують К. С. Ізбаш та С. І. Пташенко, адміністративно-правовий механізм соціального захисту становить систему правових та організаційних форм і методів, за допомогою яких публічна адміністрація створює необхідні умови для реалізації особистих майнових і немайнових прав, свобод та інтересів⁴⁵. Доцільно зазначити, що визначення категорії «адміністративно-правовий механізм» крізь призму соціальної політики, для нашого дослідження є більш прийнятним, адже система переходу, по суті, становить комплекс соціально-економічних гарантій від держави, які надаються ветеранам війни.

У продовження сказаного наведемо таку тезу В. М. Кондратенко: система адміністративно-правових засобів у сфері соціального забезпечення включає два складники, перший з яких – регулятивні засоби, які унормовують питання реалізації та дотримання спеціального правового статусу залучених суб'єктів приватного і публічного права. Другий – охоронні засоби, які спрямовані на забезпечення правопорядку та гарантування прав осіб на гідний рівень життя⁴⁶. Отже, в рамках адміністративно-правового механізму системи переходу, відбувається поєднання означених складових на рівні як формалізації прав ветеранів війни, так і забезпечення їхньої практичної реалізації.

Аналіз наукових праць свідчить, що в Україні бракує прикладних досліджень адміністративно-правового механізму забезпечення

⁴⁵ Ізбаш К. С., Пташенко С. І. Елементи механізму адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 287–289.

⁴⁶ Кондратенко В. М. Сучасна модель системи адміністративно-правових засобів соціального забезпечення осіб з інвалідністю. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 177–182.

системи переходу. До прикладу, Р. Е. Погосян під адміністративно-правовим механізмом захисту прав ветеранів війни пропонує розуміти систему правових, організаційних та інших засобів, які спрямовані на захист прав ветеранів війни на рівні публічних органів управління. Складовими цього механізму, на думку науковця, є: засоби законодавчого забезпечення; відповідні суспільні відносини; суб'єкти; юридичні засоби забезпечення реалізації прав ветеранів⁴⁷.

Можна лише частково погодитися з таким визначенням, адже означений механізм спрямований не стільки на захист прав ветеранів, скільки на гарантування їхньої реалізації. Інакше кажучи, в рамках системи переходу формується комплекс специфічних прав ветеранів, реалізація яких допомагає їм адаптуватися до умов цивільного життя та відновити необхідні соціальні зв'язки. Окрім того, науковець зводить систему переходу до публічних органів управління, хоча в процесі реінтеграції ветеранів важливу роль відіграють громадянське суспільство та територіальні громади. Для повноти та достовірності нашого дослідження, зазначимо декілька доктринальних визначень категорії «адміністративно-правовий механізм», які пропонують вчені-адміністративісти:

- механізм адміністративно-правового регулювання – це система наділених владними повноваженнями суб'єктів щодо застосування правових засобів з метою правового впливу на суспільні відносини в інтересах фізичних і юридичних осіб (О. І. Остапенко)⁴⁸;

- механізм адміністративно-правового регулювання – це сукупність адміністративно-правових засобів, які здійснюють вплив на поведінку суб'єктів та об'єктів суспільних відносин, що виникають у процесі реалізації адміністративних зобов'язань органів

⁴⁷ Погосян Р. Е. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового захисту прав ветеранів війни. *Наукові записки. Серія: Право*. 2023. № 14. С. 152–156.

⁴⁸ Остапенко О. І. Наукові уявлення про механізм адміністративно-правового регулювання. *Науковий вісник ЛДУВС*. 2010. № 2. С. 142–149.

державної влади щодо забезпечення ефективності їхнього виконання (К. П. Жидченко)⁴⁹;

– механізм адміністративно-правового регулювання – це система «елементів (обов'язкових та факультативних), які урегульовують суспільні відносини, що виникають в сфері публічного управління в процесі виконання владними суб'єктами своїх прав та обов'язків з метою задоволення публічних інтересів громадян» (Т. А. Антонова)⁵⁰;

– механізм адміністративно-правового регулювання – це сукупність правових засобів, за допомогою яких забезпечується динаміка правового регулювання та які ефективно взаємодіють між собою з метою повноцінного забезпечення реалізації прав і свобод в адміністративно-правових відносинах (О. І. Шкурupaцький)⁵¹;

– адміністративно-правовий механізм представлений як система прав, обов'язків, повноважень та інших функціональних елементів, реалізованих у межах особливої методології для забезпечення прав і свобод відповідно до законодавства України (В. С. Сулацький)⁵².

Процитованих визначень вистачає, щоб сформулювати декілька міркувань щодо сутності та природи адміністративно-правового механізму системи переходу від військової служби до цивільного життя. По-перше, цей механізм наділений здатністю впливати на відповідні адміністративно-правові відносини через систему уповноважених суб'єктів та їхні окреслені повноваження. Тобто він спрямовує діяльність у рамках системи переходу, впливаючи на відповідні

⁴⁹ Жидченко К. П. Сутність механізму адміністративно-правового регулювання реалізації військовослужбовцями права на виплату одноразової грошової допомоги. *Юридичний вісник*. 2016. № 3. С. 67–72.

⁵⁰ Антонова Т. А. Адміністративно-правове регулювання поведінки з відходами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ. 2017. 244 с.

⁵¹ Шкурupaцький О. І. До питання визначення поняття механізму адміністративно-правового регулювання соціального захисту офіцерського складу Збройних Сил України. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна*. 2017. № 23. С. 109–112.

⁵² Sulatskyi Vladyslav. Concept and system of methods of an administrative and legal mechanism of preventive activities of the National Police of Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*. Vol. 2. P. 92–96.

правовідносини, які складаються між ветеранами та суб'єктами владних повноважень. По-друге, метою вказаного механізму є унормування та врегулювання управлінського впливу в рамках конкретно визначених напрямів державної політики. Це відбувається шляхом поєднання елементів механізму в процесі виконавчо-розпорядчої діяльності уповноважених суб'єктів. По-третє, механізм передбачає власну, унікальну методологію, яка гарантує цілеспрямованість управлінського впливу, а також динаміку розвитку самої системи переходу, яка є невід'ємною умовою її функціонування.

З урахуванням вищевказаного, пропонуємо під адміністративно-правовим механізмом забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя розуміти сукупність правових, організаційних та інших засобів формалізації, гарантування та захисту комплексу прав ветеранів війни, яких вони набувають на умовах особливого правового статусу, і реалізують з метою адаптації до умов цивільного життя та відновлення необхідних соціальних зв'язків через відповідні сервіси. Вбачається, що запропоноване визначення охоплює ключові аспекти досліджуваної системи та відображає її спрямованість і природу. До ознак вищевказаного адміністративно-правового механізму треба зарахувати:

- фундаментальність (елементи механізму корелюються з національними інтересами, зокрема, в частині переходу ветеранів війни до цивільного життя);
- соціальну спрямованість (механізм має на меті забезпечення належного рівня соціально-економічного та правового захисту ветеранів війни);
- динамічність (механізм перебуває в умовах постійного удосконалення та трансформації, з урахуванням поточних потреб і стратегічних цілей, які необхідно коригувати);
- формалізованість (усі елементи механізму чітко регламентовані на рівні законодавчих та підзаконних актів, що вказує на гарантування державою відповідних прав ветеранам війни та членам їхніх сімей);

– інтегрованість (механізм здатен поєднувати різні за статусом суб'єкти у рамках єдиної мети, зокрема, це стосується владних інституцій, територіальних громад та інститутів громадянського суспільства).

Перед початком дослідження окремих складових адміністративно-правового механізму забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя, пропонуємо звернути увагу на таку тезу М. В. Старинського, В. В. Миргород-Карпової та Т. В. Шлапко: адміністративно-правовий механізм забезпечення прав людини переплітається з трьома складовими, а саме: особливостями державного управління в конкретній сфері суспільного життя, державною політикою у цій самій сфері та безпосередньо правом громадян⁵³. Доцільно погодитися з цією думкою та зазначити, що в контексті теми нашого дослідження її можна адаптувати у такий спосіб: адміністративно-правовий механізм забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя пов'язаний з трьома ключовими елементами:

– державним управлінням у сфері соціального захисту населення (мова йде про узагальнену сферу виконавчо-розпорядчої діяльності, яка охоплює різні соціальні верстви населення, зокрема, і ветеранів війни та членів їхніх сімей);

– державною політикою у сфері соціального захисту ветеранів війни і членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни (вона є більш вузькою за змістом та сконцентрована на рівні окремої категорії громадян України);

– конституційними правами ветеранів війни (передусім варто назвати право на комплексний соціальний захист, достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, охорону здоров'я, медичну допомогу).

На нашу думку, ці три складові визначають сутність та зміст досліджуваного в рамках цього підрозділу механізму. Зокрема, державне

⁵³ Starynskyi M. V., Myrhorod-Karpova V. V., Shlapko T. V. Features of the study of the mechanism of administrative and legal regulation of the human right to health care in modern conditions. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2021. № 30. С. 62–69.

управління як окремий елемент механізму окреслює суб'єктний склад забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя. Державна політика характеризує функціональність останньої, тобто визначає види діяльності в рамках системи переходу. Зі свого боку, конституційні права окреслюють спрямованість системи переходу, тобто вектор діяльності уповноважених суб'єктів. На наше переконання, саме ці три складові в сукупності визначають характер виконавчо-розпорядчого впливу на відповідні адміністративні правовідносини, які виникають у сфері переходу ветеранів від військової служби до цивільного життя. Пропонуємо проаналізувати окремі елементи адміністративно-правового механізму, які були систематизовані нами вище.

1. Методологія системи переходу від військової служби до цивільного життя.

У своїй науковій праці Ю. Ю. Чуприна зазначає, що метод є орієнтиром, він визначає засади регулювання, є опорою, на основі якої формуються своєрідні правові засоби, адекватні специфіці регламентувального виду суспільних відносин, включених до структури галузі⁵⁴. Уважаємо, що з цим твердженням можна погодитися лише частково, оскільки метод дійсно визначає правові засоби. Проте він не може бути орієнтиром для окремої сфери правового регулювання, адже цю роль виконують принципи формування системи переходу від військової служби до цивільного життя. Також варто підтримати ідею про вплив методу правового регулювання на конкретні суспільні відносини, однак переважно необхідно говорити про здатність методів впливати на конкретний вид суспільних відносин як умову формування відповідної методології.

Зі свого боку, В. А. Медяник пропонує під методами адміністративно-правового забезпечення державної соціальної політики

⁵⁴ Чуприна Ю. Ю. Співвідношення адміністративно-правового методу та адміністративно-правового режиму. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна*. 2014. № 7. С. 265–268.

розуміти систему прийомів, засобів та способів її практичного здійснення, втілення у життя положень соціальної політики. Науковець припускає, що методи адміністративно-правового забезпечення державної соціальної політики відображають механізм впровадження її заходів⁵⁵. Для нашого дослідження це визначення є достатньо прийнятним, адже система переходу, по суті, має соціальну спрямованість та передбачає надання ветеранам війни соціальних послуг. Натомість, визнаємо унікальність досліджуваної системи. І тому сформуємо авторське визначення категорії «метод адміністративно-правового забезпечення».

У продовження попередніх висловлювань Р. Е. Погосян зазначає, що система гарантій ветеранів війни охоплює передумови економічного, політичного, організаційного та правового характеру, а також захист прав таких суб'єктів. На його думку, саме захист юридичних прав є важливою складовою правової держави і гарантує забезпечення рівності всіх перед законом та справедливе врегулювання правових спорів. Цей захист важливий для забезпечення їхньої участі в соціально-економічному житті країни. Це означає, що вони повинні мати можливість працювати та брати участь у процесах прийняття рішень на рівні держави і громади⁵⁶. З цього випливає, що методологія системи переходу покликана забезпечувати реінтеграцію і адаптацію ветеранів війни до умов цивільного життя, а також унеможливити їхню соціальну відчуженість та маргіналізацію.

Інакше кажучи, предметом правового регулювання в рамках системи переходу є різноманітні суспільні відносини, які об'єктивно, завдяки своїй природі можуть піддаватися нормативно-організаційному впливу і в даних соціально-політичних умовах потребують такого впливу, який здійснюється за допомогою

⁵⁵ Медяник В. А. Поняття методів адміністративно-правового забезпечення державної соціальної політики. *Право та державне управління*. 2021. № 3. С. 27–30.

⁵⁶ Погосян Р. Е. Поняття та особливості захисту прав ветеранів війни. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 1 (33). С. 109–113.

методів правового регулювання, тобто сукупності засобів і способів впливу на суспільні відносини⁵⁷. Отже, існує прямий зв'язок між предметом правового регулювання (суспільні відносини в рамках системи переходу) та методами (окремими засобами). Цей зв'язок є стійким та візуалізується на рівні діяльності уповноважених суб'єктів, які в рамках компетенції, реалізують свої повноваження. Частково цей зв'язок розкривається через нормотворчість, в якій окремі методи втілюються у правові конструкції.

На думку Д. М. Лук'янца, при визначенні методу адміністративно-правового регулювання коректно розглядати його в межах аналізу змісту підзаконних нормативно-правових актів, які традиційно вважаються правовими актами управління. Це визначення здійснюється переважно суб'єктами виконавчої влади, які в таких актах реалізують власні владні повноваження. Саме тому для адміністративно-правового регулювання буде дійсно справедливим акцентувати увагу на переважальній ролі імперативних норм, тобто саме методі імперативного регулювання⁵⁸. Зауважимо, що нормативно-правові акти дійсно можуть допомогти деталізувати окремі методи, однак і вони формуються на основі окремої методології, яка апіорі пристосована до специфіки суспільних відносин. У нашому випадку, це відносини, які виникають у системі переходу ветеранів війни до цивільного життя.

Наприклад, у Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2020 року № 1057-р, зазначено таку стратегічну мету: впровадження ефективної моделі взаємодії між органами виконавчої влади та органами

⁵⁷ Медяник В. А. Організаційно-правові засади адміністративно-правового забезпечення державної соціальної політики в Україні : монографія. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 406 с.

⁵⁸ Лук'янець Д. М. Про співвідношення методу адміністративного права та методів адміністративно-правового регулювання. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2010. № 845. С. 288–291.

місцевого самоврядування для реалізації державної політики соціального захисту населення і захисту прав дітей із забезпеченням сервісного підходу до надання соціальних послуг та дотриманням принципу їхньої максимальної доступності для споживачів⁵⁹. Тобто взаємодія різних за статусом суб'єктів, як елемент методологічного підходу, закладена в самих нормативно-правових актах, які частково регламентують суспільні відносини в системі переходу.

З урахування викладеного пропонуємо під методами адміністративно-правового забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя розуміти сукупність засобів та способів розбудови означеної системи, практичного втілення її окремих організаційних форм і принципів, а також визначення правового статусу уповноважених суб'єктів. Вбачається, що означені методи наділені здатністю: 1) впливати на суспільні відносини у сфері соціального захисту та реінтеграції ветеранів війни; 2) відображати характер виконавчо-розпорядчого впливу на вказану сферу; 3) збалансовувати інтереси особистості та держави у сфері соціального захисту; 4) пристосовуватися до потреб ветеранів війни.

Пропонуємо коротко схарактеризувати окремі методи адміністративно-правового забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя. Для зручності розділимо їх на дві групи: імперативні та диспозитивні методи, і схарактеризуємо кожну групу окремо. Імперативний метод є основним інструментом правового регулювання адміністративних правовідносин, який поряд із приписами і заборонами, застосовує такі специфічні способи, як субординація та координація. Регулятивний вплив елементів цього методу знаходить відображення у так званих організаційних відносинах, відносинах, що виникають у зв'язку із застосування адміністративного примусу. Меншою мірою імперативний метод

⁵⁹ Про схвалення Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей : розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2020 р. № 1057-р. *Урядовий кур'єр*. 2020. № 168.

проявляється у відносинах, які виникають у процесі надання і отримання адміністративних послуг⁶⁰.

Для досліджуваної нами системи переходу, регулятивний вплив є дуже важливим, адже він може визначати динаміку реінтеграції ветеранів війни та рівень їхнього залучення до управління справами громад, у яких вони проживають. Цей метод проявляється у тому, що держава й органи місцевого самоврядування виражають волюві бажання, які є обов'язковими для всіх як юридичних, так і фізичних осіб безпосередньо у процесі здійснення окремих видів діяльності. Тобто мова йде про метод владних приписів, які застосовуються у практичній площині через заборону та примус⁶¹. Зазначимо, що більшість норм у рамках системи переходу формалізовані саме за допомогою імперативних методів.

Виходячи із норм Стратегії переходу від військової служби до цивільного життя, імперативний метод використовується в цій сфері у такий спосіб: 1) створення системи гарантування конституційних прав ветеранів війни; 2) інформаційно-консультативне забезпечення; 3) оновлення законодавства у відповідній сфері; 4) розроблення стандартів надання послуг у рамках системи переходу; 5) здійснення моніторингу якості надання послуг; 6) формування механізмів управління системою переходу; 7) регламентація повноважень учасників системи переходу від влади та місцевого самоврядування тощо⁶². Можемо припустити, що на етапі утвердження системи переходу методологія буде змінюватися, зокрема, і її імперативна складова.

⁶⁰ Юровська В. В. Імперативний метод адміністративного права: окремі думки щодо подальших перспектив дослідження. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2017. С. 151–154.

⁶¹ Уткіна М. С. Методи забезпечення функціонування фінансової системи України. *Європейські перспективи*. 2018. № 1. С. 65–69.

⁶² Стратегія формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року. URL: <https://mva.gov.ua/ua/npa/proyekt-rozporyadzhennya-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-shvalennya-strategiyi-formuvannya-sistemi-perehodu-vid-vijskovoyi-sluzhbi-do-civilnogo-zhittya-na-period-2032-roku>

Зі свого боку, диспозитивний метод, на відміну від імперативного, передбачає юридичну рівність учасників правовідносин і застосовується, як правило, в адміністративному праві для встановлення правового статусу державних службовців і для здійснення ними посадових повноважень у сфері публічного управління⁶³. На нашу думку, в системі переходу диспозитивність також полягає у наділенні громадськості окремими правами в рамках переходу ветеранів війни до цивільного життя. Тобто зміст диспозитивного методу, в рамках системи переходу, суттєво розширено, що зумовлюється особливостями правовідносин у цій сфері.

За Г. А. Капліною, диспозитивний (автономний) метод, встановлюючи права і обов'язки суб'єктів, одночасно надає їм можливість вибрати варіант поведінки або додатково угодою врегулювати свої взаємини. Цей метод передбачає регулювання відносин за угодою сторін, тоді як нормативне правило діє лише за її відсутності⁶⁴. Отже, методи диспозитивної спрямованості переважно використовуються для регламентації взаємовідносин між учасниками системи переходу. Причому мова йде як про суб'єктів владних повноважень, так і про відносини між цими суб'єктами та ветеранами війни (членами їхніх сімей).

З урахування специфіки правовідносин у рамках системи переходу від військової служби до цивільного життя, диспозитивний метод у цій сфері проявляється у: 1) наданні ветеранам війни права обирати напрями та форми взаємодії з місцевою владою; 2) наданні ветеранам війни вибору комплексу послуг у рамках системи переходу; 3) наданні ветеранам війни права вибору медичних закладів, на базі яких вони можуть отримати соціальні послуги; 4) виборі форм взаємодії між ветеранами війни та місцевими громадами;

⁶³ Легега Ю. Адміністративно-правові методи публічного управління у сфері використання природних ресурсів. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 111–114.

⁶⁴ Капліна Г. А. Питання класифікації способів правового регулювання оплати найманої праці. *Актуальні проблеми політики*. 2009. № 38. С. 99–106.

5) наданні свободи визначення інтенсивності виконання ветеранами війни індивідуального плану заходів у рамках системи переходу тощо⁶⁵. Отже, для системи переходу від військової служби до цивільного життя характерна комплексна методологія, яка забезпечує міжгалузевий вплив та взаємодію з метою досягнення поставлених результатів.

2. Уповноважені суб'єкти системи переходу від військової служби до цивільного життя.

Цікавим з наукового погляду є становище суб'єктів системи переходу, які, реалізуючи власні і делеговані повноваження, забезпечують ефективну реінтеграцію ветеранів війни та надають їм необхідні гарантії. Виокремлення категорії «суб'єкт права» пов'язане з потребою позначення учасника суспільних відносин, якого нормою права наділено правами й обов'язками. Тобто, з одного боку, суб'єктом права виступатиме відокремлена та персоніфікована особа, а з іншого – тільки та особа, яка на нормативно-правовому рівні визнана такою, що має право брати участь у правовідносинах відповідного типу⁶⁶. У такий спосіб суб'єкт надає відповідним правовідносинам сенс та наділяє їх певною динамікою.

Розглянемо декілька поглядів на категорію «суб'єкт адміністративного права». Наприклад, М. В. Костів зазначає, що суб'єкт адміністративного права – це носій суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, які передбачені адміністративно-правовими нормами, має лише потенційну здатність вступати у правовідносини, врегульовані нормами адміністративного права⁶⁷. Важливо звернути увагу на потенційність як певну ознаку суб'єктів. На нашу думку,

⁶⁵ Стратегія формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року. URL: <https://mva.gov.ua/ua/npa/proyekt-rozporядzhennya-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-shvalennya-strategiyi-formuvannya-sistemi-perehodu-vid-vijskovoyi-sluzhbi-do-civilnogo-zhittya-na-period-2032-roku>

⁶⁶ Слободянюк М. А. Система суб'єктів адміністративного права в умовах євроінтеграції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 323–325.

⁶⁷ Костів М. В. Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб: теоретичні та практичні аспекти : монографія. Львів : ПП Лукашук В. С., 2006. 152 с.

ця ознака вказує на деяку абстрактність, яка в рамках системи переходу може бути лише фрагментарною. Тобто окремі суб'єкти, які мають власну компетенцію, можуть бути залученими для задоволення окремих потреб ветеранів війни і членів їхніх сімей.

Більш адаптованими до специфіки нашого дослідження є визначення категорії «суб'єкт адміністративно-правових відносин» – фактичний учасник правових зв'язків у сфері управління, які виникають на підставі певних юридичних фактів, що обов'язково бере участь у конкретних адміністративно-правових відносинах⁶⁸. Означені суб'єкти поділяються на такі групи: 1) індивідуальні суб'єкти (громадяни України, іноземці, особи без громадянства); 2) державні органи та організації (Президент України, органи виконавчої влади, інші державні органи та організації); 3) недержавні органи та організації (громадські об'єднання, органи місцевого самоврядування, релігійні організації)⁶⁹. Усі вони є безпосередніми учасниками правовідносин у рамках системи переходу від військової служби до цивільного життя.

Як зазначає В. Б. Авер'янов, на відміну від суб'єкта адміністративних правовідносин суб'єкт адміністративного права має лише потенційну здатність вступати у правовідносини. Інакше кажучи, перший є фактичним носієм правових зв'язків, а другий – лише потенційним учасником правовідносин⁷⁰. Ця теза дуже чітко розмежовує дві категорії на рівні їхньої правосуб'єктності в адміністративно-правових відносинах, зокрема, і у досліджуваній нами сфері. Тобто ми будемо звертати увагу саме на носіїв відповідних правових зв'язків, адже саме вони забезпечують реалізацію організаційно-правових форм у рамках системи переходу.

⁶⁸ Адміністративне право : підручник / за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. Харків : Право, 2012. 656 с.

⁶⁹ Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2008. 624 с.

⁷⁰ Адміністративне право України. Академічний курс : підручник / ред. кол.: В. Б. Авер'янов та інші. Київ : Юридична думка, 2005. 624 с.

Із цього приводу І. Литвин стверджує, що суб'єкти адміністративних правовідносин завжди вступають у правові відносини заради задоволення своїх інтересів і потреб, для чого здійснюють певні дії, спрямовані на досягнення корисного для них результату⁷¹. У нашому випадку, суб'єкти діють в інтересах держави, яка і наділяє їх відповідними повноваженнями. При цьому окремі суб'єкти, наприклад, інститути громадянського суспільства, можуть дійсно діяти у власних інтересах, однак вони здебільшого мають суспільне значення. Скажімо, ветеранські організації як суб'єкти системи переходу діють в інтересах своїх членів, які також належать до ветеранської спільноти.

Доцільно врахувати, що адміністративно-правовий статус суб'єкта поєднує філософсько-правові чинники його «народження» і «смерті», правових статичних правил, потенціальної взаємодії з іншими суб'єктами і об'єктами права, що здійснюється на основі норм адміністративного права, з метою забезпечення прав, свобод або/та законних інтересів при умові недопущення створення передумов щодо порушення засвічених цінностей інших суб'єктів права⁷².

Отже, пропонуємо під суб'єктом системи переходу від військової служби до цивільного життя розуміти учасника правовідносин, який на основі законодавчо визначеної компетенції та повноважень забезпечує практичну реалізацію організаційно-правових форм у рамках системи переходу, зумовлених необхідністю гарантування інтересів держави та суспільства у сфері соціально-економічного захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей. Зазначимо, що усіх учасників правовідносин варто розділити на три основні групи: 1) суб'єкти владних повноважень (органи влади та місцевого

⁷¹ Литвин І. Сутність системи суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері надання освітніх послуг. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 5. С. 63–66.

⁷² Горбач М. І. Класифікація елементів адміністративно-правового статусу суб'єктів адміністративного права. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2017. № 2. С. 29–41.

самоврядування); 2) неурядові суб'єкти (вітчизняні та зарубіжні громадські організації, благодійні фонди); 3) вигодонабувачі (ветерани війни та члени їхніх сімей).

Більш детально статус перших двох груп суб'єктів плануємо проаналізувати в рамках другого розділу нашого дослідження. Наразі пропонуємо схарактеризувати правовий статус суб'єктів третьої групи, тобто вигодонабувачів. Відповідно до статті 4 Закону України від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До складу цієї категорії входять: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни, члени їхніх сімей⁷³.

У Стратегії формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року закріплено більш розгорнутий перелік вигодонабувачів, до якого включені: 1) військовослужбовці, які звільняються у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів; 2) військовослужбовці, які звільняються за станом здоров'я; 3) військовослужбовці, які звільняються та мають вислугу військової служби не менше п'яти років та позитивні службові характеристики; 4) особи, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни; 5) військовослужбовці (добровольці), які проходили службу за контрактом; 6) мобілізовані під час воєнного стану; 7) члени сімей усіх вищевказаних осіб, а також загиблих (померлих) ветеранів війни⁷⁴.

⁷³ Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22 жовтня 1993 р. № 3551-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. С. 425.

⁷⁴ Стратегія формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року. URL: <https://mva.gov.ua/ua/npa/proyekt-rozporядzhennya-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-shvalennya-strategiyi-formuvannya-sistemi-perehodu-vid-vijskovoyi-sluzhbi-do-civilnogo-zhittya-na-period-2032-roku>

Убачається, що категорія «ветеран війни» є узагальнювальною і об'єднує декілька категорій військовослужбовців, які брали участь у бойових діях. Основу правового статусу вигодонабувачів становить система спеціальних гарантій для означеної категорії осіб, які реалізуються у рамках системи переходу. До їхнього числа варто зарахувати: соціальний супровід, психологічну та медичну реабілітацію, відновлення необхідних соціальних зв'язків, залучення ветеранів до процесів прийняття управлінських рішень тощо. Назагал, сукупність учасників системи переходу має ключове значення для формування адміністративних правовідносин, оскільки їхні права та повноваження наповнюють змістом конкретні організаційно-правові форми реінтеграції ветеранів війни.

3. Організаційно-правові форми в рамках системи переходу від військової служби до цивільного життя.

Невід'ємним елементом досліджуваного механізму виступають організаційно-правові форми, які реалізують уповноважені суб'єкти на основі визначеної методології. Ці форми розкривають зміст виконавчо-розпорядчої діяльності в рамках системи переходу, а отже, потребують окремої уваги. У своїй роботі В. Р. Біла до правових форм публічного адміністрування пропонує включати усі прояви активності публічної адміністрації, що викликають безпосереднє настання юридичних наслідків у сфері публічного адміністрування (нормативні акти управління, акти-плани, управлінські програми, індивідуальні акти, адміністративні договори, юридично значимі дії, адміністративні процедури, автоматичні правові механізми)⁷⁵. На нашу думку, це визначення є надто загальним та не зовсім корелюється із методами та системою суб'єктів.

У доктрині адміністративного права під адміністративно-правовою формою державного управління розуміють зовні виражену дію органу виконавчої влади або його посадової особи, здійснену

⁷⁵ Біла В. Р. Види правових форм публічного адміністрування. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2019. № 30 969). С. 94–99.

в рамках його компетенції, і яка тягне за собою юридичні наслідки⁷⁶. Наведене визначення – більш змістовне та відповідає спрямованості системи переходу від військової служби до цивільного життя. Отже, організаційно-правові форми, вочевидь, є проявом не тільки нормотворчості, а й конкретних дій органів влади в межах їхніх законодавчо визначених повноважень. Подібні припущення підтверджуються думкою науковців.

Наприклад, Ю. М. Кириченко підкреслює, що форми діяльності органів публічної влади становлять зовнішню сторону їхнього функціонування, тобто сукупність однорідних дій такого органу, які здійснюються у певних організаційних рамках, визначених законодавством, через які реалізуються функції означених владних інституцій⁷⁷. Видається, що вказані організаційні рамки формуються повноваженнями різних за статусом органів влади. Варто звернути увагу, що зовнішнє вираження реалізації організаційно-правових форм вказує на поєднання у рамках системи переходу зусиль різних за компетенцією суб'єктів.

На галузевому рівні правова форма набуває інтегративних якостей, що проявляється у здатності встановлювати стійкі зв'язки між нормами й інститутами адміністративного права, виражати ззовні, формалізувати діяльність органів публічної адміністрації та завдяки цьому забезпечити їхній вплив на суспільні відносини у сфері публічного управління, що потребують правового регулювання, надати юридичного значення результатам діяльності учасників адміністративно-правових відносин⁷⁸. Ця теза підтверджує

⁷⁶ Мельник С. М. Адміністративно-правові форми забезпечення громадської безпеки і громадського порядку державними військовими адміністраціями України в умовах правового режиму воєнного стану. *Аналітико-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 370–373.

⁷⁷ Кириченко Ю. М. Організаційно-правові форми діяльності органів місцевого самоврядування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 286–290.

⁷⁸ Картузова І. О., Осадчий А. Ю. Адміністративно-процедурне право : навч.-метод. посібник. Одеса : Юридична література, 2008. 287 с.

наші припущення про поєднання у рамках системи переходу різних за компетенцією суб'єктів. У контексті теми нашого дослідження звернемо увагу на сферу соціального забезпечення та супроводу.

З цього приводу Л. П. Шумна констатує, що організаційно-правові форми соціального забезпечення становлять законодавчо передбачений спосіб організації здійснення права громадян на соціальне забезпечення, який має спеціальні завдання, зумовлений соціальними ризиками, видами забезпечення, колом суб'єктів, які їх отримують та надають, а також джерелами й порядком формування відповідних коштів⁷⁹. Наведене визначення є доволі вдалим, оскільки дає змогу поглянути на поняття «організаційно-правова форма» як на комплексну категорію, яка пов'язує усі інші елементи досліджуваного механізму.

Проаналізувавши висловлені вище думки, пропонуємо під організаційно-правовими формами адміністративно-правового забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя розуміти сукупність законодавчо визначених способів діяльності різних за статусом суб'єктів, спрямованих на реалізацію ветеранами війни та членами їхніх сімей соціально-економічних прав та набуття гарантій, які визначають завдання системи переходу, очікувані результати і характеризують виконавчо-розпорядчий вплив у рамках системи. Тобто означені форми узагальнюють будь-які види активності уповноважених суб'єктів, включно із процесами нормотворчості та безпосередньої роботи з цільовою аудиторією – ветеранами війни та членами їхніх сімей. До особливостей організаційно-правових форм у рамках системи переходу варто зачислити:

– зв'язок із цілями, визначеними в самій системі переходу (перелік форм визначається пріоритетами, вказаними в системі переходу від військової служби до цивільного життя);

⁷⁹ Шумна Л. П. Соціальна підтримка як організаційно-правова форма соціального забезпечення : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Чернівці, 2014. 455 с.

- здатність змінювати правовідносини в рамках системи переходу (йдеться про юридичні наслідки, які є результатами реалізації уповноваженими суб'єктами владних повноважень);
- зв'язок із суб'єктами системи переходу (організаційно-правові форми повинні узгоджуватися із функціями владних інституцій, тобто в результаті їхньої реалізації мають бути створені умови для соціально-економічного захисту прав ветеранів війни і членів їхніх сімей).

Отже, зазначимо, що вказані форми пов'язують суб'єктів у рамках системи переходу на рівні їхньої компетенції та повноважень, а також окреслюють коло бенефіціарів, тобто осіб, які будуть отримувати передбачені державою соціальні послуги. Пропонуємо окремо дослідити чотири форми управлінської діяльності в межах системи переходу від військової служби до цивільного життя: 1) видання нормативно-правових актів; 2) видання індивідуальних актів управління; 3) проведення організаційних заходів; 4) здійснення матеріально-технічних операцій.

З приводу видання нормативних актів як форми діяльності органів виконавчої влади, О. С. Дніпров зазначає, що це зовнішньо виражена форма правотворчої діяльності, яка здійснюється шляхом встановлення правових норм на підзаконному нормативно-правовому рівні відповідно до положень Конституції України і законів України та спрямована на врегулювання суспільних відносин у певній галузі / сфері життєдіяльності⁸⁰. Вважаємо, що нормотворчість відіграє системоутворювальну роль у рамках досліджуваної нами системи переходу, яка полягає у конкретизації та окресленні регулятивного впливу на учасників правовідносин. У цьому випадку правові приписи слугують фундаментом для усіх інших організаційно-правових форм, оскільки деталізують їхній зміст та прин-

⁸⁰ Дніпров О. С. Видання нормативних актів як форма діяльності центральних органів виконавчої влади в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 143–147.

ципи застосування, а також наділяють окремих учасників необхідною правосуб'єктністю.

А, скажімо, О. С. Яра так визначає досліджувану форму: розпорядча правотворча адміністративна діяльність загальних та спеціальних суб'єктів публічної адміністрації з метою уточнення деталізації законів України до моменту їхнього правозастосування шляхом утвердження вторинних норм права, загальнообов'язкових для не персоніфікованих осіб, які беруть участь в адміністративно-правових відносинах⁸¹.

Окремі питання реалізації означеної форми закріплені в Указі Президента України від 10 червня 1997 року № 503/97 «Про порядок здійснення офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності». Зокрема, в документі визначено, що закони України, інші акти Верховної Ради України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України не пізніше як у п'ятнадцятиденний строк після їх прийняття у встановленому порядку і підписання підлягають оприлюдненню державною мовою в офіційних друкованих виданнях⁸². На цей час, нормотворчість щодо системи переходу перебуває на етапі становлення, і обмежується самою Стратегією та відповідним планом дій.

Прикладом видання нормативно-правових актів може бути Закон України від 24 березня 1998 року № 203/98-ВР «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист». Стаття 5 цього закону трактує ветеранами військової служби осіб з інвалідністю I та II групи, інвалідність яких настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання,

⁸¹ Яра О. С. Видання нормативно-правових актів, як інструмент публічного адміністрування забезпечення вищої юридичної освіти в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 10. С. 47–53.

⁸² Про порядок здійснення офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента України від 10 червня 1997 р. № 503/97. *Урядовий кур'єр*. 1997.

пов'язаних із виконанням обов'язків військової служби під час безпосередньої участі у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях. Такі особи, згідно із законом, мають комплекс додаткових соціальних прав, зокрема: першочергове медичне обстеження і диспансеризацію, протезування і санітарно-курортне лікування, забезпечення житлом тощо⁸³.

На думку В. К. Антошкіної, індивідуальні акти – це акти застосування права, тому їх називають ще правозастосовними. Вони мають, як правило, разове застосування, адресуються конкретним особам або організаціям та обов'язкові для виконання тільки ними. Індивідуальний характер зумовлений тим що, на відміну від нормативних актів, вони: адресуються персонально певним учасникам суспільних відносин; їхній юридичний зміст становлять індивідуально-конкретні вимоги, накази, розпорядження⁸⁴. У рамках системи переходу подібна персоналізація є об'єктивною умовою, адже дає можливість чітко визначити особливості правового статусу її окремих учасників. До того ж, індивідуалізація урегульовує питання притягнення до адміністративно-правової або дисциплінарної відповідальності тих владних суб'єктів, які неналежно виконують свої повноваження.

У продовження міркувань попередніх авторів А. Л. Калімбет та М. І. Сідор наголошують, що індивідуальні акти управління не є джерелами адміністративного права, оскільки не передбачають норм права. Вони спрямовані на реалізацію приписів нормативно-правових актів і не тільки адміністративних, але й інших галузей права. За своїм характером індивідуальні акти управління є розпорядчими, оскільки в них знаходить прояв юридично-владне

⁸³ Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист : Закон України від 24 березня 1998 р. № 203/98-ВР. *Голос України*. 1998.

⁸⁴ Антошкіна В. К. Індивідуальні правові акти як об'єкт тлумачення. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2020. № 1. С. 7–13.

волевиявлення суб'єкта публічної адміністрації щодо конкретного об'єкта⁸⁵. Можна припустити, що індивідуальні акти уможливають визначення кола учасників системи переходу, які повинні відповідати конкретним вимогам. Водночас вони дають змогу через індивідуальну компетенцію візуалізувати інтереси держави в рамках системи переходу.

На підтвердження цього В. О. Резниченко наголошує, що індивідуальні акти є найбільш поширеним способом реалізації суб'єктами публічної адміністрації владної компетенції щодо забезпечення конституційних прав громадян України, забезпечення публічного інтересу держави і суспільства. Вони встановлюють, змінюють або припиняють конкретні адміністративні правовідносини та звернені до конкретних суб'єктів і об'єктів адміністративно-правового регулювання⁸⁶.

Щодо видання індивідуальних актів управління, наведемо такий приклад. Постановою Верховної Ради України від 09 серпня 2023 року № 3308-ІХ була утворена Тимчасова спеціальна комісія для підготовки та комплексного врегулювання питань надання соціальних гарантій ветеранам війни, Захисникам і Захисницям України та членам їх сімей, членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членам сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України. Документом затверджено склад комісії та надані окремі повноваження⁸⁷.

⁸⁵ Калімбет А. Л., Сідор М. І. Нормативні та індивідуальні акти як інструменти діяльності публічної адміністрації у сфері телебачення та радіомовлення. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2020. № 3. С. 65–70.

⁸⁶ Резниченко В. О. Видання індивідуальних актів як інструмент публічного адміністрування забезпечення вищої юридичної освіти в Україні. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2021. № 10. С. 36–41.

⁸⁷ Про утворення Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України для підготовки та комплексного врегулювання питань надання соціальних гарантій ветеранам війни, Захисникам і Захисницям України та членам їх сімей, членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членам сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України : Постанова Верховної Ради України від 09 серпня 2023 р. № 3308-ІХ. *Голос України*. 2023. № 161.

У своїй науковій праці О. В. Ткаля зазначає, що організаційно-правові заходи становлять систему державно-владних прийомів та способів здійснення в односторонньому порядку впливу спеціально уповноваженими суб'єктами з метою запобігання, виявлення та припинення протиправної поведінки, відвернення можливих шкідливих наслідків, відновлення правового становища⁸⁸. На нашу думку, в означених заходах розкривається сутність державного управління у системі переходу, тобто вони є практичним виявом окремих методів владно-розпорядчої діяльності.

Натомість Л. Ю. Веселова надає таке визначення категорії «організаційно-правові заходи»: єдиний комплекс правових інструментів, який забезпечує своєчасну та організовану реакцію спеціально уповноважених державою органів на виклики та проблеми розвитку суспільних відносин⁸⁹. Отже, в означених формах розкривається динаміка досліджуваної системи, яка є умовою ефективності реалізації стратегічних завдань та цілей. Також система заходів вказує на цілеспрямованість регулятивного впливу, що зумовлена прагненнями досягти очікуваних результатів.

Необхідно враховувати, що за своєю правовою природою організаційно-правові заходи можуть бути реалізовані тільки відповідними суб'єктами публічної влади в межах публічного адміністрування. Отже, означені заходи є системою адміністративно-правових засобів, поєднаних спільною метою, що реалізуються у межах компетенції уповноважених суб'єктів⁹⁰. Убачається, що вказані заходи пов'язані з учасниками системи переходу на рівні їхньої компетен-

⁸⁸ Ткаля О. В. Проблеми поняття адміністративно-правових заходів. *Приватне право в умовах глобалізації: ключові проблеми модернізації сучасного права* : зб. наук. пр.; за ред. П. М. Шапірка, І. Г. Оборотова; МОН України, НУ ОЮА. Миколаїв : Іліон, 2015. С. 187–192.

⁸⁹ Веселова Л. Ю. Зміст адміністративно-правових заходів забезпечення безпеки в кібернетичній сфері. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 1 (70). С. 89–97.

⁹⁰ Лавринюк Ю. Ф. Адміністративно-правові засоби та заходи адміністративно-правового забезпечення економічних інтересів України: проблематика підстав застосування. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2021. № 2. С. 60–64.

ції, яка формується залежно від законодавчо визначеного статусу кожного органу виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Прикладом проведення організаційних заходів у рамках системи переходу від військової служби до цивільного життя є організація діяльності ветеранських просторів, тобто юридичних осіб, створених та зареєстрованих в установленому порядку з метою надання допомоги і соціальних послуг ветеранам, членам їхніх сімей, на базі конкретно визначених та пристосованих до цього приміщень. Усі питання функціонування таких осіб деталізовані у наказі Міністерства у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України від 13 січня 2020 року № 8⁹¹.

У теорії адміністративного права під здійсненням матеріально-технічних операцій мається на увазі забезпечення публічною адміністрацією збирання, зберігання й оброблення інформації, використання технічних засобів, створення матеріально-технічних умов тощо. Такими операціями треба вважати заходи: реєстраційні, інформаційно-довідкові, статистичні, передання майна, діловодство тощо⁹². Ю. С. Кіцул наводить такі аргументи на користь зарахування матеріально-технічних операцій до числа організаційно-правових форм: 1) здійснення управлінської діяльності без них неможливе; 2) невиконання означених операцій може потягти юридичну відповідальність і як результат – виникнення певних правовідносин⁹³.

Можемо погодитися з такою позицією та додати, що в рамках системи переходу вказані операції виконують роль засобу забезпечення, адже питання фінансового, комунікативного і ресурсного

⁹¹ Про затвердження Методичних рекомендацій щодо створення та діяльності ветеранських просторів : наказ Міністерства у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України від 13 січня 2020 р. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0008917-20#Text>

⁹² Адміністративне право України : підручник / за ред. Ю. П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 544 с.

⁹³ Кіцул Ю. С. Адміністративно-правове регулювання діяльності місцевих органів виконавчої влади : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2014. 200 с.

характеру важливі для формування ефективного механізму реінтеграції ветеранів війни. При цьому І. В. Дзюба наголошує, що матеріально-технічні операції впливають на процес організації та здійснення управлінської діяльності органами виконавчої влади. Проте у системі форм адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів публічної адміністрації вони виконують допоміжну роль⁹⁴. Вдалими прикладами здійснення матеріально-технічних операцій в рамках досліджуваної системи є:

- фінансування «Українського ветеранського фонду» на період дії воєнного стану (окремі аспекти визначені наказом Міністерства у справах ветеранів України від 31 березня 2022 року № 63)⁹⁵;
- створення та ведення Реєстру суб'єктів надання послуг із психологічної допомоги для ветеранів та членів їх сімей (усі процедурні питання деталізовані у наказі Міністерства у справах ветеранів війни України від 14 грудня 2023 року № 330)⁹⁶.

4. Система критеріїв оцінки ефективності системи переходу від військової служби до цивільного життя.

Обов'язковою умовою реалізації будь-яких ініціатив держави є формування системи критеріїв оцінки її ефективності. Тільки за таких умов ця система набуває завершеного вигляду та може бути апробована на практиці. Соціальна спрямованість досліджуваної системи, змушує нас передусім звертати увагу на ефективність відповідної політики держави. Зазначимо, що системи соціального захисту є ефективними та дієвими лише за умови, якщо досягають

⁹⁴ Дзюба І. В. Окремі питання визначення правових форм діяльності об'єднаних територіальних громад в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 7. С. 150–157.

⁹⁵ Про затвердження Порядку використання коштів бюджетною установою «Український ветеранський фонд» у період дії воєнного стану : наказ Міністерства у справах ветеранів України від 31 березня 2022 р. № 63. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-22#Text>

⁹⁶ Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Реєстру суб'єктів надання послуг із психологічної допомоги для ветеранів і членів їх сімей : наказ Міністерства у справах ветеранів війни України від 14 грудня 2023 р. № 330. *Офіційний вісник України*. 2024. № 14. стаття 930.

цілей за допомогою відповідних витрат та без будь-яких небажаних побічних ефектів. Це відбувається за рахунок впровадження інноваційних управлінських та організаційних заходів, тобто інструментів модернізації соціального захисту⁹⁷. Саме на оцінку інноваційності означених вище заходів і спрямовані критерії, які дають змогу пов'язати зусилля держави з відповідними очікуваними результатами.

Тобто критерії ефективності соціальної діяльності є вираженням дієвості усіх видів, форм і методів соціального обслуговування різноманітних категорій населення. Отже, процес оцінки має показати; співвідношення досягнутих результатів і витрат; продуктивність діяльності установ і соціальних служб у сучасних умовах; ступінь управління соціальною діяльністю⁹⁸. У нашому випадку мова йде про ветеранів війни та членів їхніх сімей, які мають права на додаткові гарантії від держави. Причому система критеріїв має формуватися так, щоб уможлиблювати оцінку ефективності як окремої специфічної категорії.

Як засіб відображення певної дії визначає термін «ефект» В. М. Сорока. Зі свого боку, ефективність є результатом певних дій, тобто вона означає приведення до бажаних результатів – ефективних ознак (ефективність як узгодженість результату з поставленою метою)⁹⁹. Вбачається, що в контексті специфіки досліджуваної системи, ефективність полягає у належному соціальному ефекті, який пов'язаний з адаптацією та реінтеграцією ветеранів війни до умов цивільного життя, а також відновленням ними усіх необхідних соціальних зв'язків. Тобто йдеться про суспільні перетворення, які стосуються окремої категорії осіб у державі.

⁹⁷ Ємельяненко Л. М., Федірко Н. В., Москвіна В. І. Оцінювання ефективності системи соціального захисту населення в Україні. *Стратегія економічного розвитку України*. 2019. № 44. С. 63–81.

⁹⁸ Папів М. Світовий досвід застосування соціальних стандартів. *Економіка України*. 2004. № 1. С. 4–8.

⁹⁹ Сорока В. М. Результативність та ефективність державного управління і місцевого самоврядування : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2012. 260 с.

У своїй роботі В. М. Юрах зазначає, що правова ефективність влади зводиться, по суті, до зовнішнього та внутрішнього забезпечення нормативно-правовою базою діяльності органів виконавчої влади. Зовнішня полягає у тому, що повноважень органів виконавчої влади достатньо для того, щоб вони досягали поставлених перед ними цілей функціонування. Натомість внутрішня полягає у тому, що видані органами виконавчої влади адміністративні акти забезпечують захист прав людини¹⁰⁰.

З огляду на це оцінка системи переходу також має окрему правову складову, однак вона дещо трансформована. Так, зовнішнє нормативно-правове забезпечення передбачає наділення владно-розпорядчих суб'єктів достатнім обсягом повноважень, а також делегування громадськості необхідного обсягу правомочностей для повноцінної участі в реалізації заходів, передбачених системою переходу від військової служби до цивільного життя. Зі свого боку, внутрішнє нормативно-правове забезпечення полягає у повному гарантуванні ветеранам війни та членам їхніх сімей передбачених прав (соціальні та медичні послуги, психологічна реабілітація, правова допомога, інтеграція в управління громадами тощо).

Важливо звернути увагу на параметри якості державного управління, які повинні враховуватися при оцінці діяльності органів виконавчої влади. До них А. В. Соколов зараховує такі: поліпшення якості державних послуг; зниження питомої вартості послуг, що надаються; підвищення результативності; прозорості і підконтрольності діяльності державних органів; оперативності реагування органів влади на нові потреби (очікування, що змінюються)¹⁰¹. На нашу думку, це саме ті маркери, які дають змогу оцінити ефективність досліджуваної системи, за умов їхнього розширення й адаптування до її цілей.

¹⁰⁰ Юрах В. М. Питання ефективності функціонування органів виконавчої влади. *Наукові записки*. 2019. № 7. С. 94–99.

¹⁰¹ Соколов А. В. Сучасні підходи до оцінки якості державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2014_4_13

Окремі засоби оцінки означених параметрів формалізовані на рівні актів центральних органів виконавчої влади. Наприклад, згідно із положеннями Методики проведення моніторингу та оцінювання ефективності програм соціальної підтримки населення, аналітичними джерелами для оцінки ефективності державного управління в соціальній сфері є: 1) статистичні дані обстеження та опитування цільових груп; 2) адміністративні дані; 3) інформаційно-аналітичні матеріали; 4) нормативно-правові акти, які стосуються програм соціальної підтримки населення¹⁰². Цей перелік повністю придатний для досліджуваної нами системи переходу.

Отже, пропонуємо під системою критеріїв оцінки ефективності системи переходу від військової служби до цивільного життя розуміти сукупність показників відповідності отриманих результатів стратегічним цілям, які відображають динаміку впровадження системи, її узгодженість з потребами ветеранів війни та членів їхніх сімей, а також комплексність і спрямованість окремих заходів у рамках системи переходу. Необхідно зазначити, що критерії, які використовуються для оцінки ефективності досліджуваної системи, повинні відповідати таким вимогам:

- об'єктивності (здатність достовірно відображати показники відповідності результатів поставлених меті);
- вимірюваності (здатність кількісного або якісного відображення отриманих у процесі оцінки показників);
- комплексності (здатність охоплювати в рамках системи переходу різні показники, які відповідають напрямкам діяльності уповноважених суб'єктів);
- актуальності (здатність достовірно відображати процеси, які відбуваються у рамках системи переходу);
- дотичності (здатність розкривати сутність та динаміку процесів, які відбуваються саме в рамках системи переходу);

¹⁰² Про затвердження Методики проведення моніторингу та оцінювання ефективності програм соціальної підтримки населення : наказ Міністерства соціальної політики України від 01 вересня 2017 р. № 1396/1272/730/243/528. *Офіційний вісник України*. 2017. № 87. С. 46. Стаття 2653.

– формалізованості (регламентація переліку критеріїв оцінки в нормативно-правових актах).

У Стратегії переходу від військової служби до цивільного життя передбачені такі критерії оцінки її ефективності: 1) кількість працевлаштованих учасників системи переходу; 2) кількість учасників системи переходу, які перебувають на обліку державної служби зайнятості як безробітні; 3) кількість учасників системи переходу, зареєстрованих як юридичні особи та фізичні особи-підприємці; 4) кількість випадків притягнень до адміністративної, кримінальної відповідальності серед учасників системи переходу; 5) кількість учасників системи переходу, які користуються послугами з реабілітації, психологічної допомоги; 6) кількість осіб, яким встановлено статус особи з інвалідністю внаслідок війни; 7) кількість учасників системи переходу, які пройшли професійну адаптацію або підтвердили кваліфікацію; 8) частка учасників системи переходу, які отримали послуги в центрах ветеранського розвитку; 9) обсяги залучених фінансових ресурсів для здійснення заходів щодо переходу; 10) кількість сімей учасників системи переходу, у яких наявна проблема щодо погіршення сімейних стосунків; 11) частка учасників системи переходу, які позитивно оцінюють участь у системі переходу¹⁰³.

На нашу думку, наведений перелік критеріїв є неповним, що може стати причиною фрагментарності процесу оцінки. Він дійсно розкриває важливі процеси та здебільшого пов'язаний зі змінами у правовому статусі вигодонабувачів. Однак не враховує низки важливих критеріїв, зумовлених специфікою діяльності в рамках системи переходу. Пропонуємо закріплену в Стратегії систему оцінки доповнити такими критеріями, як: 1) кількість учасників системи переходу, які залучені до роботи в органах місцевого самоврядування та дорадчо-консультативних органах; 2) кількість

¹⁰³ Стратегія формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року. URL: <https://mva.gov.ua/ua/npa/proyekt-rozporядzhennya-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-shvalennya-strategiyi-formuvannya-sistemi-perehodu-vid-vijskovoyi-sluzhbi-do-civilnogo-zhittya-na-period-2032-roku>

інститутів громадянського суспільства, які були зареєстровані ветеранами війни задля захисту колективних інтересів; 3) кількість громадських об'єднань, залучених державою до реалізації заходів, передбачених системою переходу; 4) кількість випадків домашнього насильства в сім'ях учасників системи переходу.

Підбиваючи підсумки цього етапу дослідження, зазначимо, що адміністративно-правовий механізм забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя становить складну правову конструкцію, яка включає відповідну методологію, систему суб'єктів, організаційно-правові форми та систему критеріїв оцінки ефективності¹⁰⁴. Детальний аналіз означених елементів свідчить, що досліджений механізм має здатність впливати на відповідні адміністративно-правові відносини через систему уповноважених суб'єктів. Очевидно, що цей механізм має на меті унормування і врегулювання управлінського впливу в рамках системи переходу. Спрямованість адміністративно-правового механізму зумовлена унікальною методологією, динамікою розвитку відповідних правовідносин, а також функціональними особливостями самої системи переходу від військової служби до цивільного життя.

1.3 Стан та проблеми законодавчого забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя

В умовах держави, будь-яка сфера суспільних відносин має бути належно регламентована на рівні національного законодавства. Не є винятком і сфера адміністративних правовідносин в умовах досліджуваної нами системи переходу, яка також вимагає чіткого визначення основоположних категорій і принципів, на основі яких

¹⁰⁴ Москвич В. С. Характеристика адміністративно-правового механізму забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 383–386.

влада буде формувати правовий статус ветеранів війни. Формалізованість також важлива з позиції окреслення системи державних гарантій, які отримають учасники системи переходу, і які візуалізують особливості політики соціально-економічного захисту означеної категорії осіб в Україні. Наявність системи правового регулювання, зрештою, відповідає ключовим ідеям розбудови та існування правових реалій в умовах демократичної держави.

З наукового погляду, правова дійсність розкривається як система реальних або минулих явищ і процесів, правових за сутністю чи природою, що є детермінованими безперервними видозмінами (розвитком) та конкретним часовим простором¹⁰⁵. Тобто мова йде про еволюційні процеси формування системи засобів правового регулювання окремої сфери суспільного життя. При цьому сама правова дійсність виступає об'єктивно необхідним середовищем розвитку правовідносин. У контексті теми нашого дослідження у цьому середовищі відбувається утвердження правового статусу ветеранів війни, позиціонування їх як окремої категорії, яка вимагає особливих гарантій від держави. Отже, правова дійсність розкриває контекст відносин – їхню сутність, умови виникнення, трансформації та припинення.

Зі свого боку, правове регулювання – це атрибут правової дійсності, своєрідний інструмент регламентації суспільних відносин. На думку П. М. Рабіновича, правове регулювання є владним впливом, який держава здійснює за допомогою всіх юридичних засобів на суспільні відносини з метою їхнього упорядкування, закріплення, охорони й розвитку¹⁰⁶. Варто погодитися з цим твердженням та додати, що правове регулювання не просто забезпечує вплив на суспільні

¹⁰⁵ Долгорученко К. Підходи до розуміння терміно-понять «правова дійсність» і «правова реальність» та проблема методологічної коректності їх вживання в історико-правових дослідженнях. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3. С. 80–87.

¹⁰⁶ Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник. Львів : Край, 2007. 188 с.

відносини, але й допомагає конкретизувати підходи до регулювання окремих сфер суспільного життя, з урахуванням специфіки їхнього предмета та суб'єктного складу. Вбачається, що забезпечуючи правове регулювання, держава діє не тільки у власних інтересах. Вона створює окремий сегмент правової дійсності, в якому права суб'єктів правовідносин також виступають пріоритетною категорією. У нашому випадку, суб'єктами є учасники системи переходу, а сегмент – це політика держави у сфері соціально-економічного захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей.

Загалом під правовим регулюванням суспільних відносин необхідно розуміти лише одну із форм впливу права на ці відносини – вплив за допомогою спеціальних юридичних засобів – норм права, правовідносин, актів реалізації. Тобто правове регулювання є однією з форм правового впливу і співвідноситься з ним як частина з цілим¹⁰⁷. Отже, можемо констатувати, що законодавче забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя відбувається у рамках правового регулювання, через правотворчу, правозастосовну та правоохоронну діяльність. Перший вид діяльності пов'язаний з розробкою та санкціонуванням норм права, в яких формалізовані питання правового статусу учасників системи переходу та їхніх прав.

Другий – полягає у реалізації владними інституціями своїх повноважень у процесі здійснення системи ветеранами війни та членами їхніх сімей переходу від військової служби до цивільного життя. Третій вид діяльності характеризується через контроль та нагляд за законністю у рамках досліджуваної нами системи, а також захистом ветеранами війни і членами їхніх сімей своїх прав. Тут доцільно зазначити, що в рамках системи переходу усі три види діяльності є обов'язковими та утворюють цілісну

¹⁰⁷ Кельман М., Кельман Р. Доктринальні підходи до розкриття поняття «правове регулювання». *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. 2023. № 3 (39). С. 13–20.

доктрину правового регулювання. Необхідно також підкреслити, що на сучасному етапі розвитку, ця сфера перебуває на етапі становлення, а отже, характеризується окремими проблемами, які ми плануємо дослідити в рамках цього підрозділу.

На нашу думку, правове регулювання як окрема категорія пов'язана з категорією «правове життя», яку О. В. Малько та В. В. Трофімов визначають у такий спосіб: система, сукупність всіх форм правового буття суспільства, що виявляється переважно у правових актах та інших проявах права (серед іншого, і негативних) та характеризує специфіку і рівень актуальної юридичної дійсності, відношення суб'єктів до права, ступінь задоволення їхніх інтересів тощо¹⁰⁸. Запропоноване науковцями визначення дуже чітко характеризує сферу правового регулювання системи переходу, адже корелює з її завданнями та чинниками, які зумовили її створення в державі.

Зі свого боку, М. Ю. Осипов наголошує, що правове регулювання становить систему, яка утворює цілісну і структуровану за принципом ієрархії сукупність взаємопов'язаних статичних та динамічних елементів, які взаємодіють. До перших належать об'єкт, предмет, принципи, цілі, метод, механізм, а до других – регламентація процесів установлення норм права, базових правовідносин, норм договору, процесу реалізації прав і обов'язків суб'єкта права, правозастосування¹⁰⁹. Необхідно зауважити, що усі означені елементи присутні і в рамках системи переходу від військової служби до цивільного життя. Зокрема, статичні елементи представлені принципами і цілями, зафіксованими у Стратегії, а динамічні – розкривають специфіку правотворчості та організаційно-розпорядчу складову формування системи переходу.

¹⁰⁸ Малько А. В., Трофімов В. В. Теоретико-методологічне значення концепції «правового життя». *Держава і право*. 2010. № 7. С. 4–12.

¹⁰⁹ Осипов М. Ю. Правовое регулирование как динамическая система. *Право і політика*. 2006. № 11. С. 48–59.

До викладеного доцільно додати, що лише в поєднанні вказаних елементів розкривається сутність правового регулювання правовідносин у сфері соціально-економічного захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей. Варто наголосити, що державна організація суспільства, пов'язана зі цілеспрямованою юридичною діяльністю щодо підтримання та забезпечення наявними у розпорядженні держави правовими засобами впорядкованості суспільних відносин, що формуються на трьох основних рівнях: а) міжособистісної взаємодії окремих індивідів як носіїв певної сукупності визначених прав, свобод та обов'язків; б) взаємодії цих індивідів з державою; в) взаємодії органів державної влади між собою¹¹⁰. Пропонуємо більш детально конкретизувати означені рівні.

Так, у рамках системи переходу рівень міжособистісної взаємодії окремих індивідів полягає у можливості самоорганізації учасників системи переходу задля захисту власних інтересів. Мова йде про комунікативну функцію системи переходу, яка повинна об'єднати людей зі схожим досвідом, набутим за особливих обставин. Зі свого боку, рівень взаємодії індивідів з державою розкривається через механізми взаємодії та реордінації у рамках системи переходу. Ця взаємодія може бути як індивідуальною, так і колегіальною, відбуватися через участь у формуванні самої системи переходу, а також в інших управлінських процесах, зокрема, на рівні територіальних громад. Зрештою, рівень взаємодії органів державної влади між собою полягає у координації діяльності владних суб'єктів у процесі реалізації ними владних і делегованих повноважень, а також взаємодії останніх з інститутами громадянського суспільства.

У науковій студії Ю. В. Кривицького механізм правового регулювання суспільних відносин визначено як систему правових засобів, за допомогою яких забезпечується стабільність суспільних відносин шляхом найбільш оптимального поєднання індивідуальних,

¹¹⁰ Іщенко І. А. Система правового регулювання суспільних відносин в умовах правової державності : дис. .. канд. юрид. наук : 12.00.01. Острог, 2012. 206 с.

громадських та державних інтересів членів соціуму з метою створення умов для прогресивного розвитку кожної особистості¹¹¹. Тобто окреслені вище рівні правового регулювання, зумовлюють особливий механізм, мета якого полягає в узгодженні інтересів учасників системи переходу, держави та громад.

Ураховуючи попередні міркування, пропонуємо під системою правового регулювання системи переходу від військової служби до цивільного життя розуміти сукупність засобів правового впливу держави на учасників системи переходу та уповноважених суб'єктів з метою створення належних умов для їхньої взаємодії на усіх рівнях, задля отримання необхідних гарантій та забезпечення участі ветеранів війни в процесах управління громадами. Відзначимо, що основою правового регулювання є законодавче забезпечення системи переходу, стан та проблеми якого пропонуємо дослідити більш детально. Доцільно наголосити, що на сьогодні відбувається процес нормотворчості з метою впровадження системи переходу та деталізації окремих організаційно-розпорядчих аспектів її функціонування.

Отже, наразі доцільно виділити декілька рівнів правового регулювання системи переходу: 1) законодавчий; 2) підзаконний; 3) рівень актів органів місцевого самоврядування. Відзначимо, що ми не безпідставно оминули увагою міжнародно-правовий рівень, оскільки реалізація державної політики у сфері соціально-економічного захисту ветеранів війни є внутрішньою функцією держави, яка самостійно обирає вектор її розвитку, визначає коло відповідальних суб'єктів, забезпечує фінансування відповідних реінтеграційних заходів. Натомість норми міжнародного права прав людини лише частково впливають на формування системи переходу від військової служби до цивільного життя.

Це відбувається через позиціонування мінімальних стандартів захисту прав та комплексу основоположних правомочностей індивіда в державі. Тобто мова йде про певну ідеологічну функцію,

¹¹¹ Кривицький Ю. В. Механізм правового регулювання в сучасній теорії права. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 74–79.

яку виконують міжнародно-правові акти. Інакше кажучи, в основі системи переходу ветеранів від військової служби до цивільного життя закладене прагнення гарантувати їм належний рівень життя, що передбачає створення умов для реалізації цією категорією громадян України комплексу основних та додаткових прав і гарантій. Подібна ідеологічна функція може бути візуалізована за допомогою таких міжнародно-правових актів, як:

- Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року (регламентує право на належний правовий захист від дискримінації, а також право на ефективне поновлення у правах та отримання усіх належних гарантій)¹¹².

- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року (декларує право на ефективний правовий захист від неправомірних дій влади, а також право на право на свободу об'єднань)¹¹³.

- Європейська соціальна хартія від 03 травня 1996 року (закріплює права індивіда на: справедливі умови праці, достатній рівень життя, професійну підготовку та перекваліфікацію, соціальну і медичну допомогу, рівні можливості та ставлення)¹¹⁴.

Проте основна діяльність щодо правового забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя відбувається в рамках трьох вищевказаних рівнів. Отже, на цьому етапі дослідження пропонуємо проаналізувати стан цих рівнів, звертаючи увагу на їхні особливості та динаміку розвитку.

1. Законодавчий рівень.

На сучасному етапі він характеризується не розвиненістю та відсутністю цілісного бачення пріоритетів у рамках системи переходу

¹¹² Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. *Голос України*. 2008. № 236.

¹¹³ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року. *Урядовий кур'єр*. 2010. № 215.

¹¹⁴ Європейська соціальна хартія від 03 травня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 51. С. 2096.

від військової служби до цивільного життя. Нормативно-правові акти цього рівня не пов'язані єдиною метою та стратегічними цілями, що призводить до ситуативності рішень та неузгодженості інтересів ветеранів і суспільства. Здебільшого у законодавчих актах регламентуються окремі права та гарантії для ветеранів війни, а також деякі аспекти отримання необхідного статусу. Підкреслимо, що на сьогодні відсутній комплексний законодавчий акт у досліджуваній системі переходу, що негативно позначається на процесі її становлення. Проаналізуємо окремі законодавчі акти, які належать до цього рівня.

Одним із ключових нормативно-правових актів є Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII. У його нормах окреслено коло учасників системи переходу, до яких віднесено ветеранів війни (учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни). Також у документі регламентовано систему гарантії від держави для зазначеної категорії осіб, зокрема, наведемо такі: безплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів; безплатне забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування; безплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту, автомобільним транспортом загального користування у сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських і міжміських маршрутів; щорічне медичне обстеження і диспансеризація із залученням необхідних спеціалістів; виплата допомоги з тимчасової непрацездатності в розмірі 100 % середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи тощо¹¹⁵.

Важливе значення у контексті правового забезпечення системи переходу відіграє Закон України «Про соціальний і правовий захист

¹¹⁵ Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22 жовтня 1993 р. № 3551-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. С. 425.

військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011-XII. Необхідно звернути увагу, що його норми поширюються на військовослужбовців, які стали особами з інвалідністю внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням військової служби, чи внаслідок захворювання після звільнення їх з військової служби, пов'язаного із проходженням військової служби, та членів їхніх сімей. Також норми закону охоплюють таку категорію, як особи, котрі звільняються або звільнені з військової служби з числа ветеранів війни, особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, члени їхніх сімей. Законодавство гарантує позачергове надання їм житла у населених пунктах, які вони обрали для проживання¹¹⁶.

Окремі аспекти переходу від військової служби до цивільного життя деталізовані в Законі України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» від 26 січня 2022 року № 2010-IX. Зокрема, регламентовано надання додаткових гарантій громадянам України, яких було позбавлено особистої свободи державою-агресором, її органами, підрозділами, формуваннями, іншими утвореннями у зв'язку із захистом державного суверенітету, незалежності, територіальної цілісності і недоторканності України внаслідок збройної агресії проти України, які належать до складу сил безпеки і сил оборони України. Для цих осіб та членів їхніх сімей держава забезпечує: право на щорічну й одноразову грошову допомогу; право на медичну та реабілітаційну допомогу; право на правовий захист; право на забезпечення житлом для тимчасового проживання; право на відновлювальні (постізоляційні, реінтеграційні), а також заходи з адаптації, підтримки (супроводу)¹¹⁷.

¹¹⁶ Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 грудня 1991 р. № 2011-XII. *Голос України*. 1992.

¹¹⁷ Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей : Закон України від 26 січня 2022 р. № 2010-IX. *Урядовий кур'єр*. 2022. № 120.

Пропонуємо звернути увагу на деякі законодавчі акти, в яких опосередковано закріплені окремі питання, актуальні для ветеранської спільноти на етапі переходу до цивільного життя. Наприклад, Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» від 12 липня 2018 року № 2505-VIII. Так, відповідно до його норм, особою, яка зникла безвісти за особливих обставин, може бути і ветеран війни, який зник на тимчасово окупованій території або в зоні ведення активних бойових дій. У такому випадку члени його сім'ї матимуть від держави такі гарантії: право на отримання достовірних відомостей про місцеперебування особи, зниклої безвісти за особливих обставин; право на соціальний захист; право на отримання усієї необхідної інформації від правоохоронних органів¹¹⁸.

У Законі України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» від 03 грудня 2020 року № 1053-IX закріплено, що окремі види реабілітації як комплексу заходів, які здійснюють фахівці, доступна для учасників бойових дій, які пройшли через полон або брали участь у збройному конфлікті. Переважно мова йде про психотерапію депресивних, тривожних, адаптаційних, гострих стресових та посттравматичних стресових розладів¹¹⁹. Зі свого боку, в Законі України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю» від 06 жовтня 2005 року № 2961-IV закріплено право на реабілітацію інвалідам війни, які також є учасниками системи переходу від військової служби до цивільного життя. Окрім того, принципово, що в цьому законодавчому акті визначено певні повноваження Міністерства у справах ветеранів України стосовно участі у здійсненні державної політики у сфері реабілітації осіб з інвалідністю. Відзначимо і положення щодо співпраці міністерства в процесі моніторингу

¹¹⁸ Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Закон України від 12 липня 2018 р. № 2505-VIII. *Голос України*. 2018. № 140–141.

¹¹⁹ Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я : Закон України від 03 грудня 2020 р. № 1053-IX. *Урядовий кур'єр*. 2021. № 6.

ефективності реабілітаційних заходів з громадськими організаціями осіб з інвалідністю і ветеранів¹²⁰.

Отже, сьогодні на законодавчому рівні визначені лише окремі гарантії та права для ветеранів війни і членів їхніх сімей. Водночас відсутній профільний законодавчий акт, який би встановлював принципи та механізм формування і функціонування системи переходу від військової служби до цивільного життя. Це можна вважати значним недоліком чинного законодавства, як і розгалуженість окремих гарантій для означеної вище категорії громадян. Однак варто виділити одну принципову особливість: у законодавстві закріплено декілька підстав надання ветеранам війни і членам їхніх сімей додаткових гарантій (зникнення безвісти за особливих обставин, незаконне позбавлення волі державою агресором). Ці підстави можуть поєднуватися та змінюватися, проте вони дуже важливі, оскільки отримувачі гарантій можуть розраховувати на підтримку незалежно від особливостей правового статусу.

2. Підзаконний рівень.

Наразі він також характеризується певною фрагментарністю рішень і відсутністю бачення єдиних стандартів соціально-економічного захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей. Однак він є досконалішим за законодавчий рівень, адже містить значну кількість підзаконних актів, в яких деталізовані окремі питання набуття статусу й отримання гарантій. Ключовим чинником, який сьогодні гальмує процес розвитку цього рівня, є недосконалість відповідного законодавства. У таких умовах розвиток підзаконного рівня значно ускладнюється, оскільки відчутні певні функціональні та фінансові обмеження. Також спостерігається неузгодженість рішень окремих уповноважених суб'єктів, які намагаються врегулювати питання переходу ветеранів війни до цивільного життя. Більш детально ці проблеми розкриваються у процесі аналізу окремих підзаконних актів.

¹²⁰ Про реабілітацію осіб з інвалідністю : Закон України від 06 жовтня 2005 р. № 2961-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 2. С. 44. Ст. 36.

Так, у Постанові Кабінету Міністрів України «Про реалізацію експериментального проекту з переходу від військової служби до цивільного життя ветеранів війни на базі закладів освіти засобами освіти, спорту та реабілітації» від 02 лютого 2024 року № 104 закріплені такі першочергові заходи, які дадуть змогу розбудувати систему переходу від військової служби до цивільного життя: створення адаптованої освітньої інфраструктури; створення умов для здобуття ветеранами війни освіти; розвиток фізичного здоров'я через спорт та реабілітацію¹²¹.

Також звернемо увагу на Постанову Кабінету Міністрів України «Про реалізацію експериментального проекту щодо запровадження інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя» від 19 червня 2023 року № 652. У цьому підзаконному акті закріплені такі послуги, що будуть надаватися ветеранам війни та членам їхніх сімей: інформування про державні, регіональні, місцеві програми підтримки ветеранів; консультування щодо можливостей, прав, гарантій, пільг, отримання публічних (електронних публічних), соціальних, освітніх, реабілітаційних, психологічних та інших послуг; забезпечення налагодження комунікації між ветеранами та суб'єктами надання публічних (електронних публічних) послуг¹²².

Деякі принципи аспекти регламентовані у Постанові Кабінету Міністрів України «Деякі питання соціального захисту осіб, які мають особливі та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, ветеранів війни та осіб, що працюють в спеціальних умовах»

¹²¹ Про реалізацію експериментального проекту з переходу від військової служби до цивільного життя ветеранів війни на базі закладів освіти засобами освіти, спорту та реабілітації : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 січня 2024 р. № 104. *Урядовий кур'єр*. 2024. № 24.

¹²² Про реалізацію експериментального проекту щодо запровадження інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 червня 2023 р. № 652. *Урядовий кур'єр*. 2023. № 131.

від 27 грудня 2023 року № 1396. Зокрема, в документі деталізовано порядок отримання разової грошової допомоги для: осіб з інвалідністю внаслідок війни; учасників бойових дій; членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни¹²³.

Окремим кластером підзаконних нормативно-правових актів є документи Міністерства у справах ветеранів України. Нормотворчість на рівні цього центрального органу виконавчої влади характеризується деталізацією процедурних питань переходу від військової служби до цивільного життя. Для прикладу наведемо декілька подібних підзаконних актів:

- Наказ від 23 листопада 2023 року № 300 «Про затвердження Порядку визначення обсягу, умов, вартості, показників надання послуги з підтримки переходу ветеранів від військової служби до цивільного життя, критеріїв її оцінки та якості» (містить сукупність кількісних та якісних показників надання послуг ветеранам війни)¹²⁴.

- Наказ від 26 квітня 2023 року № 85 «Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, за напрямом соціального захисту ветеранів війни» (деталізовано механізми визначення шкоди та збитків, у вигляді витрат, пов'язаних із забезпеченням заходів у сфері соціального захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей)¹²⁵.

¹²³ Деякі питання соціального захисту осіб, які мають особливі та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, ветеранів війни та осіб, що працюють в спеціальних умовах : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 р. № 1396. *Урядовий кур'єр*. 2023. № 261.

¹²⁴ Про затвердження Порядку визначення обсягу, умов, вартості, показників надання послуги з підтримки переходу ветеранів від військової служби до цивільного життя, критеріїв її оцінки та якості : наказ Міністерства у справах ветеранів України від 23 листопада 2023 р. № 300. *Офіційний вісник України*. 2023. № 100. С. 140. Ст. 5999.

¹²⁵ Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, за напрямом соціального захисту ветеранів війни : наказ Міністерства у справах ветеранів війни України від 26 квітня 2023 р. № 85. *Офіційний вісник України*. 2023. № 55. С. 380. Ст. 3110.

• Наказ від 12 березня 2021 року № 51 «Про затвердження переліку базових послуг, які входять до вартості санаторно-курортної путівки» (регламентовано обсяг послуг для ветеранів війни та членів їхніх сімей з проживання, харчування, лікування, а також призначення ліків)¹²⁶.

Необхідно зауважити, що Проект стратегії переходу від військової служби до цивільного життя також планується затвердити на рівні окремого розпорядження Кабінету Міністрів України. Тобто саме на підзаконному рівні буде сформовано нормативно-правову основу розбудови та функціонування досліджуваної системи. На нашу думку, подібна стратегія має бути схвалена на рівні актів Президента України. До речі, нормотворчість Глави держави у сфері ветеранської політики на цей час залишається нерозвинутою. Як приклад можна зазначити лише Указ Президента України від 11 вересня 2021 року № 466/2021 «Про деякі заходи щодо соціального захисту ветеранів війни, сімей загиблих, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України», в якому передбачено грошову компенсацію на житло для ветеранів війни та членів їхніх сімей, деталізовано окремі аспекти цільової соціальної програми забезпечення реалізації права на житло осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, на період до 2025 року¹²⁷.

3. Рівень актів органів місцевого самоврядування.

Цей рівень є найбільш перспективним, адже реінтеграція ветеранів війни відбувається саме в громадах, влада яких краще обізнана з їхніми потребами і проблемами. Однак цей рівень одночасно

¹²⁶ Про затвердження переліку базових послуг, які входять до вартості санаторно-курортної путівки : наказ Міністерства у справах ветеранів України від 12 березня 2021 р. № 51. *Офіційний вісник України*. 2021. № 33. С. 368. Ст. 1989.

¹²⁷ Про деякі заходи щодо соціального захисту ветеранів війни, сімей загиблих, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України : Указ Президента України від 11 вересня 2021 р. № 466/2021. *Офіційний вісник Президента України*. 2021. № 23. С. 18. Ст. 1080.

є більш обмеженим з погляду ресурсної складової. Недосконалість перших двох рівнів призводить до нерозвиненості рівня актів органів місцевого самоврядування, які діють тільки у встановлених межах та в рамках наявних матеріальних ресурсів. І це при тому, що значна кількість заходів у рамках системи переходу невід'ємно пов'язана з участю ветеранів в управлінні громадою та колективному захисті власних інтересів. Пропонуємо звернутися до аналізу окремих прикладів нормотворчості місцевої влади у сфері реінтеграції ветеранів війни:

- Рішення Київської міської ради від 10 листопада 2022 року № 5588/5629 «Про схвалення Концепції реінтеграції та підтримки киян – ветеранів війни, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України» (концепція містить додаткові соціально-економічні гарантії для підтримки ветеранів війни та членів їхніх сімей з метою адаптації до умов цивільного життя і докорінного реформування відповідного напрямку соціальної політики)¹²⁸.

- Рішення Одеської міської ради від 29 листопада 2023 року № 1635-VIII «Про затвердження міської цільової програми «Ветеран Одеси» на 2024–2026 роки» (в програмі регламентовані такі напрями діяльності: забезпечення надання соціальних послуг; фінансова підтримка ветеранів війни; забезпечення надання різних видів допомог дітям із числа сімей ветеранів війни; забезпечення надання адресної допомоги у сфері житлово-комунальних послуг та поліпшення житлових умов)¹²⁹.

- Рішення Дрогобицької міської ради від 21 грудня 2023 року № 2079 «Про затвердження міської комплексної програми

¹²⁸ Про схвалення Концепції реінтеграції та підтримки киян – ветеранів війни, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України : Рішення Київської міської ради від 10 листопада 2022 року № 5588/5629. URL: <https://kmr.gov.ua/uk/content/rishennya-kyivskoyi-miskoyi-rady-7631>

¹²⁹ Про затвердження міської цільової програми «Ветеран Одеси» на 2024–2026 роки : Рішення Одеської міської ради від 29 листопада 2023 року № 1635-VIII. URL: <https://omr.gov.ua/ua/acts/council/201017/>

соціальної підтримки Захисників та Захисниць України, ветеранів війни, родин загиблих (померлих), безвісти зниклих Захисників та Захисниць України, ветеранів війни та родин Героїв Небесної Сотні на 202–2025 роки» (програма спрямована на підвищення рівня соціального захисту ветеранами війни, підтримання їхнього належного морально-психологічного стану, створення у суспільстві атмосфери співчуття, підтримки та поважного ставлення до ветеранів війни)¹³⁰.

Отже, висновуємо, що рівень актів органів місцевого самоврядування здебільшого сконцентрований на створенні додаткових соціально-економічних гарантій, які надаються за рахунок коштів місцевого бюджету. Недоліком є відсутність у регіональних та місцевих програмах заходів, які забезпечать створення єдиного ветеранського простору, тобто сприятимуть консолідації ветеранів і членів їхніх сімей. Приклади наведених програм свідчать про ресурсну обмеженість місцевої влади та одночасну функціональну обмеженість, яка пов'язана з нерозвиненістю двох проаналізованих вище рівнів.

Дослідивши рівні правового регулювання системи переходу від військової служби до цивільного життя, пропонуємо зосередитися на деяких їхніх особливостях. Зокрема, до ознак трьох досліджених рівнів необхідно зарахувати:

1) взаємозалежність (кожен з окреслених рівнів залежить один від одного, зокрема, в частині визначення пріоритетних цілей, суб'єктного кола і об'єкта правової охорони. Подібна залежність проявляється у вигляді єдності методології правового регулювання суспільних відносин у системі переходу);

2) взаємозумовленість (у самотійному існуванні кожного окремого рівня немає жодного сенсу, адже досягнути очікуваних

¹³⁰ Про затвердження міської комплексної програми соціальної підтримки Захисників та Захисниць України, ветеранів війни, родин загиблих (померлих), безвісти зниклих Захисників та Захисниць України, ветеранів війни та родин Героїв Небесної Сотні на 2024–2025 роки : Рішення Дрогобицької міської ради від 21 грудня 2023 року № 2079. URL: <https://doc.drohobych-rada.gov.ua>

результатів від реалізації цілісної системи переходу можливо лише за умов поєднання та логічного продовження окреслених рівнів правового регулювання);

3) ієрархічність (присутня чітка відмежованість нормативно-правових актів, які регламентують питання переходу від військової служби до цивільного життя на основі їхньої індивідуальної юридичної сили. Остання визначається рівнем компетенції суб'єкта нормотворчості);

4) структурованість (має внутрішній і зовнішній характер. Внутрішня структурованість проявляється у спеціалізації окремих нормативно-правових актів у рамках системи переходу, тобто спрямованості окремих норм. Зовнішня – визначається розбудовою самої галузі правового регулювання, яка поєднує нормативно-правові акти різного рівня);

5) формалізованість (мова йде про закріплення норм у чинному законодавстві як певного санкціонування, що виступає умовою подальшого застосування окремих норм для регламентації відповідних суспільних відносин).

Проаналізувавши окремі рівні правового забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя, доцільно систематизувати такі чинники, що впливають на їхній розвиток. Тобто мова йде про певні тригери, під впливом яких відбувається утвердження цілей, методів та заходів у рамках системи переходу, а також формується відповідний бюджет для реалізації владних ініціатив. З-поміж них варто виділити:

– наявність політичної волі (активізація нормотворчості у сфері соціально-економічного захисту ветеранів війни та членів їхній сімей безпосередньо залежить від політизованості цього питання. Дуже часто відповідні законодавчі ініціативи можуть бути предметом політичних спекуляцій, скажімо, у рамках передвиборчих кампаній. Надмірна політизація гальмує процес становлення системи переходу, що може стати предметом соціального конфлікту між ветеранською спільнотою та владою);

- ресурсний потенціал влади (значна кількість додаткових гарантій для ветеранів війни та членів їхніх сімей надається згідно з фінансовими можливостями, тобто відповідними статтями бюджетування, що вказує на залежність ресурсного забезпечення системи переходу від соціально-політичної ситуації в країні. Також встановлена пряма залежність від контексту збройного конфлікту, оскільки активізація бойових дій змушує владу спрямовувати кошти на сектор безпеки й оборони);

- консолідованість ветеранської спільноти (рівень нормотворчості в рамках системи переходу безпосередньо залежить від здатності ветеранської спільноти до самоорганізації задля спільного просування колективних інтересів. Згуртованість ветеранської спільноти дає змогу розбудувати ефективний діалог із владою, результатом якого може бути комплекс необхідних нормативно-правових актів);

- узгодженість дій законодавчої та виконавчої влади (формування ефективного законодавства у сфері переходу від військової служби до цивільного життя здебільшого залежить від дієвих механізмів координації зусиль законодавчої та виконавчої влади. На рівні цих механізмів відбувається узгодження оперативних і тактичних цілей, механізмів надання гарантій, форм взаємодії у рамках системи тощо. Також координація дає змогу своєчасно виявляти проблеми правового забезпечення й оперативно усувати чинники, які спричинили їхнє виникнення);

- модернізація та адаптація законодавства (ці процеси визначають загальний підхід до розвитку законодавства, в якому домінує принцип гарантування інтересів різних верств населення, також і ветеранів війни. Модернізація і адаптація відбуваються з урахування міжнародних зобов'язань нашої держави, предметом яких може бути окремий аспект соціальної політики);

- спроможність територіальних громад (мова йде про залежність нормотворчості від гарантій місцевого самоврядування. Інакше кажучи, розвиток нормотворчості на місцевому рівні

прямо залежить від самостійності громад, рівня їхнього матеріально-технічного забезпечення. За належного рівня спроможності, громади можуть ефективніше формувати місцеві стратегії реінтеграції ветеранів війни).

З урахуванням вказаних чинників та спираюсь на проведений аналіз, автори прийшли до висновку що проблемами правового забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя варто вважати: 1) відсутність цілісної концепції переходу від військової служби до цивільного життя; 2) ситуативність нормотворчості в рамках системи переходу; 3) відсутність комплексного законодавчого акта в системі переходу; 4) політизованість нормотворчості у сфері реінтеграції ветеранів війни; 5) неузгодженість рішень суб'єктів нормотворчості; 6) неврахування зарубіжного досвіду правового регулювання системи переходу від військової служби до цивільного життя; 7) неузгодженість дій законодавчої та виконавчої влади; 8) фрагментарність окремих положень законодавчих і підзаконних актів. Наслідком вказаних проблем є зниження ефективності відповідної сфери правового регулювання, яка стосується реінтеграції ветеранів війни та членів їхніх сімей¹³¹.

Отже, резюмуємо: стан правового регулювання системи переходу від військової служби до цивільного життя характеризується низкою системних проблем, більшість з яких пов'язані з неготовністю держави до розв'язання проблем соціально-економічного захисту ветеранів війни. У рамках виявлених рівнів правового регулювання ці проблеми були визначені та схарактеризовані, а також систематизовані ознаки кожного рівня. Зазначимо, що розвиток засобів правового регулювання досліджуваної нами системи

¹³¹ Москвич В. С. Проблемні аспекти законодавчого забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя. *Право і суспільство*. 2024. № 1. С. 457–463.

переходу відбувається під впливом достатньо різних за природою чинників, які були детально проаналізовані. На сучасному етапі розвитку визначальною перспективою залишається формування єдиної, цілісної концепції переходу до цивільного життя, яка повинна бути деталізована на усіх досліджених рівнях правового регулювання. Проте найбільш перспективним залишається рівень актів органів місцевого самоврядування. Більш детальні пропозиції та рекомендації з цього приводу будуть надані в третьому розділі нашого дослідження.

Розділ 2

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ПЕРЕХОДУ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ

2.1 Аналіз правового статусу органів виконавчої влади, які забезпечують систему переходу від військової служби до цивільного життя

Провідне місце у системі переходу від військової служби до цивільного життя займають суб'єкти владних повноважень, зокрема, органи виконавчої влади різного рівня, які не тільки відповідають за її створення та ефективне функціонування, але й забезпечують реалізацію поточних повноважень, пов'язаних із наданням ветеранам війни і членам їхніх сімей додаткових гарантій та прав. Отже, можна говорити про установчу й організаційно-розпорядчу функції означених інституцій, виконання яких зумовлене завданнями самої досліджуваної системи. За таких умов аналіз правового статусу вищевказаних органів виконавчої влади є доволі важливим завданням нашого дослідження.

Він необхідний для: 1) окреслення поточної ситуації щодо розподілу повноважень у рамках системи переходу; 2) визначення ролі окремих органів виконавчої влади у забезпеченні ветеранів війни та членів їхніх сімей необхідними гарантіями; 3) з'ясування

диспропорцій у системі державного управління процесом переходу від військової служби до цивільного життя; 4) виявлення недоліків чинного законодавства і підзаконних актів щодо розподілу повноважень; 5) систематизації пропозицій щодо удосконалення правового статусу органів виконавчої влади як суб'єктів системи переходу. Пропонуємо розпочати із аналізу проекту Стратегії переходу від військової служби до цивільного життя і деталізувати перелік органів виконавчої влади, залучених до її створення та функціонування.

У проекті зазначено, що перехід буде здійснюватися за такими напрямками: захист здоров'я; забезпечення житлом та освітою; надання можливості творчого самовираження; зайнятості та створення умов для економічної незалежності¹³². Однак у документі відсутній перелік органів виконавчої влади, які будуть забезпечувати перехід від військової служби до цивільного життя а є тільки норми, які деталізують статус Міжвідомчої робочої групи з питань розроблення та впровадження системи переходу від військової служби до цивільного життя.

Сформувані перелік органів виконавчої влади, які будуть задіяні в рамках системи переходу, дає змогу План дій до проекту Стратегії. Виходячи з його положень, відповідальними суб'єктами владних повноважень пропонується визнати: Міністерство у справах ветеранів України, Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство соціальної політики України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство економіки України, Міністерство молоді та спорту України, Міністерство інфраструктури України, Міністерство аграрної політики України, Службу безпеки України, Службу зовнішньої розвідки. Звісно, до системи переходу будуть долучені і територіальні органи вищевказаних центральних органів

¹³² Стратегія формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року. URL: <https://mva.gov.ua/ua/npa/proyekt-rozporядzhennya-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-shvalennya-strategiyi-formuvannya-sistemi-perehodu-vid-vijskovoyi-sluzhbi-do-civilnogo-zhittya-na-period-2032-roku>

виконавчої влади. Подібний, достатньо широкий перелік владних інституцій зумовлений сферами, в рамках яких буде здійснюватися перехід від військової служби до цивільного життя¹³³. Нижче детально проаналізуємо правовий статус кожного суб'єкта владних повноважень, задіяних у рамках системи переходу від військової служби до цивільного життя.

1. Міністерство у справах ветеранів України (далі – Мінветеранів).

Цей орган виконавчої влади, без сумніву, виконує провідну роль у розбудові системи переходу від військової служби до цивільного життя. У Положенні про міністерство зазначено, що воно є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей, а також захисту прав вказаних осіб. Нагадаємо, що вся система переходу спрямована саме на забезпечення соціально-правового захисту, який дає можливість задовольнити усі потреби означеної вище категорії осіб. Для ефективного виконання цього завдання міністерство має відповідні повноваженнями, серед яких доцільно виділити: 1) нормотворчість у сфері формування системи переходу; 2) інформаційно-аналітичну та методологічну підтримку суб'єктів, які залучені до заходів у рамках системи переходу; 3) сприяння у реалізації заходів, передбачених системою переходу; 4) моніторинг реалізації стратегії переходу від військової служби до цивільного життя; 5) розбудову співпраці з громадянським суспільством; 6) міжнародне співробітництво у сфері ветеранського розвитку¹³⁴. Вбачається, що міністерство виконує комплекс повноважень, які мають як установчий, так і суто

¹³³ Операційний план заходів з реалізації у 2023–2025 роках Стратегії формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року. URL: <https://mva.gov.ua/ua/npa/proyekt-rozporyadzhennya-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-shvalennya-strategiyi-formuvannya-sistemi-perehodu-vid-vijskovoyi-sluzhbi-do-civilnogo-zhittya-na-period-2032-roku>

¹³⁴ Деякі питання Міністерства у справах ветеранів : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1175. *Урядовий кур'єр*. 2018. № 247.

розпорядчий характер. Однак доцільно констатувати наявність повноважень, які мають суто ідеологічний характер, і також важливі для розбудови ефективної системи переходу. Зокрема, міністерство забезпечує здійснення заходів з формування позитивного образу ветеранів війни. Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на період до 2025 року, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 30 червня 2021 року № 673, також передбачає залучення ветеранів війни до сфери національно-патріотичного виховання української молоді¹³⁵. З цього приводу М. Є. Александров зазначає, що Мінветеранів можна вважати спеціальним суб'єктом адміністративно-правового регулювання у сфері національно-патріотичного виховання, а також воно бере участь у розроблені нормативно-правових актів у цій сфері¹³⁶. Висновуючи, можемо припустити, що Мінветеранів через реалізацію відповідної політики соціально-правового захисту, забезпечує залучення ветеранів війни до важливих соціальних процесів у державі.

Для ефективної реалізації покладених повноважень міністерство ухвалило декілька нормативно-правових актів, які визначають взаємодію з іншими суб'єктами владних повноважень. Наведемо декілька прикладів такої нормотворчості: 1) спільний наказ СБУ та Мінветеранів від 04 вересня 2023 року № 348/220 «Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії Служби безпеки України та Міністерства у справах ветеранів України»¹³⁷; 2) спільний

¹³⁵ Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 червня 2021 р. № 673. *Урядовий кур'єр*. 2021. № 131.

¹³⁶ Александров М. Є. Міністерство у справах ветеранів України в системі суб'єктів адміністративно-правового регулювання у сфері національно-патріотичного виховання. *Юридичний вісник*. 2022. № 5. С. 120–126.

¹³⁷ Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії Служби безпеки України та Міністерства у справах ветеранів України : наказ Служби безпеки України та Міністерства у справах ветеранів України від 04 вересня 2023 р. № 348/220. *Офіційний вісник України*. 2023. № 90. С. 303. Ст. 5258.

наказ Мінветеранів та Міністерства соціальної політики України від 31 березня 2021 року № 68/159 «Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії Міністерства у справах ветеранів України та Міністерства соціальної політики України»¹³⁸. Отже, Мінветеранів відповідальне за виконання принципових завдань у рамках системи переходу від військової служби до цивільного життя (розроблення стандартів надання послуг у системі переходу, реалізація заходів щодо популяризації системи переходу, формування механізмів управління з реалізації завдань і заходів переходу тощо).

2. Міністерство оборони України (далі – МО України).

Цей орган виконавчої влади наділений достатньо важливими повноваженнями у сфері організації системи переходу від військової служби до цивільного життя. Д. О. Хомяков та О. Б. Зіборєва наголошують, що адміністративно-правовий статус МО України полягає у сукупності завдань, прав, обов'язків, відповідальності та інших правових елементів, що розкривають засади його функціонування як юридичної особи публічного права і реалізуються з метою задоволення публічного інтересу держави в питаннях національної безпеки у воєнній сфері¹³⁹. Необхідно зазначити, що в сучасних умовах міністерство набуває і деяких повноважень соціального спрямування, що зумовлено збільшенням кількості ветеранів війни та необхідністю їхньої реінтеграції до умов цивільного життя. На підтвердження цього наведемо окремі норми Положення про МО України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 року № 671. Так, міністерство:

¹³⁸ Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії Міністерства у справах ветеранів України та Міністерства соціальної політики України : наказ Міністерства у справах ветеранів України та Міністерства соціальної політики України від 31 березня 2021 р. № 68/159. *Офіційний вісник України*. 2021. № 41. С. 226. Ст. 2496.

¹³⁹ Хомяков Д. О., Зіборєва О. Б. Поняття та зміст адміністративно-правового статусу Міністерства оборони України. *The scientific heritage*. 2020. № 49. С. 59–63.

1) організовує санаторно-курортне лікування військовослужбовців та ветеранів військової служби, членів їхніх сімей, ветеранів війни; 2) здійснює заходи, спрямовані на реалізацію соціально-економічних і правових гарантій звільненням у запас або відставку, а також членам сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали інвалідами під час проходження військової служби або потрапили в полон у ході бойових дій (війни) чи під час участі в міжнародних операціях із підтримання миру і безпеки; 3) утворює комісію з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій, організовує її роботу та видає відповідні документи¹⁴⁰. Організаційні повноваження МО України полягають у наданні відповідного правового статусу учасникам системи переходу (ветеран війни, учасник бойових дій). Ці повноваження деталізовані у таких нормативно-правових актах, як: 1) наказ МО України від 10 листопада 2022 року № 369 «Інструкція про порядок видачі в Міністерстві оборони України посвідчень учасника бойових дій, нагрудних знаків «Ветеран війни – учасник бойових дій» та листів талонів на право одержання ветеранами війни проїзних квитків з 50-відсотковою знижкою їх вартості»¹⁴¹; 2) наказ МО України 21 грудня 2023 року № 766 «Про затвердження змін до Положення про комісії Міністерства оборони України з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій, учасниками війни та вирішення спірних питань щодо зарахування окремих періодів служби до вислуги років та Інструкції про порядок видачі в Міністерстві оборони України посвідчень учасника бойових дій,

¹⁴⁰ Про затвердження Положення про Міністерство оборони України : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 671. *Урядовий кур'єр*. 2014. № 230.

¹⁴¹ Про затвердження Інструкції про порядок видачі в Міністерстві оборони України посвідчень учасника бойових дій, нагрудних знаків «Ветеран війни – учасник бойових дій» та листів талонів на право одержання ветеранами війни проїзних квитків з 50-відсотковою знижкою їх вартості : наказ Міністерства оборони України від 10 листопада 2022 р. № 369. *Офіційний вісник України*. 2022. № 93. С. 162. Ст. 5821.

нагрудних знаків «Ветеран війни – учасник бойових дій» та листів талонів на право одержання ветеранами війни проїзних квитків з 50-відсотковою знижкою їх вартості»¹⁴². У рамках системи переходу від військової служби до цивільного життя МО України відповідатиме за моніторинг поточних надавачів послуг, розробку і впровадження законодавчої основи для функціонування системи, а також уточнення переліку соціальних послуг, які будуть надаватися ветеранам війни та членам їхніх сімей.

3. Міністерство внутрішніх справ (далі – МВС).

Названий орган виконавчої влади буде залучатися до розбудови системи переходу на етапі її функціонування. Це зумовлено специфікою завдань, покладених на МВС, та його функціональними можливостями. Переважно йдеться про встановлення або підтвердження окремих юридичних фактів; розшук безвісти зниклих осіб; допомога у відновленні документів; створення належних умов для доступу учасників системи переходу до відповідних соціальних послуг тощо. Тобто, мова йде про правозастосовні повноваження, які сприятимуть функціонуванню системи переходу. Органи МВС Мінветеранів також активно залучає до розбудови мережі центрів ветеранського розвитку. Зокрема, співпраця відбувається на рівні освітніх закладів системи МВС, на базі яких розробляється комплексна система освітньої підтримки реінтеграції ветеранів війни¹⁴³. Доволі потужна

¹⁴² Про затвердження змін до Положення про комісії Міністерства оборони України з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій, учасниками війни та вирішення спірних питань щодо зарахування окремих періодів служби до вислуги років та Інструкції про порядок видачі в Міністерстві оборони України посвідчень учасника бойових дій, нагрудних знаків «Ветеран війни – учасник бойових дій» та листів талонів на право одержання ветеранами війни проїзних квитків з 50-відсотковою знижкою їх вартості : наказ Міністерства оборони України від 21 грудня 2023 р. № 766. *Офіційний вісник України*. 2024. № 14. Ст. 920.

¹⁴³ Команди Мінветеранів та МВС домовилися консолідувати зусилля у створенні Центрів ветеранського розвитку. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/komandy-minveteraniv-ta-mvs-domovylysia-konsoliduvaty-zusyillia-u-stvorenni-tsentriv-veteranskoho-rozvytku>

співпраця вказаних суб'єктів відбувається на рівні обміну інформацією та її захисту. Зокрема, спільним наказом МВС та Мінвeterанів від 07 квітня 2021 року № 73/243 регламентовано перелік відомостей, структуру та формат інформаційних файлів, що передаються та приймаються в порядку інформаційної взаємодії, процедури взаємодії інформаційних систем, форми журналів обліку інформаційних файлів, а також визначені відповідальні підрозділи, що забезпечують і здійснюють технічне супроводження автоматизованого обміну інформацією¹⁴⁴. Деякі, дотичні до системи переходу повноваження, закріплені в Положенні про МВС, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 878, а саме: утворення та організація роботи комісії з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій, учасниками війни працівників МВС; вжиття заходів щодо ведення обліку військовослужбовців Національної гвардії, Держприкордонслужби, поліцейських, які загинули (померли), зникли безвісти, перебувають у полоні, звільнені з полону, отримали поранення внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та членів їхніх сімей з метою забезпечення правового і соціального захисту таких осіб¹⁴⁵. На етапі впровадження системи переходу від військової служби до цивільного життя МВС буде залучено для: проведення комплексного огляду системи соціального захисту ветеранів війни та визначення їхніх потреб; розроблення стандартів надання послуг у системі переходу; розроблення цифрових технологій щодо переходу від військової служби до цивільного життя з урахуванням новітніх інформаційних технологій.

¹⁴⁴ Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії Міністерства у справах ветеранів України, Міністерства внутрішніх справ України та центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України : наказ Міністерства у справах ветеранів України та Міністерства внутрішніх справ України від 07 квітня 2021 р. № 73/243. *Офіційний вісник України*. 2021. № 41. С. 229. Ст. 2497.

¹⁴⁵ Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 207.

4. Міністерство соціальної політики України.

Це один із провідних органів виконавчої влади, який забезпечує організацію та подальшу роботу системи переходу від військової служби до цивільного життя. Така позиція міністерства зумовлена його ключовими завданнями і характером повноважень. Зокрема, згідно з Положенням про Міністерство соціальної політики України, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 року № 423, його основними завданнями є забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері: соціального захисту населення; загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування; волонтерської діяльності; соціального захисту ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць України; гуманітарної допомоги¹⁴⁶. Для реалізації перелічених завдань міністерство має низку повноважень аналітико-методологічного й організаційно-розпорядчого характеру, які спрямовані на впровадження системи переходу та контроль за її функціонуванням. У своїй науковій праці Р. С. Пінчук та О. П. Письменна наголошують на проблемі дублювання функцій Міністерства соціальної політики України та Мінветеранів у частині позиціонування завдання соціального захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей¹⁴⁷. На нашу думку, треба залишити цю функцію за Міністерством соціальної політики України, натомість Мінветеранів має відповідати за формування і реалізацію державної політики у сфері реінтеграції та розвитку ветеранів війни і членів їхніх сімей, окремим компонентом якої є надання їм відповідних соціальних гарантій. У такий спосіб можна уникнути дублювання повноважень і запобігти конфлікту

¹⁴⁶ Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 423. *Урядовий кур'єр*. 2025. № 126.

¹⁴⁷ Пінчук Р. С., Письменна О. П. Правовий захист учасників бойових дій та ветеранів війни. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. С. 175–183.

інтересів. Отже, роль Мінсоцполітики у забезпеченні системи переходу визначається необхідністю формування комплексу гарантій, визначення порядку їхнього надання учасникам системи переходу, а також потребою моніторингу законності використання коштів, виділених на фінансування відповідних заходів. Відзначимо, що на сьогодні міністерство опрацьовує дуже важливий документ, який може у майбутньому стати основою системи соціальних гарантій для ветеранів війни. Мова йде про Державний стандарт соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей. Документ передбачає два етапи надання соціальних послуг: 1) програма соціального відновлення (комплекс заходів, спрямованих на сприяння формуванню стійкості ветеранів війни до бойової психологічної травматизації, зменшення впливу наслідків травматичних подій на психічне здоров'я ветеранів війни, формування довірливих стосунків із членами сім'ї, розуміння відповідального батьківства, попередження домашнього насильства та запобігання йому, превенцію різних форм залежностей, психологічну підтримку та навчання членів сімей ветеранів війни, що реалізується у рекреаційному закладі; 2) індивідуальна соціальна адаптація (перелік заходів, що мають бути здійснені для надання соціальної послуги, яка забезпечить остаточний перехід ветеранів війни до цивільного життя, тобто їхню повноцінну реінтеграцію)¹⁴⁸. Цей підхід заслуговує на позитивну оцінку, оскільки заснований на комплексному, мультидисциплінарному підході, в основу якого покладена поступова реінтеграція, що супроводжується покроковим розв'язанням найактуальніших проблем ветеранів війни.

5. Міністерство освіти і науки України (далі – МОН).

Означене міністерство, як і усі інші суб'єкти владних повноважень, виконує допоміжну роль у процесі переходу від військової служби до цивільного життя. На нього покладається забезпечення

¹⁴⁸ Міністерство соціальної політики України. Обговорення проектів нормативно-правових актів. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/859/>

реалізації ветеранами окремих прав, пов'язаних із освітнім компонентом (отримання освіти, перекваліфікація або підвищення кваліфікації). Для цього МОН має відповідні повноваження, зокрема: формування та забезпечення функціонування системи підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів¹⁴⁹. Власні повноваження МОН реалізує на підставі норм законодавства, у якому вже формалізовані гарантії для ветеранів війни та членів їхніх сімей. Зокрема, в статті 44 Закону України від 01 липня 2014 року № 1556-VII «Про вищу освіту» зазначено, що держава забезпечує учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни, ветеранам війни та членам їхніх сімей державну цільову підтримку для здобуття вищої освіти¹⁵⁰. Окрім вищевказаної гарантії, норми Закону України від 10 лютого 1998 року № 103/98-ВР «Про професійну (професійно-технічну) освіту» встановлюють право на особливий соціальний захист у галузі професійної (професійно-технічної) освіти для учасників системи переходу. Він передбачає державну цільову підтримку у вигляді: повної або часткової оплати навчання за рахунок коштів освітніх субвенцій державного та місцевих бюджетів; соціальної стипендії; безоплатного забезпечення підручниками; безоплатного доступу до мережі Інтернет, систем баз даних у державних та комунальних закладах освіти; безоплатного проживання в гуртожитку тощо¹⁵¹.

Доволі важливу роль виконує МОН у сфері розбудови мережі центрів ветеранського розвитку. Зокрема, за його підтримки у місті Дніпро на базі Університету митної справи та фінансів було відкрито Центр ветеранського розвитку, який забезпечуватиме умови

¹⁴⁹ Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 630. *Урядовий кур'єр*. 2014. № 225.

¹⁵⁰ Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII. *Голос України*. 2014. № 148.

¹⁵¹ Про професійну (професійно-технічну) освіту : Закон України від 10 лютого 1998 р. № 103/98-ВР. *Голос України*. 1998.

для реінтеграції ветеранів війни та членів їхніх сімей. Також на базі центру будуть надаватися усі необхідні консультативні послуги та буде здійснюватися спеціальне навчання помічників ветеранів¹⁵². Процедурні аспекти отримання ветеранами війни гарантій у сфері освіти врегульовані Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2016 року № 975 «Про надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти». У документі вказані такі форми державної цільової підтримки: 1) повна оплата навчання за рахунок коштів загального фонду державного або місцевих бюджетів у разі зарахування вступників на навчання за державним (регіональним) замовленням; 2) часткова оплата навчання за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів шляхом надання особам, зарахованим на навчання за рахунок коштів фізичних і юридичних осіб, пільгових довгострокових кредитів; 3) першочергове переведення здобувачів освіти з контрактної на бюджетну форму навчання тощо¹⁵³. Враховуючи норми проекту Стратегії переходу від військової служби до цивільного життя, МОН також буде відповідати за уточнення потреб ветеранів війни та членів їхніх сімей у сфері освітньої складової, а також інформаційно-аналітичне забезпечення системи переходу.

6. Міністерство охорони здоров'я України (далі – МОЗ).

У рамках системи переходу МОЗ забезпечує достатньо важливий напрям діяльності, який пов'язаний із відновленням здоров'я, реабілітацією та лікуванням ветеранів війни і членів їхніх сімей. З цими питаннями пов'язані найбільш актуальні запити, оскільки

¹⁵² Мінветеранів відкрило у Дніпрі перший центр ветеранського розвитку. URL: <https://dnp.dcz.gov.ua/novyna/minveteraniv-vidkrylo-u-dnipri-pershyy-centr-veteranskogo-rozvytku>

¹⁵³ Про надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2016 р. № 975. *Урядовий кур'єр*. 2016. № 244.

після повернення із зони бойових дій, постає питання фіксації шкоди, яка була завдана здоров'ю та визначення тактики лікування і реабілітації. Причому, мова йде як про медичну реабілітацію, так і про психологічне відновлення. Варто зазначити, що в цій сфері вже напрацьовані спеціальні механізми, які дають можливість оперативного діяти та запобігти ще більшій шкоді для здоров'я ветеранів війни. Як відомо, організаційною основою для участі МОЗ у системі переходу є Український державний медико-соціальний центр ветеранів війни, який в умовах дії воєнного стану орієнтований саме на ветеранів російсько-української війни¹⁵⁴.

Окрім напрямів реалізації повноважень МОЗ в системі переходу також регламентовані на нормативно-правовому рівні. Зокрема, наведемо декілька прикладів цих документів: 1) Постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2024 року № 307 «Деякі питання ментальної, спортивної, фізичної, психологічної реабілітації та професійної адаптації ветеранів війни, членів їх сімей та деяких інших категорій осіб» (деталізовано перелік заходів та особливості їхнього фінансування)¹⁵⁵; 2) Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2022 року № 1338 «Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб» (регламентовано обсяг послуг психологічної допомоги та супроводу)¹⁵⁶; 3) наказ МОЗ від 17 березня 2023 року № 498 «Щодо організації курсів надання домедичної допомоги постраждалим в умовах бойових дій / воєнного стану для підрозділів сил

¹⁵⁴ Деякі питання діяльності Українського державного медико-соціального центру ветеранів війни на період дії воєнного стану : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 14 червня 2024 р. № 1040.

¹⁵⁵ Деякі питання ментальної, спортивної, фізичної, психологічної реабілітації та професійної адаптації ветеранів війни, членів їх сімей та деяких інших категорій осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2024 р. № 307. *Урядовий кур'єр*. 2024. № 60.

¹⁵⁶ Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2022 р. № 1338. *Урядовий кур'єр*. 2022. № 257.

оборони»¹⁵⁷. Важливо зауважити, що діяльність МОЗ у рамках системи переходу повністю відповідає його стратегічним цілям, якими М. М. Білинська та Я. Ф. Радиш виокремлюють: підвищення якості надання медичної допомоги ветеранам війни; формування умов для стабільного розвитку системи охорони здоров'я на довгострокову перспективу; відновлення високих моральних, етичних, професійних принципів у роботі з ветеранами війни та членами їхніх сімей; забезпечення санітарного й епідемічного благополуччя; проведення цілеспрямованої роботи з подовження середньої очікуваної тривалості життя¹⁵⁸. Наявність у системі переходу потужного компонента, пов'язаного із медичною допомогою, з-поміж іншого, зумовлено тим, що реалізація права на охорону здоров'я є процесом перетворення закріпленої юридично можливої поведінки на фактичну дію суб'єкта щодо збереження фізіологічного, психологічного здоров'я, працездатності, соціальної активності, тривалості життя ветеранів війни. При цьому означені складові забезпечені відповідними адміністративно-правовими засобами, особливостями яких є їхній превентивний характер¹⁵⁹. Очевидно, що для ветеранів війни та членів їхніх сімей принципове значення мають усі вказані складові права на охорону здоров'я.

7. Міністерство економіки України.

У межах досліджуваної системи воно відповідає за дуже важливе завдання – посилення економічної спроможності ветеранської спільноти й окремих учасників системи переходу через використання економічних інструментів. Одним з таких інструментів є надання грантів ветеранам війни і членам їхніх сімей на розвиток

¹⁵⁷ Щодо організації курсів надання домедичної допомоги постраждалим в умовах бойових дій / воєнного стану для підрозділів сил оборони : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17 березня 2023 р. № 498.

¹⁵⁸ Білинська М. М., Радиш Я. Ф. Державна політика у сфері охорони здоров'я : кол. монографія. Київ : НАДУ, 2013. 396 с.

¹⁵⁹ Муляр Г. В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації права на охорону здоров'я : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2020. 565 с.

власного бізнесу. Розмір допомоги коливається від 250 тисяч до одного мільйона гривень, однак є умова – створення нових робочих місць, серед іншого, і для інших ветеранів війни. Актуальна практика спільного фінансування міністерством та самим учасником системи переходу бізнес-проекту¹⁶⁰. Окремі аспекти реалізації цієї форми підтримки ветеранів фіксуються наказом Міністерства економіки України від 06 липня 2022 року № 1969 «Про затвердження Порядку проведення оцінювання заяв, критеріїв оцінювання та необхідної кількості балів (оцінки) для прийняття Державним центром зайнятості рішень про надання мікрогрантів / грантів на створення або розвиток власного бізнесу, форми бізнес-плану, форми договору про надання мікрогранту, форми договору про надання гранту, а також кінцевих строків подання заяв на отримання мікрогрантів / грантів»¹⁶¹. Деякі свої повноваження Мінекономіки реалізує на рівні міжнародної співпраці. Зокрема, у лютому 2024 року воно уклало угоду з Благодійним фондом «Суперлюди» (Superhumans) про партнерство у сфері реінтеграції ветеранів війни та залучення їх до започаткування власного бізнесу. Отже, кошти донорів міністерство залучатиме до фінансування програм розвитку ветеранського бізнесу і створення навчальних центрів для ветеранів¹⁶². Особливу увагу необхідно приділити Національній

¹⁶⁰ Гранти ветеранам: 623 ветерани та другі з їхнього подружжя отримають гранти на розвиток бізнесу на 280 млн. грн. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=005cc468-4836-4ad3-aa62-34fe19d20adf&title=GrantiVeteranam-623>

¹⁶¹ Про затвердження Порядку проведення оцінювання заяв, критеріїв оцінювання та необхідної кількості балів (оцінки) для прийняття Державним центром зайнятості рішень про надання мікрогрантів / грантів на створення або розвиток власного бізнесу, форми бізнес-плану, форми договору про надання мікрогранту, форми договору про надання гранту, а також кінцевих строків подання заяв на отримання мікрогрантів / грантів : наказ Міністерства економіки України від 06 липня 2022 р. № 1969. *Офіційний вісник України*. 2022. № 53. С. 305. Ст. 3127.

¹⁶² В Мінекономіки укладено угоду, яка сприятиме реінтеграції ветеранів та розвитку ветеранського бізнесу. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/spivpratsiaminekonomiky-ta-superhumans-spriyatyme-reintehratsii-veteraniv-ta-rozvytku-veteranskoho-biznesu-iuliia-svyrydenko>

економічній стратегії на період до 2030 року, яка була затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 року № 179. Документ визначає такі пріоритетні напрями діяльності Мінекономіки, які корелюються із завданнями системи переходу від військової служби до цивільного життя: 1) впровадження програми «доступне житло» та забезпечення фінансування будівництва житла для ветеранів війни; 2) розроблення та реалізацію регіональних програм сприяння розвитку підприємницької діяльності серед ветеранів війни з відповідним фінансовим забезпеченням; 3) впровадження інформаційно-аналітичної системи обліку для адміністрування потреб ветеранів (персональний електронний кабінет ветерана), системи інформаційних сервісів «е-Ветеран»; 4) удосконалення підходів до надання ветеранам війни послуг з професійної орієнтації; 5) підвищення конкурентоспроможності ветеранів війни на ринку праці шляхом перепідготовки, спеціалізації, підвищення кваліфікації за професіями та спеціальностями для пріоритетних видів економічної діяльності. Окремо стратегія передбачає пошук джерел і залучення фінансової допомоги для розбудови якісної системи реабілітації та медичної допомоги ветеранам війни та членам їхніх сімей¹⁶³.

8. Міністерство молоді та спорту України.

Забезпечує окремий аспект реінтеграції ветеранів війни, який передбачений системою переходу. Мова йде про реабілітацію учасників за допомогою спорту та фізичного виховання. Для цього на міністерство покладено відповідні завдання. Зокрема, згідно з нормами Положення про Міністерство молоді та спорту України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 02 липня 2014 року № 220, цей орган виконавчої влади забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах молодіжної

¹⁶³ Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 р. № 179. *Урядовий кур'єр*. 2021. № 45.

політики, фізичної культури і спорту¹⁶⁴. Це завдання деталізоване у повноваженнях міністерства, які закріплені в окремих законодавчих та підзаконних актах. Так, у нормах Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року зазначено, що міністерство відповідає за створення спортивної інфраструктури міжнародного зразка шляхом розвитку баз олімпійської, паралімпійської і дефлімпійської підготовки. Для ветеранів війни з числа осіб з інвалідністю, це дуже принципова сфера реабілітації та реінтеграції, яка забезпечує перехід від військової служби до цивільного життя¹⁶⁵. У плані заходів із реалізації означеної стратегії на 2023–2024 року закріплені такі пріоритетні цілі: 1) організація змістовного активного дозвілля для ветеранів війни; 2) проведення фізкультурно-спортивної реабілітації осіб з інвалідністю, ветеранів війни на базі Західного реабілітаційно-спортивного центру Національного комітету спорту інвалідів¹⁶⁶. Необхідно зазначити, що в рамках системи переходу заявлені заходи також узгоджені з нормами Національної стратегії розвитку системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їхніх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни. Зокрема, на 2021–2025 роки планується реалізувати такі пріоритетні заходи: 1) запровадження системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їхніх сімей; 2) створення умов для ефективного відновлення фізичних, психологічних і соціальних функцій ветеранів війни та членів їх сімей; 3) створення умов для формування і розвитку національного ринку

¹⁶⁴ Про затвердження Положення про Міністерство молоді та спорту України : Постанова Кабінету Міністрів України від 02 липня 2014 р. № 220. *Урядовий кур'єр*. 2014. № 121.

¹⁶⁵ Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 04 листопада 2020 р. № 1089. *Урядовий кур'єр*. 2020. № 221.

¹⁶⁶ Про затвердження плану заходів на 2023 і 2024 роки щодо реалізації другого етапу Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 09 червня 2023 р. № 509-р. *Урядовий кур'єр*. 2023. № 120.

послуг фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їхніх сімей¹⁶⁷. Міністерство молоді та спорту виконує провідну роль у реалізації вказаних пріоритетних заходів. Окремі повноваження регламентовані наказами самого міністерства, наприклад, наказом від 22 жовтня 2018 року № 4833 затверджене Положення про визначення рейтингу за напрямом «Спорт ветеранів фізичної культури і спорту» з олімпійських та неолімпійських видів спорту в Україні. У ньому деталізовані окремі аспекти популяризації спорту ветеранів, заохочення до його розвитку, залучення ветеранів до активної участі у спортивному русі¹⁶⁸. Варто зазначити, що попри певну функціональну обмеженість цього міністерства в рамках виконання завдань системи переходу, його участь є об'єктивною необхідністю та забезпечує важливе для ветеранів війни і членів їхніх сімей коло реінтеграційних заходів.

9. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України.

У Положенні про це міністерство закріплені такі, важливі в рамках системи переходу, повноваження: 1) реалізація державної житлової політики і політики у сфері благоустрою населених пунктів, державної політики у сфері житлово-комунального господарства; 2) організаційне забезпечення з питань державної підтримки будівництва (придбання) доступного житла, формування житлового фонду соціального призначення, реконструкції кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду; 3) забезпечення ведення Єдиного державного реєстру громадян, які потребують поліпшення

¹⁶⁷ Про затвердження плану дій на 2021–2025 роки щодо реалізації Національної стратегії розвитку системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 червня 2021 р. № 667. *Офіційний вісник України*. 2021. № 54. С. 109. Ст. 3348.

¹⁶⁸ Про затвердження Положення про визначення рейтингу за напрямом «спорт ветеранів фізичної культури і спорту» з олімпійських та неолімпійських видів спорту в Україні : наказ Міністерства молоді та спорту від 22 жовтня 2018 р. № 4833. *Офіційний вісник України*. 2018. № 92. С. 210. Ст. 3077.

житлових умов¹⁶⁹. На основі співпраці з Мінветеранів, міністерство виконує повноваження у сфері гарантування ветеранам війни права на житло. Процедурні аспекти деталізовані у Постанові Кабінету Міністрів України від 24 березня 2023 року № 265 «Деякі питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей»¹⁷⁰. Проте мова йде не тільки про забезпечення ветеранів війни житлом, що насправді є дуже актуальним завданням, – Міністерство забезпечує участь ветеранської спільноти в реалізації державної регіональної політики. Зокрема, норми Закону України від 05 лютого 2015 року № 156-VIII «Про засади державної регіональної політики» передбачають, що однією зі сторін, зацікавлених у реалізації державної регіональної політики є фізичні або юридичні особи, які залучені до управління територіальними громадами. Отже, через участь в управлінні територіальною громадою, означені особи безпосередньо впливають на рівень реалізації державної політики. Такими особами можуть бути ветерани війни та громадські об'єднання ветеранів. Через моніторинг, участь у нормотворчості та інші процедури вони впливають на якість регіонального управління, що прямо передбачено нормами проекту Стратегії переходу від військової служби до цивільного життя¹⁷¹. Законом України від 09 липня 2022 року № 2389-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» формалізовано окремий напрям діяльності влади у сфері державної

¹⁶⁹ Про затвердження Положення про Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 червня 2015 р. № 460. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 131.

¹⁷⁰ Деякі питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 березня 2023 р. № 265. *Урядовий кур'єр*. 2023. № 61.

¹⁷¹ Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05 лютого 2015 р. № 156-VIII. *Голос України*. 2015. № 39.

регіональної політики, який збільшує функціонал ветеранів війни та членів їхніх сімей. Мова йде про участь громадськості у підтримці місцевих ініціатив щодо ефективного використання внутрішнього потенціалу регіонів для створення та підтримання повноцінного життєвого середовища, підвищення якості життя людей. Для учасників системи переходу це дуже актуальний напрям, адже вони мають особливі потреби та вимагають додаткових гарантій від місцевої влади¹⁷². Для розбудови такої співпраці, міністерство має сприяти створенню на локальному рівні кластерів міжсекторного партнерства із залученням громадських організацій та об'єднань ветеранів. Місцева влада в таких кластерах може виступати адміністраторами, а ветеранські організації – інституціями, покликаними забезпечувати популяризацію відповідних інноваційних трансформацій серед населення і залучення додаткових грантових ресурсів для їх впровадження¹⁷³.

10. Міністерство аграрної політики та продовольства України.

Цей орган виконавчої влади має певні допоміжні повноваження у сфері переходу від військової служби до цивільного життя, які умовно можна поділити на дві групи: забезпечення ветеранів війни земельними ділянками сільськогосподарського призначення; стимулювання розвитку власного бізнесу, пов'язаного з виробництвом сільськогосподарської продукції. У Положенні про Міністерство аграрної політики та продовольства України наголошено на пріоритетності таких дуже актуальних для досліджуваної системи переходу повноважень: здійснення заходів щодо економічного стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції; реалізація заходів щодо економічного стимулювання

¹⁷² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій : Закон України від 09 липня 2022 р. № 2389-IX. *Голос України*. 2022. № 152.

¹⁷³ Територіальний розвиток і регіональна політика. Стимулювання розвитку регіонів на засадах смарт-спеціалізації: бар'єри та механізми імплементації : наукова доповідь / наук. ред. проф. Сторонянська І. З. Львів : ІРД НАНУ, 2021. 155 с.

використання й охорони земель і підвищення родючості ґрунтів¹⁷⁴. Означені повноваження деталізовані в нормах Стратегії розвитку аграрного сектору, через такі пріоритетні цілі: 1) забезпечення довгострокової стійкості аграрного сектору шляхом розвитку різних форм господарювання; 2) сприяння розвитку сільських населених пунктів та формування середнього класу на селі шляхом забезпечення зайнятості сільського населення і підвищення рівня доходів; 3) підвищення рівня інвестиційної привабливості галузей аграрного сектору та фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств; 4) підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції, ефективності галузей, забезпечення стабільності ринків; 5) раціональне використання земель сільськогосподарського призначення¹⁷⁵. Необхідно звернути увагу на План пріоритетних дій Уряду на 2024 рік, який був затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2024 року № 137-р. У ньому передбачалися такі важливі кроки: створення умов для розвитку та підтримки підприємницьких ініціатив серед ветеранів війни, зайнятості / самозайнятості, з-поміж іншого, і у сфері сільськогосподарської діяльності; надання ветеранам війни фінансової підтримки для реалізації бізнес-проектів; підвищення соціальної та економічної ролі ветеранів війни і членів їхніх сімей в економічному житті України шляхом фінансової підтримки їхніх підприємницьких ініціатив¹⁷⁶. М. С. Кожух зауважує, що чітке визначення цільової спрямованості діяльності Міністерства аграрної політики та продовольства України дає підставу ідентифікувати його не лише як носія владних повноважень

¹⁷⁴ Деякі питання діяльності центральних органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 р. № 124. *Урядовий кур'єр*. 2021. № 35.

¹⁷⁵ Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р. *Урядовий кур'єр*. 2013. № 215.

¹⁷⁶ Про затвердження Плану пріоритетних дій Уряду на 2024 рік : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2024 р. № 137-р. *Урядовий кур'єр*. 2024. № 41.

(прав), але і як суб'єкта, зобов'язаного в межах наданої компетенції застосовувати заходи щодо створення належних умов для функціонування продовольчого ринку, що надає підстави вважати його носієм відповідальності за якість та ефективність регулювання¹⁷⁷. Це дуже важлива ознака, яка в рамках системи переходу гарантує якість державного управління та задоволення потреб ветеранів війни і членів їхніх сімей.

11. Служба безпеки України (далі – СБУ).

Маючи статус правоохоронного органу зі спеціальним статусом, СБУ виконує важливі повноваження на етапі набуття особами правового статусу, необхідного для системи переходу. Мова йде про підтвердження фактів участі у бойових діях, отримання відповідного статусу. У цьому випадку повноваження поділяються на два кластери. У рамках першого розв'язується питання надання відповідного статусу співробітникам СБУ, які брали участь у бойових діях. Для цього створена Комісія з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій в СБУ, яка виконує важливі для системи переходу повноваження, зокрема: приймає до розгляду документи для надання відповідного статусу; розглядає заяви та клопотання; робить запити до відповідних установ; заслуховує осіб, стосовно яких подані документи; приймає рішення про надання або відмову у статусі; подає на розгляд міжвідомчої комісії з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій та виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) або інвалідності особи¹⁷⁸.

У рамках другого – СБУ забезпечує посвідчення факту участі у бойових діях осіб, які у подальшому стають учасниками системи

¹⁷⁷ Кожух М. С. Господарсько-правовий статус Міністерства аграрної політики та продовольства України. *Форум права*. 2012. № 4. С. 489–493.

¹⁷⁸ Про затвердження Положення про комісію з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій в Службі безпеки України : наказ Служби безпеки України від 24 лютого 2024 р. № 69. *Офіційний вісник України*. 2023. № 36. С. 239. Ст. 1960.

переходу від військової служби до цивільного життя. Мова йде про витяги з наказів керівника Антитерористичного центру при СБУ про участь в АТО. Це дуже важливий крок для подальшого отримання статусу ветеранам війни та набуття усіх, передбачених законодавством гарантій¹⁷⁹. Окремо врегульоване питання реалізації СБУ повноважень у сфері встановлення факту безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України. Мова також іде про документи, зокрема довідку від СБУ¹⁸⁰. В. В. Миргород доволі слушно зазначає, що після 2014 року СБУ відіграла провідну роль у протистоянні російській агресії. Повномасштабне вторгнення РФ 2022 року поставило нові виклики, зокрема, йдеться про протидію колабораціонізму, диверсантам, кібербезпеку. СБУ адаптувалася, посиливши спроможності, і стала ключовим елементом системи безпеки держави. Попри труднощі, спецслужба довела ефективність і відданість Україні. Надалі СБУ має зберегти потужність для захисту суверенітету від посягань¹⁸¹. Варто додати, що цей орган влади має надважливі повноваження і на етапі переходу

¹⁷⁹ Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 413. *Голос України*. 2014. № 173.

¹⁸⁰ Деякі питання встановлення факту безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України : Постанова Кабінету Міністрів України від 07 липня 2023 р. № 685. *Урядовий кур'єр*. 2023. № 137.

¹⁸¹ Миргород В. В. Діяльність Служби безпеки України в контексті національної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. № 82. С. 222–227.

від військової служби до цивільного життя, завдяки яким формується коло учасників досліджуваної системи.

12. Служба зовнішньої розвідки (далі – СЗР).

Для системи переходу, а саме реалізації її окремих завдань, необхідна розвідувальна інформація, яка, згідно з нормами Закону України від 17 вересня 2020 року № 912-IX «Про розвідку», становить усні, зафіксовані на матеріальних носіях чи відображені в електронному вигляді відомості або дані, які не є загальнодоступними або які неможливо отримати офіційним шляхом, про наміри, плани і дії іноземних держав, організацій та осіб чи про їхні потенційні можливості щодо реалізації таких намірів і планів, а також про процеси, події, обставини, технології, знання в інтересах національної безпеки і оборони України¹⁸². Переважно мова йде про підтвердження факту участі в бойових діях та з'ясування окремих обставин, важливих для правового статусу особи. Забезпечення розвідувальною інформацією входить до кола повноважень СЗР, яка, згідно зі ст. 1 Закону України від 01 грудня 2005 року № 3160-IV «Про Службу зовнішньої розвідки України», є розвідувальним органом, який не належить до системи органів виконавчої влади, здійснює свою діяльність під загальним керівництвом Президента України та демократичним цивільним контролем. СЗР як розвідувальний орган України входить до складу сил безпеки, а як військове формування – до складу сил оборони сектору безпеки і оборони України¹⁸³. Цей факт і зумовив наявність у служби відповідних повноважень, актуальних під час дії правового режиму воєнного стану. Також в СЗР є власні співробітники, які беруть участь у бойових діях, і можуть отримати статус ветерана війни. Окремі питання надання статусу учасника бойових дій таким особам врегульовані

¹⁸² Про розвідку : Закон України від 17 вересня 2020 р. № 912-IX. *Голос України*. 2020. № 195.

¹⁸³ Про Службу зовнішньої розвідки України : Закон України від 01 грудня 2005 р. № 3160-IV. *Голос України*. 2006. № 4.

нормативно-правовими актами СРЗ, в яких деталізовано правовий статус спеціальної комісії, її повноваження, форми роботи та можливі варіанти рішень¹⁸⁴.

Детальний аналіз повноважень органів виконавчої влади в системі переходу від військової служби до цивільного життя засвідчив наявність системних проблем, до числа яких варто зарахувати:

- дублювання повноважень окремих органів виконавчої влади (призводить до плутанини та неузгодженості дій органів виконавчої влади, яка негативно позначається на ефективності функціонування досліджуваної системи);

- недостатній рівень залучення інститутів громадянського суспільства (далі – ІГС) до реалізації повноважень (має наслідком незбалансованість інтересів суспільства та держави в системі переходу, зокрема у розрізі бачення ключових потреб учасників);

- паралельне існування двох довгострокових стратегічних актів, в яких закріплені однакові повноваження (призводить до нерозуміння пріоритетності як самих цілей, так і програмних документів, в яких вони формалізовані);

- ризики виникнення конфлікту інтересів у процесі реалізації повноважень (переважно мова йде про розподіл коштів на фінансування окремих програм та заходів у рамках системи переходу, що може стати причиною зловживань і порушень фінансової дисципліни);

- недостатній рівень функціональності (окремі повноваження є доволі обмеженими, що звужує вплив на сферу правовідносин,

¹⁸⁴ Про затвердження Положення про Комісію з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій у Службі зовнішньої розвідки України та Інструкції про порядок видачі посвідчень учасника бойових дій, нагрудних знаків «Ветеран війни – учасник бойових дій» та листів талонів на право одержання ветеранами війни проїзних квитків з 50-відсотковою знижкою їх вартості у Службі зовнішньої розвідки України : наказ Служби зовнішньої розвідки від 31 січня 2023 р. № 236-ВС. *Офіційний вісник України*. 2023. № 27. С. 118. Ст. 1534.

які складаються у рамках системи переходу від військової служби до цивільного життя)¹⁸⁵.

Пропонуємо усі досліджені повноваження поділити на три ключові групи:

- установчі – повноваження, які пов’язані з організацією функціонування системи переходу, окресленням кола її учасників, а також визначенням правового статусу владних інституцій, наділених повноваженнями у цій сфері. Ці повноваження мають основоположний характер та забезпечують розбудову вітчизняної системи переходу. У них також розкривається принцип комплексного підходу до реінтеграції ветеранів, який полягає у залученні різних за компетенцією органів виконавчої влади;

- основні – повноваження, які пов’язані із наданням ветеранам війни і членам їхніх сімей комплексу передбачених законодавством соціально-економічних та організаційно-правових гарантій. У них візуалізуються пріоритетні цілі та завдання самої системи переходу, а також відображаються основоположні засади відповідного напрямку державної політики;

- допоміжні – повноваження, які зумовлені необхідністю розв’язання у рамках системи додаткових, забезпечувальних завдань з уточнення правового статусу учасників системи переходу, а також здійснення моніторингу ефективності її функціонування.

Завершуючи цей підрозділ, зазначимо, що органи виконавчої влади є невід’ємними суб’єктами системи переходу від військової служби до цивільного життя, які мають формалізовані повноваження і забезпечують досягнення стратегічних цілей у сфері реінтеграції ветеранів війни та членів їхніх сімей.

Означені повноваження достатньою мірою регламентовані на рівні законодавчих та підзаконних актів. На етапі становлення

¹⁸⁵ Москвич В. С. Роль органів виконавчої влади в системі переходу від військової служби до цивільного життя. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 1. С. 167–172.

досліджуваної системи переходу варто звернути увагу на окреслені системні проблеми та не допустити їхнього негативного впливу на етапі впровадження. Комплекс досліджених повноважень демонструє міжінституційний характер самої системи переходу та необхідність залучення різних за компетенцією органів виконавчої влади. Це зумовлено багатоаспектністю завдань та індивідуалізованим набором потреб учасників системи переходу. В найближчій перспективі варто подумати про чітке структурування повноважень органів виконавчої влади в рамках системи переходу, що забезпечить її ефективність та надасть їй соціальної спрямованості.

2.2 Характеристика правового статусу органів місцевого самоврядування в системі переходу від військової служби до цивільного життя

Ефективна реінтеграція ветеранів війни та допомога членам їхніх сімей неможлива без участі місцевої влади, яка на рівні окремих територіальних громад забезпечує найбільш важливі сфери суспільного життя. Перебуваючи в окремих громадах, ветерани війни через органи місцевого самоврядування інформують державу про свої потреби, проблеми та прагнення. З огляду на це в проекті Стратегії переходу від військової служби до цивільного життя органам місцевого самоврядування відведена чи не основна роль. Отже, актуальність дослідження їхнього правового статусу в рамках системи переходу зумовлена:

- 1) безпосереднім контактом ветеранів війни з місцевою владою;
- 2) участю місцевої влади у реалізації окремих напрямів державної політики, зокрема, і політики соціального захисту;
- 3) участю місцевої влади у реалізації загальнодержавних програм підтримки та захисту ветеранів війни;
- 4) необхідністю залучення ветеранів війни до реалізації регіональної політики;
- 5) значною роллю політики;
- 6) значною роллю ветеранів війни у формуванні стратегій

розвитку територіальних громад. З урахуванням усього вищенаведеного, пропонуємо детально схарактеризувати правовий статус органів місцевого самоврядування, як суб'єктів системи переходу від військової служби до цивільного життя.

Розпочнемо з обґрунтування залучення місцевої влади до системи переходу, що вкрай важливо з огляду на фундаментальні конституційно-правові засади функціонування місцевого самоврядування. У ст. 2 Закону України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» зазначено, що місцеве самоврядування – це гарантоване державою право самостійно вирішувати питання місцевого значення. Основовими принципами реалізації цього права є народовладдя та підзвітність місцевої влади¹⁸⁶. Отже, варто наголосити на двох принципових аспектах: по-перше, учасники системи переходу є джерелом місцевої влади та мають бути залучені до управління громадою, серед іншого, і процесами власної реінтеграції; по-друге, місцева влада підзвітна учасниками системи переходу та державі за виконані нею повноваження. Тобто місцеве самоврядування уможливорює розкрити правовий статус ветеранів війни через форми народовладдя.

У Методиці формування спроможних територіальних громад, яка затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 08 квітня 2015 року № 214, вказано, що спроможна територіальна громада повинна бути здатною через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання публічних послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства¹⁸⁷. Це зайве підтвердження зазначеного, адже без належного

¹⁸⁶ Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. *Голос України*. 1997.

¹⁸⁷ Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад : Постанова Кабінету Міністрів України від 08 квітня 2015 р. № 214. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 80.

інституційного забезпечення не може бути спроможною громади. Інакше кажучи, засади системи переходу повністю корелюються із засадами місцевого самоврядування.

Окремі аспекти, в яких розкривається роль місцевої влади у системі переходу, деталізовані в актах стратегічного характеру. Так, у Державній стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки передбачено напрям «Посилення соціальної захищеності ветеранів війни та членів їх сімей у територіальних громадах за місцем їх постійного проживання (перебування), в рамках якого місцева влада зобов'язана: 1) забезпечити виконання програм перекваліфікації та професійного розвитку ветеранів війни та членів їхніх сімей; 2) сприяти запровадженню кредитно-фінансових механізмів для забезпечення ветеранів війни та членів їхніх сімей постійним і доступним житлом; 3) створити умови для проживання у сільській місцевості ветеранів війни та членів їх сімей; 4) стимулювати розвиток підприємницької ініціативи серед ветеранів війни та членів їхніх сімей¹⁸⁸. Це доказ того, що реінтеграція ветеранів війни розглядається невід'ємною умовою розбудови в Україні спроможних громад.

Однією із ключових складових при цьому є соціальний захист ветеранів війни та членів їхніх сімей. Важливо зазначити, що Мінсоцполітики власними наказами врегулювало питання організації діяльності територіальної громади у сферах соціального захисту населення. Зокрема, визначено статус та повноваження структурного підрозділу з питань соціального захисту населення, який, з-поміж іншого, буде реалізовувати заходи із підтримки і надання соціальних послуг ветеранам війни та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, захисникам та захисницям України, військовослужбовцям, які звільнені з військової

¹⁸⁸ Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 р. № 695. *Урядовий кур'єр*. 2020. № 156.

служби та членах їхніх сімей, комісованим військовослужбовцям та членам їхніх сімей¹⁸⁹.

Сьогодні держава активно працює в цьому напрямі, розуміючи його пріоритетність та роль в реінтеграції учасників системи переходу. Зокрема, в рамках «круглого столу» на тему «Спроможності громад та органів влади запроваджувати ефективну систему соціального захисту прав ветеранів, Захисників і Захисниць України, членів їх сімей», який відбувся 08 квітня 2024 року під патронатом Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, було акцентовано увагу на необхідності трансформації ветеранської політики. Основний меседж: розвиток інфраструктури територіальних громад має сприяти формуванню якісної ветеранської політики¹⁹⁰.

Також нещодавно Мінветеранів презентувало проєкт Паспорта громади, доступної для ветеранів війни, який передбачає синергію органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, що забезпечить повернення ветеранів війни у цивільне життя відповідно до потреб та можливостей. Зокрема, йдеться про формування однакового підходу до формування політики соціального захисту ветеранів війни в громадах України¹⁹¹. На нашу думку, це свідчення

¹⁸⁹ Про затвердження Методичних рекомендацій з розроблення положень про структурні підрозділи з питань соціального захисту населення місцевих державних адміністрацій та організації діяльності територіальної громади у сферах соціального захисту населення та захисту прав дітей: наказ Міністерства соціальної політики України від 31 липня 2023 р. № 263-Н. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0263739-23#Text>

¹⁹⁰ У Комітеті відбулась дискусія щодо спроможності територіальних громад та органів влади забезпечити ефективну реалізацію соціального захисту прав ветеранів, Захисників і Захисниць України, членів їх сімей. URL: https://komspip.rada.gov.ua/news/main_news/76825.html

¹⁹¹ Ветеранська політика має бути наскрізною та реалізовуватись як на загальнодержавному рівні, так і на рівні кожної громади: у Мінветеранів презентували проєкт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/veteranska-polityka-maie-buty-naskriznoiuta-realizovuvatys-iak-na-zahalnoderzhavnomu-rivni-tak-i-na-rivni-kozhnoi-hromadyu-minveteraniv-prezentuvaly-proekt>

чіткого усвідомлення влади, що у недалекому майбутньому ветеранська спільнота буде основою територіальної громади та впливатиме на процес децентралізації влади загалом. Однак соціальний напрям не єдиний, в якому органи місцевого самоврядування можуть взаємодіяти з ветеранами війни.

У Законі України від 16 липня 2021 року № 1702-IX «Про основи національного спротиву» регламентовані такі важливі завдання, у забезпеченні яких беруть безпосередню участь територіальні громади: підготовка населення до умов життєдіяльності в районах ведення (воєнних) бойових дій; підготовка громадян України до національного спротиву¹⁹². До цього процесу можуть бути залучені ветерани війни, які мають бойовий досвід та здатні передати його іншим. Отже, учасники системи переходу можуть не тільки отримувати відповідні послуги, а й надавати їх громадам.

Також територіальні громади враховують методичні рекомендації щодо надання адміністративних послуг ветеранам війни, які передбачають: проведення інформаційно-комунікативних кампаній щодо адміністративних послуг; з'ясування потреб ветеранів війни; ознайомлення ветерана війни з вимогами до отримання адміністративних послуг; визначення пріоритетності отримання ветеранами війни адміністративних послуг; узгодження з ветеранами війни послідовності подальшої роботи з отримання адміністративних послуг¹⁹³.

Для повноцінної участі в системі переходу та функціональності органи місцевого самоврядування наділені додатковими можливостями, зокрема, що стосується координації та взаємодії. Так, у нормах Закону України від 17 червня 2014 року № 1508-VII «Про співробітництво територіальних громад» зафіксовані такі

¹⁹² Про основи національного спротиву : Закон України від 16 липня 2021 р. № 1702-IX. *Голос України*. 2021. № 143.

¹⁹³ Про схвалення методичних рекомендацій щодо надання адміністративних послуг ветеранам війни та особам, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2024 р. № 167-р. *Урядовий кур'єр*. 2024. № 39.

форми співпраці: 1) делегування одному із суб'єктів співробітництва іншими суб'єктами співробітництва виконання одного чи кількох завдань з передачею йому відповідних ресурсів; 2) координація діяльності суб'єктів співробітництва й акумулювання ними на визначений період ресурсів з метою спільної реалізації соціального проекту; 3) спільне фінансування підприємств, установ та організацій комунальної форми власності, об'єктів інфраструктури; 4) утворення суб'єктами співробітництва спільних комунальних підприємств, установ та організацій, спільних об'єктів інфраструктури; 5) утворення суб'єктами співробітництва спільного органу управління для спільного виконання повноважень¹⁹⁴.

Варто звернути увагу на положення Концепції інтегрованого розвитку території територіальної громади. Зокрема, науковий інтерес викликають три ключові підходи: 1) партисипація (залучення громадськості на всіх етапах розвитку територіальної громади); 2) міждисциплінарність (урахування всіх аспектів соціально-економічного розвитку територіальної громади); 3) просторове представлення (відображення загального уявлення пріоритетів та стратегічних цілей, розвитку територіальної громади). Ці підходи повинні забезпечити підвищення якості життя, доступності та рівності можливостей, оптимізації адміністративної діяльності¹⁹⁵. На нашу думку, означені підходи повністю узгоджуються із завданнями досліджуваної системи переходу, яка передбачає значний соціальний ефект від реінтеграційних заходів.

Убачається, що участь органів місцевого самоврядування у реінтеграції ветеранів війни також зумовлена необхідністю делегування державою відповідних повноважень територіальним громадам.

¹⁹⁴ Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17 червня 2014 р. № 1508-VII. *Голос України*. 2014. № 138.

¹⁹⁵ Про затвердження Порядку формування Концепції інтегрованого розвитку території територіальної громади : наказ Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України від 22 вересня 2022 р. № 172. *Офіційний вісник України*. 2022. № 92. С. 1135. Ст. 5762.

З цього приводу А. В. Цабека наголошує, що характерною особливістю делегування повноважень є наявність спеціального суб'єктного складу, який, з одного боку, представлений суб'єктом делегування із відповідним правовим статусом, а з іншого – виконавцем делегованих повноважень. При цьому за суб'єктом делегування повноважень зберігається як право здійснювати контроль за здійсненням делегованих повноважень, так і можливість їх відкликання¹⁹⁶. Ця думка знаходить підтвердження у нормах Проекту стратегії переходу від військової служби до цивільного життя, в яких деталізовані контрольні повноваження Мінветеранів стосовно місцевої влади.

Скажімо, В. Т. Венцель зазначає, що розподіл повноважень місцевої влади у сфері соціальної політики на власні та делеговані є досить умовним, оскільки досить важко точно визначити межу між першим і другим колом завдань. Однак методологічною основою для такого розмежування має слугувати принцип, згідно з яким держава не повинна брати на себе розв'язання тих питань, які можуть ефективніше вирішувати органи місцевого самоврядування¹⁹⁷. Повністю погодившись з цією тезою, доцільно все ж додати, що більшість завдань системи переходу дійсно здатна розв'язати місцева влада, яка повністю володіє ситуацією та знає потреби ветеранів війни і членів їхніх сімей.

Також О. А. Петрик стверджує, що держава (органи державної влади та органи місцевого самоврядування) через механізми підтримки стимулювання може визначити інституціональні засади і стратегію розвитку соціального підприємництва на рівні країни¹⁹⁸.

¹⁹⁶ Цабека А. В. Делегування повноважень у механізмі децентралізації органів виконавчої влади в Україні. *Держава та регіони*. 2020. № 2. С. 106–111.

¹⁹⁷ Венцель В. Т. Формування повноважень органів місцевого самоврядування у контексті реалізації соціальної політики держави. *Право та державне управління*. 2020. № 2. С. 254–259.

¹⁹⁸ Петрик О. А. Компонента державного управління у взаємодії ключових стейкхолдерів розвитку соціального підприємництва як детермінанти реінтеграції військовослужбовців, ветеранів АТО/ООС та членів їх сімей. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2023. № 6. С. 40–45.

Це ще одна сфера співпраці влади та громад, яка на сьогодні є достатньо перспективною. Розуміючи власний ресурсний потенціал, тільки місцева влада може ефективно розбудувати систему соціального підприємництва на рівні громад. З огляду на це особливого значення набуває сфера співробітництва територіальних громад.

Вона залежить від гостроти спільних проблем, а також можливостей співфінансування та іншої підтримки з боку вищих інститутів – як правило, центрального органу виконавчої влади та міжнародних фондів. Тому ті громади, які прагнуть вийти на міжнародний рівень у співробітництві, повинні розуміти й обґрунтовувати перспективи власного розвитку з еколого-економічними та безпековими домінантами¹⁹⁹. До речі, міжнародні грантодавці активно підтримують ветеранську спільноту та надають допомогу на реалізацію різних за спрямованістю проєктів. Натомість головним аргументом на користь залучення органів місцевого самоврядування до реалізації заходів у рамках системи переходу є необхідність об'єднання зусиль для подолання наслідків збройної агресії.

Територіальні громади та громадськість здатні брати активну і ефективну участь у прийнятті рішень щодо відбудови і здійснювати контроль за діяльністю владних структур, використовуючи цифрові технології. Відновлення має починатися якомога швидше, уже зараз – до закінчення війни. Програма відновлення України має бути зосереджена передовсім на підтримці інституцій. Як свідчать дослідження, більший ефект зростання мають країни із сильними інституціями, а не розміром допомоги²⁰⁰. Ветерани війни повинні

¹⁹⁹ Vasylytsiv T., Biletska I., Mulska O. Organizational and financial instruments of decentralization and development of united territorial communities in Ukraine: Poland's experience. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. Vol. 43. № 2. P. 276–287.

²⁰⁰ Пирого І. С., Пирого М. І. Роль місцевого самоврядування у відбудові в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 77. С. 117–123.

брати в цьому процесі безпосередню участь, що повністю відповідає основоположним ідеям перехідного правосуддя.

Інші науковці, зокрема, Л. М. Ємельяненко та Л. І. Федулова, зауважують, що найгострішими проблемами розвитку соціальної сфери територіальних громад є: недосконала система територіального розміщення об'єктів соціальної інфраструктури; недостатність бюджетних коштів для ефективного функціонування закладів соціальної інфраструктури; низький рівень кадрового забезпечення закладів соціальної сфери; недостатній рівень якості послуг, що надаються населенню об'єктами соціальної сфери²⁰¹. Отже, є проблеми, які ускладнюють реалізацію повноважень, однак необхідно концентруватися на усуненні перешкод.

Як впливає із викладеного, участь органів місцевого самоврядування у системі переходу зумовлена не тільки її конституційно-правовими засадами, але й визначається практикою делегування державою окремих повноважень та необхідністю залучення ветеранів війни до розв'язання питань управління територіальною громадою. Це своєрідне партнерство між державою та місцевою владою, яке має забезпечити очікуваний результат: повноцінна реінтеграція ветеранів війни до умов цивільного життя. Суть участі місцевого самоврядування у системі переходу розкривається у її повноваженнях. Пропонуємо поділити ці повноваження на такі групи: установчі, розпорядчі, комунікативні та бюджетно-фінансові. В основі цього поділу лежить характер повноважень, які реалізуються для розв'язання окремих завдань у рамках системи переходу. Детально схарактеризуємо кожну групу.

1. Установчі повноваження.

Цей вид повноважень полягає у створенні місцевою владою на рівні територіальних громад різних структур, які надають послуги ветеранам війни або забезпечують реалізацію реінтеграційних

²⁰¹ Ємельяненко Л. М., Федулова Л. І. Децентралізація в сфері соціальної політики в регіонах України. *Економіка та держава*. 2021. № 4. С. 4–11.

заходів. Подібні структури передбачені в рамках системи переходу від військової служби до цивільного життя, оскільки слугують інституційною основою для формування ветеранського простору. Як приклади реалізації вказаних повноважень наведемо декілька нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування:

- Рішення п'ятої сесії Миропільської селищної ради від 23 травня 2023 року «Про утворення Ветеранського хабу (простору) Миропільської територіальної громади та затвердження Положення про нього». Ветеранський хаб позиціоновано як структурний підрозділ Комунальної установи «Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг)» Миропільської селищної ради. Закріплено такі напрями діяльності: надання психологічної допомоги; надання правової допомоги; проведення заходів для підвищення професійного рівня, профорієнтації; інформування про пріоритетні умови у громаді для створення і розвитку бізнесу ветеранами та їхніми сім'ями; організація занять спортом та проведення фізкультурно-спортивної реабілітації; діяльність мобільних груп допомоги²⁰².

- Розпорядження Новоукраїнського міського голови від 21 квітня 2023 року № 67. «Про створення ветеранського хабу (простору)». Простір також створено на базі Центру надання соціальних послуг. Проте документом не затверджене положення, в якому мають бути закріплені напрями діяльності, завдання та повноваження хабу²⁰³.

- Рішення Рівненської обласної ради сьомого скликання від 17 березня 2020 року № 1630 «Про створення комунального закладу

²⁰² Про утворення Ветеранського хабу (простору) Миропільської територіальної громади та затвердження Положення про нього : рішення п'ятої сесії Миропільської селищної ради від 23 травня 2023 р. № 5. URL: <https://myropilska-gromada.gov.ua/docs/1412287/>

²⁰³ Про створення ветеранського хабу (простору) : розпорядження Новоукраїнського міського голови від 21 квітня 2023 р. № 67. URL: <https://novoukr-otg.gov.ua/docs/1442247/>

«Ветеранський простір» Рівненської обласної ради та затвердження Статуту комунального закладу «Ветеранський простір» Рівненської обласної ради». До переліку завдань комунального закладу віднесено: надання інформаційної, методичної та консультативної допомоги ветеранам; створення умов для доступності якісних соціальних послуг; допомога ветеранам у самореалізації і реалізації їх творчих можливостей; сприяння у навчанні ветеранів щодо започаткування та ведення підприємницької діяльності; запобігання негативним явищам у ветеранському середовищі, інтеграція ветеранів області до світової та європейської ветеранської спільноти²⁰⁴.

2. Розпорядчі повноваження.

Указаний вид повноважень полягає у використанні місцевою владою усіх можливостей для підтримки та реінтеграції ветеранів війни і членів їхніх сімей. За допомогою розпорядчих повноважень територіальні громади здійснюють інформаційно-аналітичне, методологічне та ресурсне забезпечення переходу від військової служби до цивільного життя. Мова йде про позиціонування додаткових пільг та гарантій на рівні громад, а також впровадження додаткових заходів соціального захисту учасників системи переходу. Наведено ще декілька прикладів реалізації означеного виду повноважень органів місцевого самоврядування:

- Рішення Оболонської сільської територіальної громади від 01 лютого 2024 року № 28 «Про затвердження Програми підтримки Ветеранів війни, Захисників і Захисниць України, членів їх сімей та членів сімей Загиблих (померлих) ветеранів війни, Захисників і Захисниць України Оболонської сільської територіальної громади на 2024-2026 роки». Програма визначає такі пріоритетні напрями

²⁰⁴ Про створення комунального закладу «Ветеранський простір» Рівненської обласної ради та затвердження Статуту комунального закладу «Ветеранський простір» Рівненської обласної ради : рішення Рівненської обласної ради сьомого скликання від 17 березня 2020 р. № 1630. URL: <https://ror.gov.ua/rishennya-oblasnoyi-radi-7-sklikannya/1630-pro-stvorennnya-komunalnogo-zakladu-veteranskii-prostir-1584627678>

роботи: надання комплексу соціальних послуг ветеранам війни, захисникам і захисницям, членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни та захисників і захисниць України; надання повного переліку адміністративних послуг ветеранам; сприяння у працевлаштуванні ветеранів війни; проведення необхідних інформаційно-просвітницьких заходів²⁰⁵.

- Рішення Балаклеївської сільської ради від 22 грудня 2023 року № 48-13 «Про затвердження Програми соціальної підтримки ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни Захисників та Захисниць України на 2024–2027 роки». Пріоритетними цілями програми є: надання одноразової грошової допомоги ветеранам війни та членам їхніх сімей; надання додаткових пільг, окрім передбачених законодавством; надання ветеранам війни та членам їхніх сімей комплексних медичних, психологічних та соціальних послуг; забезпечення лікувально-санаторних заходів²⁰⁶.

3. Комунікативні повноваження.

Вони є необхідними для системи переходу, адже дають змогу органам місцевого самоврядування розширювати власні функціональні можливості за рахунок залучення потенціалу інших, різних за статусом та походженням суб'єктів. У рамках реалізації комунікативних повноважень відбувається розбудова співробітництва територіальних громад, яка сприяє підвищенню ефективності заходів у рамках системи переходу. Це не тільки додатковий ресурс, а й можливість адвокації проблем ветеранів війни та донесення

²⁰⁵ Про затвердження Програми підтримки Ветеранів війни, Захисників і Захисниць України, членів їх сімей та членів сімей Загиблих (померлих) ветеранів війни, Захисників і Захисниць України Оболонської сільської територіальної громади на 2024–2026 роки : рішення Оболонської сільської територіальної громади від 01 лютого 2024 р. № 28. URL: <https://obolonska-gromada.gov.ua/docs/1595220/>

²⁰⁶ Про затвердження Програми соціальної підтримки ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни Захисників та Захисниць України на 2024–2027 роки : рішення Балаклеївської сільської ради від 22 грудня 2023 р. № 48-13. URL: <https://balakleivska-gromada.gov.ua/docs/1570354/>

їхніх потреб до української і світової спільноти. Пропонуємо декілька прикладів реалізації органами місцевого самоврядування вказаних повноважень:

- Договір про співпрацю між самоврядуванням Айзкраукльського краю (Латвія) та Ставудицькою міською радою Київської області (Україна) у сфері культури, освіти, спорту та соціально-економічних питань від 19 травня 2017 року передбачає обмін досвідом надання соціальних послуг ветеранам війни, а також питання взаємодії у сфері їхньої реабілітації та лікування²⁰⁷.
- Рішення Одеської міської ради від 21 лютого 2024 року № 1803 «Про затвердження Положення про порядок надання адресної допомоги особам, які визначені в рамках реалізації Міської цільової програми «Ветеран Одеси». Документ передбачає співпрацю у сфері залучення коштів міжнародних інституцій та неурядових організацій для надання підтримки ветеранам війни та членам їхніх сімей²⁰⁸.
- Рішення Селищенської сільської ради від 01 лютого 2022 року № 22-5 «Про затвердження меморандуму про співпрацю між виконавчим комітетом Селищенської сільської ради та виконавчим комітетом Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області». У меморандумі регламентовані питання інформаційно-методичного та ресурсного забезпечення співпраці у сфері реалізації ветеранської політики на рівні окремих громад²⁰⁹.

²⁰⁷ Договір про співпрацю між самоврядуванням Айзкраукльського краю (Латвія) та Ставудицькою міською радою Київської області (Україна) у сфері культури, освіти, спорту та соціально-економічних питань від 19 травня 2017 р. URL: <https://e-slavutych.gov.ua/dogovori-pro-spivpracju-15-14-57-24-05-2022/>

²⁰⁸ Про затвердження Положення про порядок надання адресної допомоги особам, які визначені в рамках реалізації Міської цільової програми «Ветеран Одеси» : рішення Одеської міської ради від 21 лютого 2024 р. № 1803. URL: <https://omr.gov.ua/ua/acts/council/202268/>

²⁰⁹ Про затвердження меморандуму про співпрацю між виконавчим комітетом Селищенської сільської ради та виконавчим комітетом Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області : рішення Селищенської сільської ради від 01 лютого 2022 року № 22-5. URL: <https://selyshenska-gromada.gov.ua/docs/1151828/>

4. Бюджетно-фінансові повноваження.

Вони необхідні на етапі фінансування витрат на соціальну допомогу та підтримку учасників системи переходу. Переважно мова йде про розподіл або перерозподіл бюджетних надходжень, а також залучення і використання коштів міжнародної фінансово-кредитної допомоги. На рівні означених повноважень відбувається матеріально-фінансове забезпечення заходів з реінтеграції учасників системи переходу. Ці повноваження надто важливі, оскільки необхідно гарантувати фінансову і бюджетну дисципліну, яка є показником законності використання коштів. Як приклад реалізації означеного виду повноважень органів місцевого самоврядування зазначимо:

- Рішення Озерянської сільської ради восьмого скликання від 24 квітня 2024 року № 2315 «Про внесення змін до програми «Ветеран» та Цільової програми соціальної підтримки учасників антитерористичної операції та членів їх сімей, які проживають на території Озернянської сільської ради на 2024 рік». У документі передбачено додаткове фінансування з місцевого бюджету витрат, пов'язаних із реалізацією заходів програми²¹⁰.

- Рішення Миронівської міської ради сьомого скликання від 26 квітня 2029 року № 211-06-VII «Про виділення коштів для участі футбольної команди «Ветеран» міста Миронівка у міжобласному турнірі футболу». У документі визначене завдання фінансово-господарському відділу міськвиконкому перерахувати кошти за участь футбольної команди «Ветеран» міста Миронівка у міжобласному турнірі футболу відповідно до Кошторису витрат для участі у змаганнях 28 квітня 2019 року, який відбудеться у місті Київ²¹¹.

²¹⁰ Про внесення змін до програми «Ветеран» та Цільової програми соціальної підтримки учасників антитерористичної операції та членів їх сімей, які проживають на території Озернянської сільської ради на 2024 рік : рішення Озерянської сільської ради восьмого скликання від 24 квітня 2024 р. № 2315. URL: <https://ozerna-rada.gov.ua/docs/1675786/>

²¹¹ Про виділення коштів для участі футбольної команди «Ветеран» міста Миронівка у міжобласному турнірі футболу : рішення Миронівської міської ради сьомого скликання від 26 квітня 2029 р. № 211-06-VII. URL: <https://myronivka-mrada.gov.ua/docs/188678/>

- Рішення виконавчого комітету Новопокровської селищної ради від 30 листопада 2024 року № 1 «Про затвердження проекту бюджету Новопокровської селищної територіальної громади на 2024 рік». Документ передбачає такі статті витрат, актуальні для ветеранської спільноти: компенсаційні виплати на пільговий проїзд автомобільним транспортом; забезпечення соціальними послугами за місцем проживання громадян, зокрема, ветеранам та членам їхніх сімей²¹².

Очевидно, що в рамках системи переходу від військової служби до цивільного життя проаналізованих повноважень органів місцевого самоврядування недостатньо. Пропонуємо виділити ще одну групу повноважень – консультативно-дорадчі. Вони передбачають інформаційно-аналітичне забезпечення системи переходу на місцевому рівні шляхом надання учасникам усієї необхідної інформації. Мова йде про інформацію щодо: 1) пільг, прав та гарантій ветеранам війни і членам їхніх сімей; 2) можливості особистісного та економічного розвитку; 3) способів і засобів захисту порушених прав за законодавством України; 4) алгоритмів взаємодії з органами влади та місцевого самоврядування; 5) особливості отримання окремого правового статусу (за наявності встановлених підстав).

Запит на подібну інформацію серед ветеранів війни дуже значний. Досвід роботи правозахисних організацій вказує, що учасники системи переходу не отримують належної інформації на місцях, що змушує їх звертатися до інститутів громадянського суспільства. Отже, на сьогодні цей вид повноважень не надто розвинений, що є недоліком, який на етапі становлення системи переходу може заважати цьому процесу. Хоча є окремі підзаконні акти, які регламентують питання консультативних центрів для учасників системи переходу.

²¹² Про затвердження проекту бюджету Новопокровської селищної територіальної громади на 2024 рік : рішення виконавчого комітету Новопокровської селищної ради від 30 листопада 2024 року № 1. URL: <https://novopokrovka-gromada.gov.ua/docs/1550772/>

Зокрема, відзначимо Постанову Кабінету Міністрів України від 09 грудня 2021 року № 1298 «Про реалізацію експериментального проекту щодо утворення консультаційних центрів з питань забезпечення прав і свобод захисників України при місцевих державних адміністраціях». У документі деталізовані такі завдання подібних центрів: надання інформаційно-консультативної підтримки з питань забезпечення дотримання гарантій захисту прав і основоположних свобод ветеранів та членів їхніх сімей; сприяння посиленню забезпечення дотримання гарантій захисту прав і основоположних свобод ветеранів та членів їхніх сімей; здійснення моніторингу стану забезпечення додержання гарантій захисту прав і основоположних свобод ветеранів та членів їхніх сімей²¹³. Отже, органам місцевого самоврядування варто активізувати роботу щодо створення консультативних центрів, що дасть змогу забезпечити учасників системи переходу достовірною і актуальною інформацією, яка має для них важливе значення.

В Операційному плані заходів із реалізації у 2023–2025 роках Стратегії формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року для органів місцевого самоврядування передбачені такі завдання: 1) розроблення програм реінтеграції учасників системи переходу з урахуванням принципу гендерної рівності і принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; 2) розроблення та реалізація заходів щодо популяризації системи переходу на місцевому рівні, а також ролі територіальних громад у ній; 3) залучення учасників системи переходу до соціально-економічного, культурного життя територіальної громади; 4) підтримка утворення сервісних офісів у справах ветеранів

²¹³ Про реалізацію експериментального проекту щодо утворення консультаційних центрів з питань забезпечення прав і свобод захисників України при місцевих державних адміністраціях : Постанова Кабінету Міністрів України від 09 грудня 2021 р. № 1298. *Урядовий кур'єр*. 2021. № 241.

на регіональному та місцевому рівні; 5) розроблення та узгодження концептуальних засад діяльності центрів ветеранського розвитку²¹⁴.

Аналіз цих завдань тільки підтверджує визначальну роль місцевої влади у становленні та функціонуванні системи переходу. На нашу думку, ті завдання, які покладає держава на місцеву владу, свідчать про усвідомлення нею неможливості успішної реінтеграції учасників системи переходу без зусиль територіальних громад. Узагальнюючи, можна констатувати, що органи місцевого самоврядування відіграють важливу ідеологічну та інституційну роль у впровадженні системи переходу, і реалізують свої повноваження у рамках окремих організаційно-правових форм. Останні заслуговують на нашу увагу, позаяк виступають втіленням виконавчо-розпорядчого впливу на об'єкт управління, у нашому випадку – систему переходу.

Стосовно сутності означених форм Ю. М. Кириченко наголошує, що головною передумовою виконання органами місцевого самоврядування завдань, покладених на них законодавством України, є наділення муніципальних органів реальними повноваженнями. Однак самого встановлення повноважень та визначення потенційної можливості не завжди достатньо для ефективного розв'язання тих чи тих питань. Важливим завданням постає використання відповідних організаційно-правових форм діяльності органів місцевого самоврядування²¹⁵. З цього приводу вважаємо необхідним висловити декілька міркувань:

– форми діяльності місцевої влади є практичним втіленням її повноважень, і надають останнім спрямованості, ефективності

²¹⁴ Операційний план заходів з реалізації у 2023–2025 роках Стратегії формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року. URL: <https://mva.gov.ua/ua/npa/proyekt-rozporyadzhennya-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-shvalennya-strategiyi-formuvannya-sistemi-perehodu-vid-vijskovoyi-sluzhbi-do-civilnogo-zhittya-na-period-2032-roku>

²¹⁵ Кириченко Ю. М. Організаційно-правові форми діяльності органів місцевого самоврядування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 286–290.

та функціональності. У системі переходу ці форми дають змогу досягти стратегічних цілей, пов'язати учасників системи із громадами на рівні залучення до прийняття управлінських рішень та отримання гарантій від держави;

- форми діяльності регламентовані чинним законодавством, а отже, мають правову природу та розглядаються інструментами здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності. З огляду на потреби системи переходу, вони слугують певним орієнтиром для формування у відповідній стратегії переліку завдань органів місцевого самоврядування;

- організаційно-правові форми впливають як на учасників системи переходу, так і на самі органи місцевого самоврядування, створюючи при цьому передумову для виникнення відповідних правовідносин, в яких об'єкт, суб'єкти та зміст візуалізовані достатньо чітко²¹⁶.

Виходячи із норм Закону України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні», до переліку означених форм варто зарахувати: місцеві референдуми; загальні збори громадян; місцеві ініціативи; представницькі органи місцевого самоврядування; громадські слухання; самоорганізацію населення²¹⁷. У рамках системи переходу більш перспективними вбачаються місцеві ініціативи та самоорганізація населення, оскільки вони передбачають консолідацію ветеранської спільноти задля спільного захисту своїх прав. Усі інші організаційно-правові форми реалізуються у рамках поточної діяльності місцевої влади із залученням ветеранів.

На сучасному етапі в громадах відбувається становлення вказаних перспективних форм, що впливає з аналізу окремих нормативно-правових актів. Так, у Положенні про місцеві ініціативи,

²¹⁶ Москвич В. С. Роль органів місцевого самоврядування у становленні в Україні системи переходу від військової служби до цивільного життя. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 1(61). С. 154–159.

²¹⁷ Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. *Голос України*. 1997.

затвердженому рішенням Канівської міської ради від 19 грудня 2019 року № 17-107, вказано, що предметом місцевої ініціативи можуть бути будь-які питання, віднесені до відання місцевого самоврядування та питання місцевого значення, що до компетенції органів державної влади не належать²¹⁸. Отже, предметом можуть бути будь-які питання розвитку ветеранського простору громади, а також окремі гарантії для ветеранів війни і членів їхніх сімей на етапі переходу до цивільного життя.

Згідно з нормами Закону України від 11 липня 2001 року № 2625-III «Про органи самоорганізації населення», на ці суб'єкти покладені такі завдання: створення умов для участі мешканців у розв'язанні питань місцевого значення; задоволення їхніх соціальних, культурних, побутових та інших потреб шляхом сприяння у наданні їм відповідних послуг; участь у реалізації соціально-економічного, культурного розвитку відповідної території, інших місцевих програм²¹⁹. Для учасників системи переходу це можливість не тільки відстоювати власні інтереси, але і брати безпосередню участь у житті територіальної громади. Тому означені організаційно-правові форми необхідно усіляко розвивати, що значно підвищить спроможність самих громад, з-поміж іншого, і у питаннях реінтеграції ветеранів війни.

Важливо звернути увагу, що органам місцевого самоврядування також відведена доволі значна роль у Державному стандарті соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей. Зокрема, вони виступатимуть замовником соціальної послуги, який залучає надавачів соціальних послуг до реалізації заходів для задоволення потреб ветеранів війни. Вельми важливим у стандарті є принцип системності, який передбачає, що органи місцевої влади розглядають сім'ю ветерана як систему. При цьому

²¹⁸ Про затвердження Положення про місцеві ініціативи : рішення Канівської міської ради від 19 грудня 2019 р. № 17-107. URL: <https://kaniv-rada.gov.ua/polozhennya-pro-miscevi-iniciativi-13-27-35-23-01-2024/>

²¹⁹ Про органи самоорганізації населення : Закон України від 11 липня 2001 р. № 2625-III. *Голос України*. 2001. № 145.

вони враховують усі сфери життєдіяльності: економічну спроможність, навчання та професійну реалізацію, стан здоров'я, особливості батьківського потенціалу, взаємостосунки у родині²²⁰. На нашу думку, цей принцип вказує на мультидисциплінарність системи переходу від військової служби до цивільного життя, яка передбачає індивідуалізацію потреб учасників, вразливих сфер та їхнього стану (фізичне та ментальне здоров'я).

Підсумовуючи, констатуємо, що в рамках системи переходу органам місцевого самоврядування відведена провідна роль, яка полягає у консолідації ветеранської спільноти, залученні її до сфери управління справами територіальної громади та наданні учасникам передбачених законодавством соціальних послуг. На сьогодні, правовий статус місцевої влади уможливає виконання цієї ролі, однак існують певні недоліки щодо правового забезпечення та реалізації повноважень. Певною нерозвиненістю характеризуються і організаційно-правові форми діяльності органів місцевого самоврядування у рамках системи переходу. Це обмежує їхній функціонал та знижує ефективність досліджуваної системи. Недостатньо ефективними залишаються механізми співпраці територіальних громад як із внутрішніми суб'єктами, так і з міжнародними інституціями. Попри це, вони зберігають значний потенціал для реінтеграції ветеранів війни, який зумовлений їхньою безпосередньою участю у процесах відновлення України на постконфліктному етапі її розвитку.

2.3 Роль інститутів громадянського суспільства в забезпеченні системи переходу від військової служби до цивільного життя

В умовах євроінтеграції та розбудови в Україні громадянського суспільства зростає роль громадськості, яку влада все активніше

²²⁰ Міністерство соціальної політики України. Обговорення проектів нормативно-правових актів. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/859/>

залучає до процесів державного управління та місцевого самоврядування. Потенціал громадянського суспільства дуже тривалий час був недооцінений, і тільки після 2014 року починаються позитивні зрушення. Виявилось, що громадські об'єднання самостійно або у співпраці з міжнародними інституціями здатні не просто впливати на державну політику та розвиток територіальних громад. Вони мають достатньо потужний експертно-аналітичний потенціал, який сьогодні використовується на етапі нормотворчості та практичної реалізації окремих проектів влади і громад.

Не стала винятком і система переходу від військової служби до цивільного життя, у рамках якої громадськості відведена чи не ключова роль. Вона позиціонується як партнер держави та територіальних громад, а також як рушійна сила, яка здатна реально змінити ситуацію щодо реінтеграції ветеранів війни. Сьогодні участь громадськості в цій сфері достатньо масштабна та не охоплює усього комплексу питань, які є актуальними для учасників системи переходу (від надання правової допомоги до пошуку донорів для фінансування окремих ветеранських проектів. Перед початком детального аналізу ролі ІГС у забезпеченні системи переходу від військової служби до цивільного життя, візуалізуємо концептуальні виміри залучення громадськості до цієї сфери залежно від:

- масштабів залучення – загальнодержавний (співпраця на рівні центральних органів виконавчої влади) та місцевий (взаємодія з приймаючими територіальними громадами);
- характеру співпраці – правозахисний (надання ветеранам війни та членам їхніх сімей комплексної правової допомоги) і організаційно-гуманітарний (діяльність, пов'язана з реалізацією окремих соціальних проектів та участь у прийнятті управлінських рішень);
- суб'єктів діяльності (ветеранський громадський рух та громадські організації, які утворені не ветеранами війни).

Убачається, що в рамках системи переходу формується певна двовимірність, тобто ІГС співпрацюють з владою та громадами

в рамках двох вимірів, однак ця взаємодія може бути індивідуалізована за масштабами, характером та суб'єктами. На нашу думку, така модель виглядає достатньо обґрунтованою, і саме її ми візьмемо за основу на цьому етапі дослідження. Отже, детально проаналізуємо кожний рівень співпраці та спробуємо визначити ключові закономірності й особливості взаємодії. Однак спочатку треба визначитися із фундаментальними засадами формування громадянського суспільства, які визначають необхідність залучення ІГС до співпраці з владою та формування окремих напрямів державної політики.

Основоположним документом у цій сфері є Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, в якій констатовано, що громадське середовище гнучко реагує на зміну суспільних потреб унаслідок дії внутрішніх і зовнішніх чинників, зокрема, через збільшення кількості громадських організацій, які орієнтовані на розв'язання проблемних питань військовослужбовців, ветеранів війни з числа учасників АТО та ООС. З урахуванням цього, в документі визначено такі пріоритетні цілі: 1) забезпечення ефективних процедур громадської участі у формуванні та реалізації державної політики на національному і регіональному рівнях, вирішенні питань місцевого значення; 2) створення сприятливих умов для формування та інституційного розвитку ІГС; 3) стимулювання участі ІГС в соціально-економічному розвитку України; 4) створення сприятливих умов для міжсекторальної співпраці²²¹.

На наше переконання, позиціонуючи подібні стратегічні напрями діяльності, держава розглядає громадськість повноцінним партнером, якого планується залучати до різних сфер державного управління та місцевого самоврядування. Видається, що для системи переходу від військової служби до цивільного

²²¹ Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки : Указ Президента України від 07 вересня 2021 р. № 487/2021. *Офіційний вісник Президента України*. 2021. № 24. С. 104. Ст. 1099.

життя – це об'єктивна необхідність, оскільки ІГС обізнані в потребах ветеранів війни і членів їхніх сімей та мають практичні можливості допомагати їм на етапі переходу. Також треба зазначити, що норми стратегії значно розширюють функціональні можливості ІГС, що стане поштовхом у розбудові чесної співпраці та навіть залучення як самостійного суб'єкта, що буде відповідати за окремий напрям діяльності. Положення розглянутої стратегії корелюються з нормами Закону України 22 березня 2012 року № 4572-VI «Про громадські об'єднання». Зокрема, важливо звернути увагу на статтю 6 документа, в якій регламентовано два важливі аспекти.

Перший – це право громадських об'єднань на реалізацію своєї мети шляхом укладення між собою на добровільних засадах угод про співробітництво або взаємодопомогу, а також утворення громадських спілок. Це дуже важливо в умовах досліджуваної системи переходу, адже дає змогу консолідувати ветеранський рух у різних регіонах України та поєднати його спільною метою. Другий – це можливість здійснювати співробітництво з іноземними неурядовими організаціями та міжнародними урядовими організаціями із дотриманням законів України і міжнародних договорів України²²². Для системи переходу це важливий ресурсний та експертний потенціал, особливо у сфері надання ветеранам війни психологічної, медичної і правової допомоги, а також залучення додаткових коштів на реалізацію окремих заходів у рамках системи переходу від військової служби до цивільного життя.

У наукових колах роль громадянського суспільства у формуванні державної політики розглядається достатньо активно. Так, О. М. Чальцева наголошує, що формування нової моделі публічної політики в Україні по траєкторії «знизу –вгору» (інститутами громадянського суспільства) проходить відповідно до глобальних тенденцій змін інститутів і практик взаємодій акторів політичних

²²² Про громадські об'єднання : Закон України 22 березня 2012 р. № 4572-VI. *Голос України*. 2012. № 70.

процесів, але має суттєві особливості і труднощі. Унікальність українського варіанту полягає у тому, що громадянське суспільство швидше і результативніше інституціоналізується як публічний актор, ніж держава, яка не «встигає» інституціонально підлаштуватися під зміни і в силу обмеженості традицією попередньої управлінської моделі гальмує участь громадського сектору в політичному житті, створюючи імітаційні практики публічності²²³. Ця теза достатньо чітко розкриває мету залучення ІГС до системи переходу, що пов'язана з більшим рівнем інституціоналізованості останніх, що надає органам влади та місцевого самоврядування динаміки, а для учасників системи переходу слугує ключовим чинником розвитку досліджуваної системи.

Доволі змістовною є така теза Г. Лачихиної та М. Джигун: формування громадянського суспільства узгоджується із проблемою вдосконалення держави, піднесення ролі права і закону. Якості громадянського суспільства закладені в будь-якій суспільній системі, але можуть мати різний ступінь розвитку²²⁴. На нашу думку, розвиток системи переходу від військової служби до цивільного життя взагалі неможливий без участі ІГС, які відіграють фундаментальну роль у формуванні ветеранської політики та забезпечують інституційну підтримку влади в процесі її реалізації.

Як справедливо зазначають І. Слюсарчук і О. Мітенко, суспільство може лише тоді вважатися по-справжньому громадянським й ефективно взаємодіяти з органами державної влади, коли в ньому розвинена мережа громадських організацій, адже саме тоді змінюється тип політичної культури, формуються конкретні цілі та шляхи їх досягнення, налагоджується діалог із державними органами і зростає рівень громадянської свідомості населення, без

²²³ Чальцева О. М. Роль громадянського суспільства у проектуванні публічної політики в Україні. *Вісник ДонНУ імені Василя Стуса*. 2020. № 8. С. 102–107.

²²⁴ Лачихіна Г. Джигун М. Роль громадянського суспільства та медіа у формуванні політичного порядку денного. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова*. 2023. № 14. С. 45–54.

якої існування громадянського суспільства неможливе²²⁵. Саме сприяння підвищенню громадської свідомості ветеранів війни та членів їхніх сімей є ключовим завданням влади і місцевого самоврядування, які повинні гарантувати розвиток ветеранського громадянського руху в Україні. Він має допомогти учасникам системи переходу ефективно відстоювати власні права та продуктивно взаємодіяти з владою на усіх рівнях управлінської діяльності.

Достатньо цікавою з погляду теми нашого дослідження, вважається наукова праця Н. Сейко та Т. Захаріної, в якій досліджується роль ІГС в реінтеграції ветеранів війни. Авторки наголошують, що ефективність системи реінтеграції ветеранів залежить від продуктивності взаємодії органів державної влади та громадянського суспільства. Така співпраця сприяє прийняттю оптимальних, дієвих і ефективних рішень у системі планування та реалізації соціальної політики з питань реінтеграції ветеранів. При цьому декомпозиція стратегії соціального партнерства в системі реінтеграції ветеранів виявляється у соціальній адаптації цієї соціальної групи та розвитку громадянського суспільства загалом. В умовах демократичного суспільства процес планування та реалізації соціальної політики реінтеграції ветеранів має бути відкритим для участі в ньому окремих представників громадянського суспільства і громадських об'єднань з метою дотримання соціальних гарантій громадян, що мають статус ветеранів, членів їхніх сімей, а також назагал суспільства й держави²²⁶.

Варто додати, що, окрім соціальної адаптації, громадськість повинна бути дотичною до розв'язання більш глобальних проблем реінтеграції ветеранів війни, наприклад, формування можливостей брати участь в управлінні територіальними громадами. Також

²²⁵ Слюсарчук І., Мітенко О. Роль громадянського суспільства в забезпеченні національної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 195–200.

²²⁶ Там само.

йдеться про певний комплекс повноважень громадськості у сфері вшанування ветеранів війни та формування національної пам'яті. Це вимагає чіткого виокремлення сфер взаємодії суб'єктів владних повноважень та громадськості в системі переходу від військової служби до цивільного життя.

Отже, можна стверджувати, що розбудова в Україні громадянського суспільства є вкрай необхідною з огляду на потребу: збалансування інтересів держави та учасників системи переходу; надання ветеранській спільноті функціональних можливостей впливати на управлінські рішення; створення умов для ефективного захисту ветеранами війни та членами їхніх сімей власних прав; розбудови системи якісних гарантій учасників системи переходу, сформованої під їхні ключові проблеми; залучення громадськості до управління територіальними громадами; розширення ресурсних можливостей ветеранської спільноти за рахунок залучення додаткових фінансових ресурсів від держави та міжнародних донорів тощо.

У проєкті Стратегії переходу від військової служби до цивільного життя зазначено, що суспільна й економічна реінтеграція передбачає можливість учасників системи переходу задовольнити власні матеріальні, духовні потреби та зробити внесок у відновлення і розвиток територіальної громади, до якої вони реінтегруються. При цьому потенціал ІГС, з огляду на завдання стратегії, включає два взаємопов'язані компоненти реалізації: 1) розроблення органами місцевого самоврядування відповідних програм реінтеграції учасників системи переходу з урахуванням принципів гендерної рівності та забезпечення рівних прав й можливостей жінок і чоловіків; 2) активну позицію учасників системи переходу щодо участі у заходах, необхідних для їх ефективної суспільної реінтеграції²²⁷. Звідси випливає необхідність

²²⁷ Стратегія формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року. URL: <https://mva.gov.ua/ua/npa/proyekt-rozporядzhennya-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-shvalennya-strategiyi-formuvannya-sistemi-perehodu-vid-vijskovoyi-sluzhbi-do-civilnogo-zhittya-na-period-2032-roku>

візуалізації та детального аналізу принципів участі громадськості в системі переходу.

Пропонуємо під принципами участі ІГС у забезпеченні системи переходу від військової служби до цивільного життя розуміти сукупність вихідних ідей, покладених в основу співпраці влади та громадськості у сфері реінтеграції ветеранів війни та членів їхніх сімей до умов цивільного життя, які є формалізованими, і визначають базові підходи до залучення учасників системи переходу до цих процесів. Зазначимо, що вказані принципи – універсальні та застосовуються на рівні як окремих територіальних громад, так і на загальнодержавному. Вони також корелюються з організаційно-правовими формами, які реалізуються у рамках системи переходу від військової служби до цивільного життя. До числа принципів взаємодії ІГС з владою у рамках системи переходу пропонуємо зарахувати такі:

- активну позицію учасників системи переходу (ветерани війни та члени їхніх сімей повинні стати ініціаторами більшості заходів у рамках системи переходу та власними зусиллями адвокувати свої потреби на державному і міжнародному рівнях. Вони не повинні бути спостерігачами, оскільки подібна позиція завадить сформувати в державі систему переходу, орієнтовану на ветеранів війни);

- координованість дій влади і громадськості (усі заходи та форми діяльності в рамках системи переходу мають бути узгоджені з громадськістю, яка безпосередньо братиме участь їхньої реалізації. Подібна узгодженість є запорукою ефективності залучення ІГС до розбудови системи переходу від військової служби до цивільного життя);

- формалізованість співпраці й участі (усі форми залучення громадськості до системи переходу мають бути чітко регламентовані на рівні законодавчих та підзаконних актів і відповідати основоположним засадам виконавчо-розпорядчої діяльності. Мова йде

як про межі участі, так і про делегування громадськості окремих повноважень у рамках системи переходу);

- збалансування інтересів влади та громадськості (пріоритети участі громадськості в системі переходу мають корелюватися із баченням владою стратегічних пріоритетів розвитку означеної системи. Отже, мова йде про однакове розуміння цілей, задач та очікуваних результатів, що є умовою досягнення спільної мети);

- обопільну відповідальність за результат (громадськість на рівні з владою повинна нести відповідальність за прорахунки в процесі розбудови та подальшого функціонування системи. Це стосується не тільки питань оперативно-тактичного рівня, а й недоліків базових категорій, таких як принципи, методи, правові форми);

- наділення ІГС максимальною функціональністю (результат залучення громадськості до системи переходу безпосередньо залежить від рівня її функціональності, яка визначається спектром прав та можливостей. Питання функціональності дуже важливі з огляду на кінцевих бенефіціарів, які також будуть брати участь у впровадженні системи переходу);

- продуктивне використання потенціалу громадянського суспільства (влада повинна максимально використати потенціал ІГС в різних сферах діяльності, які передбачені системою переходу. Мова йде про ресурсний, експертний, аналітичний, правозахисний потенціал громадськості);

- можливості ІГС впливати на процес формування та функціонування системи переходу (громадські повинні мати реальні інструменти впливу на владу як на етапі розбудови системи переходу, так і впродовж усього періоду її функціонування);

- контролю та підзвітності (це дуже принципові умови ефективності системи переходу, які полягають у можливості обопільного контролю та самоконтролю інституцій, які будуть задіяні в рамках системи переходу. Підзвітність забезпечує зниження

ризиків ухвалення необґрунтованих та невиважених рішень, які негативно вплинуть на учасників системи переходу);

- довіри та делегування (мова йде про повноцінне партнерство, яке вимагає зміни парадигми відносин «влада – суспільство», що існувала впродовж достатньо тривалого часу)²²⁸.

Убачається, що систематизовані принципи мають такі особливості: 1) є взаємообумовленими та взаємоузгодженими стосовно самої системи переходу; 2) наділені фундаментальністю та цілеспрямованістю стосовно правового статусу учасників системи переходу; 3) набувають сенсу лише за умов комплексної реалізації на етапі залучення громадськості до системи переходу; 4) є відносно самостійними засадами, індивідуальність яких зумовлена специфічними завданнями системи переходу. Виходячи з норм проекту Стратегії переходу від військової служби до цивільного життя та Операційного плану до неї, ІГС планується залучати для реалізації таких завдань у рамках досліджуваної системи:

- проведення комплексного огляду системи соціального захисту всіх категорій учасників системи переходу, визначення їхніх потреб, аналізу законодавчої бази;

- розроблення та реалізації заходів щодо популяризації системи переходу від військової служби до цивільного життя як на державному, так і на місцевому рівні, у співпраці з учасниками системи переходу, а також ролі територіальних громад у ній;

- розроблення переліків послуг у системі переходу від військової служби до цивільного життя відповідно до категорії учасників системи переходу та порядків їх надання;

- формування системи моніторингу за якістю надання послуг у системі переходу від військової служби до цивільного життя та оцінки їх якості;

²²⁸ Москвич В. С. Принципи участі інститутів громадянського суспільства в забезпеченні системи переходу від військової служби до цивільного життя. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р. Львів – Торунь) : Liha-Pres, 2023. С. 503–506.

- створення умов щодо забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів, спрямованого на реалізацію можливостей учасників системи переходу від військової служби до цивільного життя;
- забезпечення комунікаційного й інформаційного супроводу реалізації завдань і заходів щодо переходу від військової служби до цивільного життя на регіональному та місцевому рівні²²⁹.

На наш погляд, це доволі важливі завдання, виконання яких забезпечить ефективність системи переходу та належний рівень гарантування прав її учасників. Можна припустити, що ІГС будуть залучені до системи переходу від військової служби до цивільного життя у декількох принципових напрямках роботи. Зокрема, організаційно-підготовчому, процедурно-практичному та ціннісно-ідеологічному, в рамках яких буде сконцентрована найбільш активна діяльність суб'єктів владних повноважень. Також відзначимо, що саме в цих напрямках буде розкриватися суть системи переходу та візуалізуватимуться ключові потреби її учасників. Отже, пропонуємо розкрити роль громадськості в досліджуваній системі переходу саме через ці напрями, однак враховуючи масштаби, характер та суб'єктний склад, про що було зазначено вище.

1. Організаційно-підготовчий напрям.

Цей напрям передбачає залучення ІГС до організаційних заходів у рамках розбудови системи переходу. Тобто громадськість має брати участь не тільки в обговоренні самої стратегії та плану заходів до нього, але й забезпечувати формування складу учасників системи переходу, визначати пріоритети функціонування системи, а також розподіляти повноваження між органами виконавчої влади, місцевого самоврядування та ІГС. Отже, йдеться про певну установчу діяльність, в якій, без сумніву, мають брати участь ветеранські громадські об'єднання, позиція яких дуже важлива на цьому етапі. На сьогодні ця робота

²²⁹ Стратегія формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року. URL: <https://mva.gov.ua/ua/npa/projekt-rozporядzhennya-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-shvalennya-strategiyi-formuvannya-sistemi-perehodu-vid-vijskovoyi-sluzhbi-do-civilnogo-zhittya-na-period-2032-roku>

триває, про що свідчать конкретні факти. Наприклад, команда Міністерства у справах ветеранів України спільно з представниками інститутів громадянського суспільства та ветеранського руху нещодавно обговорили основні положення законопроекту «Про основні засади ветеранської політики в Україні»²³⁰. Також як приклад можна навести підписання у вересні 2023 року меморандуму про співпрацю і взаємодію між Мінветеранів та Громадською спілкою «Реабілітаційні сили України», в якому йдеться про організацію широкої співпраці між сторонами, що спрямована на забезпечення ефективної реалізації державної політики у сфері надання послуг ветеранам, зокрема, соціально-психологічної допомоги, реабілітації та відновлення²³¹. Достатньо показовим прикладом цього напрямку є робота Громадської ради при Мінветеранів. Аналіз звіту її роботи у 2019–2021 роках дає підставу виділити такі досягнення: 1) участь у розробці проєктів нормативно-правових актів міністерства; 2) опрацювання зміни в питаннях медичного забезпечення і реабілітації, збереження психічного здоров'я, забезпечення житлом, вшанування пам'яті та героїзації ветеранів війни; 3) впровадження нових механізмів перевірки подань на нагородження державними нагородами ветеранів; 4) підготовка системної реформи ветеранського законодавства тощо²³². Проте визначальним аспектом у рамках цього напрямку є участь ІГС у розробці проєкту Стратегії переходу від військової служби до цивільного життя. Це показник того, що влада чітко усвідомлює роль громадськості на етапі створення досліджуваної системи. На провідній ролі громадськості на етапі створення системи переходу також

²³⁰ Мінветеранів обговорило з громадськістю законопроект щодо засад ветеранської політики. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/minveteraniv-provelo-publichni-sluhannya-zakonoprojektu-shchodo-zasad-veteranskoyi-politiki>

²³¹ Підписано меморандум про співпрацю і взаємодію між Мінветеранів та громадською спілкою. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/pidpysano-memorandum-pro-spiivpratsiu-i-vzaiemodiiu-mizh-minveteraniv-ta-hromadskoiu-spilkoiu-reabilitatsiinyly-ukrainy>

²³² Звіт Громадської ради при Мінветеранів за 2019–2021 роки. URL: <https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/zvitgromadskoiradiza2019-2021rr.pdf>

наголошено в Рекомендаціях учасників слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів на тему: «Інструменти суспільної підтримки ветеранів – учасників бойових дій у післявоєнний період»²³³. Отже, в рамках організаційно-підготовчого напрямку, ІГС залучаються як партнери влади у питанні розв'язання нагальної суспільної проблеми – реінтеграції ветеранів війни та надання їм необхідних гарантій від держави.

2. Процедурно-практичний напрям.

У ньому розкривається функціонал громадянського суспільства, зокрема здатність виконувати конкретні завдання в рамках системи переходу. Отже, мова йде про виконання ІГС окремих завдань системи через участь у реалізації організаційно-правових заходів. Завдяки цьому держава та місцева влада мають змогу «перекласти» окремі свої повноваження на громадськість, яка має відповідний потенціал для розв'язання проблем ветеранів війни і членів їхніх сімей. Цей напрям полягає як у реалізації окремих заходів (надання правової допомоги, забезпечення психологічної реабілітації, допомога в профорієнтації тощо), так і в процесі моніторингу самої системи (визначення поточних проблем її функціонування, виявлення фактів порушення законодавства, вирішення питання про оперативне коригування цілей та результатів тощо). Окремі аспекти реалізації цього напрямку деталізовані в наказі Мінветеранів від 07 червня 2021 року № 118 «Про затвердження Порядку виконання загальнодержавних програм (проектів, заходів) громадськими об'єднаннями ветеранів війни». Документ визначає процедуру використання фінансової підтримки громадськими об'єднаннями ветеранів війни, яку вони отримали на реалізацію проектів у сфері ветеранського розвитку²³⁴.

²³³ Рекомендації учасників слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів на тему: «Інструменти суспільної підтримки ветеранів – учасників бойових дій у післявоєнний період». URL: <https://komspir.rada.gov.ua/documents/sluhannja/recommend-kom/76003.html>

²³⁴ Про затвердження Порядку виконання загальнодержавних програм (проектів, заходів) громадськими об'єднаннями ветеранів війни : наказ Міністерства у справах ветеранів України від 07 червня 2021 р. № 118. *Офіційний вісник України*. 2021. № 53. С. 131. Ст. 3303.

Це пряме підтвердження того, що влада розглядає ІГС як партнерів, з якими планує спільно розбудовувати систему переходу. Підтвердженням є регламентація Мінветеранів окремих питань залучення ІГС до заходів із реінтеграції ветеранів війни. Наприклад, своїм наказом від 21 грудня 2023 року № 340 це міністерство затвердило Методичні рекомендації щодо надання безоплатної психологічної допомоги особам, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни і членам сімей загиблих (померлих) захисників та захисниць України²³⁵. Викладене чітко засвідчує безпосередню участь громадянського суспільства у наданні учасникам системи переходу відповідних соціальних послуг в обсязі, встановленому державою. Про це зазначається в Державному стандарті соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей. Зокрема, громадськість залучається у двох напрямках: 1) як суб'єкти, які в рамках системи переходу надають соціальні послуги; 2) як суб'єкти зовнішньої оцінки якості надання соціальної послуги²³⁶. Тому роль громадськості в системі переходу дійсно є визначальною.

3. Ціннісно-ідеологічний напрям.

Цей напрям участі ІГС передбачає залучення громадськості до формування вихідних ідей системи переходу, а також здійснення заходів, які позбавлені матеріального характеру, і спрямовані на утвердження ціннісних орієнтирів, важливих для суспільства. Отже, мова йде про певні наративи, які необхідні для сучасної Української держави, і які можуть бути сформовані лише за інституційної підтримки громадянського суспільства. Це відбувається через ветеранський рух та роботу відповідних громадських

²³⁵ У Мінветеранів затвердили Методичні рекомендації щодо надання безоплатної психологічної допомоги ветеранам та їхнім рідним. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/u-minveteraniv-zatverdily-metodychni-rekomendatsii-shchodo-nadannia-bezoplatnoi-psykholohichnoi-dopomohy-veteranam-ta-ikhnim-ridnym>

²³⁶ Міністерство соціальної політики України. Обговорення проєктів нормативно-правових актів. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/859/>

організацій. Частково ці орієнтири відображені в нормативно-правових актах як пріоритети на 2024 рік. Зокрема, у 2024 році перевага у фінансуванні надавалась проектам, які передбачають: 1) заходи військово-патріотичного виховання у рамках підготовки громадян до національного спротиву (табори, вишколи, конкурси, курси підготовки, тренінги, навчальні семінари); 2) інформаційно-просвітницькі, виховні заходи та кампанії із питань військово-патріотичного виховання (подкасти, брошури, буклети, лекції, презентації, відеоролики, «круглі столи», майстер-класи, тренінги, семінари)²³⁷. Необхідно зауважити, що на сьогодні Мінветеранів опрацьовує проєкт Концепції залучення ветеранів до національно-патріотичного виховання, що передбачає: 1) широке залучення ветеранів до військово-патріотичного і громадсько-патріотичного виховання; 2) поширення у суспільстві традицій героїзму ветеранів війни; 3) поширення у суспільстві традицій вшанування пам'яті полеглих захисників України, ветеранів війни; 4) підвищення серед ветеранів рівня національної (громадянської) свідомості; 5) залучення ветеранів з бойовим досвідом до впровадження ефективної системи початкової військової підготовки громадян України та популяризації військової служби; 6) залучення ветеранів війни до формування широкої громадської підтримки обороноздатності України²³⁸. Отже, цей напрям участі громадськості у системі переходу від військової служби до цивільного життя вбачається для держави доволі перспективним.

²³⁷ Про організацію та проведення конкурсу з визначення загальнодержавних програм (проектів, заходів), розроблених громадськими об'єднаннями ветеранів війни, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка у 2024. URL: https://mva.gov.ua/media/1/kablukova/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7_%D0%B2%D1%96%D0%B4_20.06.2024__187.pdf

²³⁸ Проєкт Концепції залучення ветеранів до національно-патріотичного виховання. URL: <https://mva.gov.ua/ua/npa/proyekt-koncepciyi-zaluchennya-veteraniv-do-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya>

Доцільно констатувати, що проаналізовані три напрями участі масштабовані як на національному, так і на регіональному рівнях. Вони розкриваються в окремих нормативно-правових актах, програмах, стратегіях та меморандумах. Окремо зазначимо, що в системі переходу задіяні два типи ІГС, які відрізняються за декількома принциповими аспектами. Перший тип – це громадські організації ветеранів війни та членів їхніх сімей, які утворюються для захисту та відстоювання колективних інтересів. Як правило, вони створені після 2014 року, що пов'язано з появою у державі окремої категорії громадян – ветеранів війни, які отримали особливий правовий статус і відповідні гарантії від держави. Другий тип – це організації, які спеціалізуються на соціально-правовому захисті окремих верств населення, і створені звичайними громадянами. Дуже часто подібні організації утворені до 2014 року і на момент початку збройної агресії вже сформувалися як ІГС. Прикладами громадських організацій першого типу можемо назвати:

- Спілку учасників, ветеранів, інвалідів АТО та бойових дій (сприяє доступу учасників системи переходу до медико-психологічної допомоги, створює умови для соціальної адаптації ветеранів, сприяє розвитку ветеранського бізнесу)²³⁹.
- Спілку ветеранів та учасників війни проти російської агресії (захист прав ветеранів війни та участь у соціально-політичних процесах та підтримці державних інституцій, які опікуються правами ветеранів війни і членів їхніх сімей)²⁴⁰.
- Жіночий ветеранський рух (опікується соціально-правовою допомогою жінкам, які отримали статус ветеранів війни та потребують допомоги від держави)²⁴¹.

²³⁹ Спілка учасників, ветеранів, інвалідів АТО та бойових дій. URL: <http://suviato.org/>

²⁴⁰ Спілка ветеранів та учасників війни проти російської агресії. URL: <https://www.facebook.com/spilka.veteraniv/>

²⁴¹ Жіночий ветеранський рух. URL: <https://www.uwvm.org.ua/uk/>

Прикладами другого типу громадських організацій є:

- Українська Гельсінська спілка з прав людини (окрім надання первинної та вторинної допомоги ветеранам війни, займається веденням стратегічних справ, у яких позивачами виступають ветерани війни, а також адвокацією проблем цієї категорії громадян та членів їхніх сімей)²⁴².

- Правозахисна група «Січ» (надає первинну та вторинну правову допомогу ветеранам війни, учасникам бойових дій, внутрішньо переміщеним особам, військовополоненим та цивільним особам, які незаконно утримувалися державою-агресором)²⁴³.

- Центр громадянських свобод (займається проблемами надання правової допомоги, а також розробкою проблем протидії порушень прав ветеранів війни та військовополонених, документування воєнних злочинів)²⁴⁴.

Як можемо припустити, розвиток системи переходу від військової служби до цивільного життя прямо залежить від рівня становлення в Україні громадянського суспільства, тобто розвитку відповідних ІГС, які безпосередньо беруть участь у формуванні та реалізації ветеранської політики. З урахуванням цього майбутня система має бути заснована на державно-громадському партнерстві і у сфері реінтеграції ветеранів війни спиратися на спільну участь центральної влади, місцевого самоврядування та громадськості. За таких умов існує реальна можливість практичної реалізації завдань держави у сфері переходу від військової служби до цивільного життя.

Необхідно систематизувати такі проблеми участі ІГС у досліджуваній системі переходу: 1) ресурсна обмеженість (недостатній рівень фінансової підтримки держави, складності при отриманні фінансування від зарубіжних донорів); 2) функціональна

²⁴² Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: <https://www.helsinki.org.ua/>

²⁴³ Правозахисна група «Січ». URL: <https://sich-pravo.org/>

²⁴⁴ Центр громадянських свобод. URL: <https://ccl.org.ua/ru/>

обмеженість (відсутність комплексу реальних можливостей впливати на владу, брати участь у нормотворчості та реалізації окремих напрямів державної політики у сфері реінтеграції ветеранів війни); 3) інституційна обмеженість (недосконалість механізмів співпраці ІГС з владою та громадським середовищем); 4) методологічна обмеженість (невизначеність особливої методології взаємодії з владою); 5) соціальна обмеженість (недостатній рівень популяризації можливостей громадянського суспільства та переваг самоорганізації населення на усіх рівнях співпраці). В умовах сучасності ці проблеми негативно позначаються на ролі ІГС в системі переходу.

Систематизовані проблеми знаходять відображення у нормах Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки. Зокрема, в документі стверджено, що рівень поширення громадянських практик, які потребують організаційних і колективних зусиль, залишався низьким. Проблемними питаннями також є: низький рівень інституційного розвитку ІГС, відсутність стабільного залучення професійних кадрів та фінансових і матеріальних ресурсів, сталих практик партнерства з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, бізнесом²⁴⁵.

Насамкінець зазначимо, що громадськість відіграє визначальну роль у формуванні та впровадженні системи переходу від військової служби до цивільного життя. Ця роль реалізується на загальнодержавному і регіональному рівнях, проявляється у вигляді проаналізованих нами напрямів та ґрунтується на системі запропонованих принципів²⁴⁶. Необхідність залучення громадськості

²⁴⁵ Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки : Указ Президента України від 07 вересня 2021 р. № 487/2021. *Офіційний вісник Президента України*. 2021. № 24. С. 104. Ст. 1099.

²⁴⁶ Москвич В. С. Напрями участі громадськості в функціонуванні системи переходу від військової служби до цивільного життя. *Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system* : International scientific conference : conference proceedings (February 7–8, 2024. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. С. 218–222.

до процесів реінтеграції ветеранів війни та допомоги членам їхніх сімей зумовлена об'єктивними чинниками, головний із яких – здатність до просування у суспільстві державної політики у сфері соціально-правового захисту ветеранів війни. Через громадську участь держава значно розширює власний потенціал й отримує можливість більш оперативного просування в середовищі необхідних наративів. Громадськість, у площині системи переходу від військової служби до цивільного життя, розглядається повноцінним партнером держави, і тільки спільні зусилля влади та ІГС здатні забезпечити якісну реінтеграцію учасників системи переходу.

Розділ 3

НАПРЯМИ РОЗБУДОВИ СИСТЕМИ ПЕРЕХОДУ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ

3.1 Аналіз зарубіжних моделей формування системи переходу від військової служби до цивільного життя

Розбудова в Україні системи переходу від військової служби до цивільного життя вимагає ґрунтовного осмислення багатьох аспектів, які пов'язані з цим процесом та здатні його скеровувати. Одним з таких аспектів є зарубіжний досвід формування досліджуваної системи, який може бути дуже корисним для нашої держави. За умов відмежування негативного та застосування позитивного досвіду, з'являється можливість значно скоротити або взагалі унеможливити ризики зниження ефективності означеної системи. Також влада, осмисливши позитивний зарубіжний досвід, може скоротити терміни впровадження системи переходу, що дуже важливо з огляду на оперативність задоволення потреб її учасників. Окрім того, зарубіжний досвід дасть Україні змогу використати позитивні практики реінтеграції ветеранів війни, які будуть сприйняті суспільством, учасниками системи переходу, а також надавачами відповідних соціальних послуг.

На початку зазначимо, що особливу цінність, звісно, має позитивний досвід, який можна схарактеризувати, як конструктивні

й ефективні практики реінтеграції ветеранів війни, що апробовані країнами світу, довели свою результативність і дали можливість досягти поставленої мети. Натомість, певну цінність має і негативний досвід, який може вказати владі на ті підходи у впровадженні системи переходу, які не дадуть очікуваного результату, і навіть можуть спровокувати конфлікт між ветеранською спільнотою та державою. Отже, ключовий чинник розмежування позитивного та негативного досвіду – це досягнення або не досягнення очікуваного результату. Пропонуємо для об'єктивності аналізу зарубіжного досвіду звертати увагу на ті країни, які в різні часи пройшли через збройні конфлікти та мають значний досвід у сфері реінтеграції ветеранів війни. Однак спочатку окреслимо думку вчених щодо соціальної ролі системи переходу.

Так, А. О. Процько та І. М. Грищенко зазначають, що для багатьох держав, які в той чи той спосіб брали участь у військових конфліктах, важливим питанням є і залишається реінтеграція ветеранів. Йдеться як про фізіологічну, так і про психологічну реабілітацію, а також соціальне включення у життя своїх громад. У кожній з країн свій підхід до розробки програм з реінтеграції ветеранів. Переважно йдеться про те, що на державному та місцевому рівнях розроблені стратегії повернення військових до повноцінного цивільного життя у своїх громадах. Розробники враховували як характер збройного конфлікту, в якому довелося брати участь громадянам держави, так і місцевий контекст, культуру²⁴⁷. Врахування специфіки конфлікту, на наш погляд, є доволі конструктивним аспектом, оскільки потреби учасників системи переходу прямо залежать від їхнього психофізіологічного стану, який, зі свого боку, визначається характером набутого досвіду.

Варто враховувати, що перехід до цивільного життя передбачає орієнтування ветеранів війни в новому досвіді. Велика частина

²⁴⁷ Процько А. О., Грищенко І. М. Повернення ветеранів і учасників бойових дій до цивільного життя: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Scientific Community: Interdisciplinary Research* : Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference (February 6–8, 2024). Hamburg, Germany. P. 136–140.

досліджень показує, що система переходу повинна розглядатися як процес трансформації двох ідентичностей, який посилюється соціальним дистанціюванням. Зокрема, військова ідентичність домінує завдяки відсутності розуміння між ветеранами і членами їхніх сімей. У таких умовах, цивільна ідентичність підключається через взаємодію на етапі подолання труднощів. Мова йде про відчуття втрати самоефективності в результаті звільнення з військової служби²⁴⁸. З огляду на це в новій системі переходу має бути передбачена потужна психологічна складова, яка виконує функцію реабілітації та подальшого супроводу ветеранів і членів їхніх сімей. Це дуже важлива передумова реалізації інших заходів, передбачених досліджуваною системою.

На думку зарубіжних учених, основоположними компонентами системи переходу є: комплексне визначення правового статусу ветерана; допомога у працевлаштуванні; залучення сімей у перехідний період; культура визнання переходу; урахування унікальних потреб ветеранів у сфері здоров'я та соціальної допомоги; вчасне та належне залучення ветеранів до громад; вимірювання результатів переходу; визначення рамки переходу; фокус на профілактику інвалідності. Ці компоненти мають на меті забезпечити структуру переходу від військової служби до цивільного життя²⁴⁹. По суті, мова йде про окремі напрями стратегії переходу, які необхідно формалізувати та яким буде надана перевага в рамках відповідної системи. Важливо зазначити комплексність наведених елементів, які охоплюють найбільш чутливі аспекти реінтеграції ветеранів війни.

Отже, в уявленні зарубіжних і вітчизняних вчених, система переходу має бути функціональною, багатокomпонентною

²⁴⁸ Morris J., Hanna P. The Military to Civilian Transition: Exploring Experiences of Transitions to «Civvy Street» and Implications for the Self. *Journal of Veterans Studies*. 2023. № 9 (3). P. 74–88.

²⁴⁹ The Transition of Military Veterans from Active Service to Civilian Life (Transition du service actif à la vie civile des anciens combattants) : Final Report of Task Group HFM-263. April 2021.

та людиноцентричною, що забезпечить її ефективність і цілеспрямованість. Окрім того, вона повинна формуватися на основі ідентифікації психологічного стану учасників, який визначає рівень сприйняття заходів з реінтеграції. На цьому етапі нашого дослідження пропонуємо звернутися до аналізу досвіду розбудови системи переходу від військової служби до цивільного життя в різних країнах світу. Подібний аналіз дасть змогу визначити закономірності, розмежувати унікальні підходи та схарактеризувати відповідність реінтеграційних заходів потребам ветеранів війни і членів їхніх сімей.

Досвід США.

В основі системи переходу від військової служби до цивільного життя США є програми підтримки економічної спроможності ветеранів війни. Тобто вважається, що працевлаштування, підвищення кваліфікації та перекваліфікація є запорукою успішної реінтеграції учасників системи переходу. При цьому дуже значна увага надається паралельній психологічній реабілітації ветеранів і членів їхніх сімей. Окремо варто виділити та коротко схарактеризувати три важливі програми в рамках системи переходу від військової служби до цивільного життя у США:

- Employment and Training Service (допомагає учасникам системи переходу отримати необхідну освіту, тобто вона спрямована на успішну інтеграцію ветеранів на ринок праці, стимулювання роботодавців наймати ветеранів та захист їхніх трудових прав. У рамках програми учасники отримують доступ до тренінгових курсів, які допомагають реінтегруватися та стати частиною суспільства).

- Hiring Our Heroes (програма створена американською Торгівельно-промисловою палатою з метою виявлення та просування унікальних навичок ветеранів війни, які можуть зацікавити роботодавців. У програмі також передбачені численні просвітницькі та заходи подолання безробіття і домашнього насильства у ветеранській спільноті).

- Transition Assistance Program (програма передбачає проведення обов'язкових семінарів для військовослужбовців, які готуються до звільнення. На них навчають писати резюме, шукати роботу, а також проходити співбесіди. Крім того, програма допомагає ветеранам війни отримувати освіту та проходити сертифіковані курси, які дадуть змогу працевлаштуватися)²⁵⁰.

У США ветерани війни мають доступ до пільгових медичних послуг, рівень яких залежить від оцінки, яка ґрунтується на доходах, тривалості бойового досвіду, а також наявності поранень чи інвалідності, отриманих під час служби. Для надання таких послуг сформовано мережу медичних закладів, які опікуються ветеранами війни (як державні, так і приватні заклади)²⁵¹. Окрема увага у США приділяється менторським програмам та сертифікованим курсам. Законодавчі зміни, які набули чинності у 2019 році, також спрямовані на сприяння переходу. Закон Джона Маккейна про санкціонування національної оборони (NDAA) на 2019 фінансовий рік вперше з 2011 року суттєво змінив Програму допомоги Міністерству оборони США. Програма, заснована на результатах, збільшує можливості, послуги та навчання для стимулювання ветеранів війни до досягнення післявійськових цілей. Деякі послуги включають розширені індивідуальні консультації, різноманітні семінари, факультативні треки та спеціальні заходи. Процес переходу нічим не відрізняється, особливо для осіб, які мають намір продовжити кар'єру в професії безпеки. На щастя, існує широкий спектр ресурсів, заснованих на знаннях, щоб допомогти військовослужбовцям

²⁵⁰ Інноваційні підходи до працевлаштування та перекваліфікації ветеранів: світовий досвід і перспективи для України: аналітична записка. Київ : Відділ навчально-аналітичної роботи Українського ветеранського фонду Міністерства у справах ветеранів України, 2024. 23 с.

²⁵¹ Огляд міжнародних практик у сфері реінтеграції ветеранів: міркування щодо воєнного та повоєнного розвитку України. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/ohlyad-mizhnarodnykh-praktyk-u-sferi-reintehratsiyi-veteraniv-mirkuvannya-shchodo-voyennoho-ta-povoyennoho-kontekstu-ukrayiny>

у переході від успішної військової кар'єри до багатообіцяючої кар'єри в індустрії безпеки²⁵². Вбачається, що позитивним аспектом є формування конкурентоспроможності ветеранів, яка допомагає швидше орієнтуватися в умовах цивільного життя. Також позитивним є досвід залучення мережі неурядових організацій до реалізації заходів у рамках системи переходу. Проте практика індивідуалізації обсягу медичних послуг залежно від доходів ветеранів війни не може бути позитивним досвідом. По суті, йдеться про калібрування учасників системи переходу за окремими ознаками, що може вважатися дискримінацією.

Досвід Сполученого Королівства Великобританія.

У Сполученому Королівстві функціонує система охорони здоров'я, яка створена за принципом універсального доступу на основі державних послуг. Від неї відокремлена вузькоспеціалізована система надання психологічної допомоги, яка функціонує на основі перенаправлення, і лікування у державних чи військових лікарнях. Іноді може надаватися пришвидшений доступ до лікування фізичних травм чи поранень, але оплату за таке лікування здійснює Національна служба здоров'я. Система переходу Сполученого Королівства базується на наданні більшості послуг у межах державної системи. При цьому важливу роль відіграють місцева влада, приватний сектор, а також благодійні організації. Більшість послуг ветеранам надається коштом ширшої державної системи надання послуг, якою керують місцева влада і галузеві служби. Деякі місцеві ради, на території яких мешкає велика кількість ветеранів війни, призначили окремих контактних працівників, які працюють над забезпеченням надання конкретних послуг і спілкування з ветеранами, Міністерством оборони, надавачами послуг із державного та приватного сектору й ведуть вебсторінки та інформаційні

²⁵² Інноваційні підходи до працевлаштування та перекваліфікації ветеранів: світовий досвід і перспективи для України: аналітична записка. Київ : Відділ навчально-аналітичної роботи Українського ветеранського фонду Міністерства у справах ветеранів України, 2024. 23 с.

портали. ІГС та благодійні організації відіграють важливу роль у Сполученому Королівстві щодо доповнення ключових послуг, які надає державний сектор. Вони забезпечують надання додаткових чи індивідуальних послуг ветеранам, адвокації та консультування з низки питань²⁵³. Отже, мова йде про міждисциплінарну модель, базовану на повноцінній співпраці ключових акторів: влади, громадянського суспільства та територіальних громад. Подібна модель схожа на модель США, однак вона відрізняється ширшим колом повноважень ІГС та ресурсною самостійністю місцевої влади. Очевидно, що практика контактних працівників відповідає українському досвіду запровадження інституту помічника ветерана. Характерною особливістю досвіду Великобританії є комплексний підхід. На відміну від США, де система орієнтована на економічну спроможність ветеранів, тут поєднані інші важливі складові (психологічна, медична, соціальна). Зарубіжні вчені також наголошують, що між системами переходу США та Сполученого Королівства існують значні соціально-економічні відмінності. Зокрема, створена допоміжна інфраструктура для ветеранів у США має важливе значення для подолання труднощів переходу від військового до цивільного життя. Проте спостерігається ветеранська ізоляція та стигматизація, що є негативним явищем. Також у США є проблема недостатньої обізнаності про конкретні потреби ветеранів у ширшій спільноті та в органах влади. У Великобританії ж, запроваджена теорія «повернення додому», яка передбачає заходи, спрямовані на відключення та відчуження попереднього набутого досвіду²⁵⁴. Вважаємо, однак, що відключення попереднього досвіду

²⁵³ Огляд міжнародних практик у сфері реінтеграції ветеранів: міркування щодо воєнного та повоєнного розвитку України. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/ohlyad-mizhnarodnykh-praktyk-u-sferi-reintehratsiyi-veteraniv-mirkuvannya-shchodo-voyennoho-ta-povoyennoho-kontekstu-ukrayiny>

²⁵⁴ Ahern J. Worthen, Masters J., Lippman S., Ozer E., Moos R. The challenges of Afghanistan and Iraq veterans transition from military to civilian life and approaches to reconnection. *PLoS ONE*. 2015. Vol. 10. P. 1–13.

є достатньо спірним питанням, оскільки цей процес має бути повільним і контрольованим. Як правило, ці питання вирішуються на рівні реалізації заходів психологічної реабілітації та супроводу ветеранів війни і членів їхніх сімей. Причому окремі елементи попередньо набутого досвіду можуть бути продуктивно використані у майбутньому, зокрема, на етапі працевлаштування ветеранів війни²⁵⁵.

Досвід Ізраїлю.

У цій країні ветерани війни отримують премію під час звільнення, і для кожної особи створюється трастовий фонд, який можна використати впродовж 7 років для особливих цілей, наприклад, тренінгів, започаткування власного бізнесу. Для роботи з ветеранами у рамках системи переходу, в країні створений Фонд і відділ звільнених солдатів при Міністерстві оборони. Його визначена роль полягає у тому, щоб діяти від імені звільнених солдатів і тих, хто пройшов національну та цивільну службу, щоб інтегрувати їх у систему освіти, професійного навчання і працевлаштування. Питаннями охорони здоров'я ветеранів в Ізраїлі опікується Департамент реабілітації осіб з інвалідністю Міністерства оборони, який забезпечує відновлення осіб до оптимальних функціональних спроможностей. Ветеранам, які отримали фізичну інвалідність або поранення у зв'язку зі службою, чи мають психічне захворювання або травму, гарантоване право на підтримку, надання якої координує Міністерство оборони. Також усі ветерани мають доступ до ширших державних послуг і можуть отримувати обмежену в часі підтримку й допомогу, щоб покрити вартість національного страхування впродовж певного часу. Фонд та відділ звільнених солдатів надає консультації та здійснює скерування у питаннях працевлаштування і освіти, зокрема, і сам надає різні послуги. У країні

²⁵⁵ Москвич В. С. Досвід розбудови системи переходу від військової служби до цивільного життя США та Великобританії. *The latest law developments* : International scientific conference : conference proceedings (April 3–4, 2024. Wloclawek, Republic of Poland). Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. С. 165–168.

також акцент робиться на субсидіях для ветеранів війни на оренду житла, а також відповідних грантів. Тривалість виплати субсидії прямо залежить від тривалості військової служби²⁵⁶. Отже, виплата премій та формування трастів є інструментом підвищення економічної спроможності ветеранів війни ще на етапі їхнього звільнення у запас. Це достатньо позитивний досвід, який дає змогу зняти з порядку денного найбільш чутливі для сімей ветеранів питання. Утім, обмеження в часі підтримки ветеранів на етапі реінтеграції є доволі сумнівним досвідом, адже якщо протягом певного часу окремі потреби ветеранів війни не зможуть бути задоволені, то вони можуть зіткнутися з подальшою стигматизацією та соціальним відчуженням.

Досвід Німеччини.

Недолік системи переходу, яка існує в цій країні, – несформованість установ та структур, які працюють з ветеранами. На сьогодні в Бундестазі є Комісар у справах ветеранів та Консультативна група у справах ветеранів. У Німеччині для ветеранів війни передбачені загальні (доступні всім на основі базової відповідності статусу ветерана) та додаткові (пов'язані з додатковими потребами учасника системи переходу) пільги. Ветерани з медичними та реабілітаційними потребами отримують право на розширене обслуговування під час служби за допомогою мережі військових госпіталів і клінік, у межах якого запропонована низка спеціалізацій, зокрема у сфері психічного здоров'я і психологічної допомоги, а також підтримки з перекваліфікації та адаптації. Останнім часом у державі з'явилося декілька груп, які працюють із сучасними ветеранами збройних сил Німеччини – зосібна тими, які прослужили в іноземних місіях (наприклад, в Афганістані). Дві такі групи – це Асоціація збройних сил Німеччини і Спілка німецьких ветеранів. Керівництво

²⁵⁶ Огляд міжнародних практик у сфері реінтеграції ветеранів: міркування щодо воєнного та повоєнного розвитку України. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/ohlyad-mizhnarodnykh-praktyk-u-sferi-reintehratsiyi-veteraniv-mirkuvannya-shchodo-voynennoho-ta-povoyennoho-kontekstu-ukrayiny>

з організації роботи з ветеранами у Бундесвері передбачає посилення співпраці з цими групами. Також у Німеччині за звільненими ветеранами зберігається право лікуватися у військових закладах, але є чітко визначені часові рамки. Підтримку у професійній адаптації і навчанні надає Служба сприяння професійному розвитку впродовж періоду, який не перевищує семи років після звільнення²⁵⁷. Очевидно, що досвід Німеччини є достатньо неоднозначним, оскільки в державі відсутня комплексна система переходу, а окремі заходи реалізуються без належного організаційно-розпорядчого супроводу. Також недоліком є відсутність практик залучення громад до реінтеграції учасників системи переходу. До речі, це стосується і Ізраїлю, де також громади займають другорядне місце в процесі реінтеграції. Спостерігається розгалуженість системи надавачів соціальних послуг ветеранам війни, що може призвести до дублювання повноважень та нескоординованості дій. До негативних аспектів також варто віднести неналежний рівень залучення громадськості до системи переходу, наслідком чого може бути неузгодженість позиції ветеранів та влади щодо мети і структури системи переходу від військової служби до цивільного життя. Досвід Польщі.

Відповідальним за систему переходу в Польщі є Управління у справах ветеранів війни і жертв пригноблення (OWVVO). Його роль полягає у гарантуванні учасникам бойових дій і активістам антикомуністичної опозиції, а також жертвам репресії тоталітарних режимів належної поваги та вшанування, а також допомоги й особливої підтримки. Важлива роль також відведена Міністерству національної оборони, зокрема, координацію низки питань покладено на Департамент соціальних справ. Також важлива роль відведена розташованому у Варшаві Ветеранському

²⁵⁷ Огляд міжнародних практик у сфері реінтеграції ветеранів: міркування щодо воєнного та повоєнного розвитку України. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/ohlyad-mizhnarodnykh-praktyk-u-sferi-reintehratsiyi-veteraniv-mirkuvannya-shchodo-voyennoho-ta-povoyennoho-kontekstu-ukrayiny>

центру з питань, які виходять за межі державних кордонів. Він має на меті слугувати базою, де ветерани закордонних операцій та сім'ї тих, хто загинув під час служби, отримували допомогу й консультації, зокрема законну психологічну підтримку. В Польщі для ветеранів війни передбачена фінансова допомога на лікування і реабілітацію. Ветерани з інвалідністю чи пораненням можуть отримувати консультації та підтримку у вигляді скерування до відповідних державних служб. Передбачені також окремі пільги, зокрема компенсація ветеранам на сплату рахунків за енергію, 50 % знижка на проїзд у деякому рейковому транспорті та в автобусах. Ветерани, які отримали поранення під час служби, мають право на безоплатні медичні послуги, які пов'язані з фізичними пораненнями або психологічними травмами. Додаткові виплати отримують особи, які мають поранення чи інвалідність (залежно від оцінки), і можуть отримати доступ до курсів «адаптації». І ветерани війни, і ветерани, які були учасниками операції за межами державних кордонів Польщі, мають групи, які здійснюють адвокацію від їхнього імені й можуть надавати консультації та підтримку з низки питань. Функціонує низка ветеранських груп, роль яких полягає у підтримці ветеранів війни, зокрема, в забезпеченні вшанування. Сюди входить Спілка ветеранів Республіки Польщі та колишніх політичних в'язнів²⁵⁸. Досвід Польщі видається достатньо позитивним, оскільки чинна там система переходу поєднує зусилля влади і громадськості, передбачає комплексні соціальні послуги, а також орієнтована на потреби учасників. Важливо, що увага надається питанням нематеріального характеру (вшанування, адвокація проблем тощо). Це слугує формуванню позитивних наративів у суспільстві щодо ветеранів війни та їхнього внеску в незалежність держави.

²⁵⁸ Огляд міжнародних практик у сфері реінтеграції ветеранів: міркування щодо воєнного та повоєнного розвитку України. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/ohlyad-mizhnarodnykh-praktyk-u-sferi-reintehratsiyi-veteraniv-mirkuvannya-shchodo-voyennoho-ta-povoyennoho-kontekstu-ukrayiny>

Досвід Франції.

Ключову роль у системі переходу країни відіграє Національне управління ветеранів та жертв війни – це відомство Уряду Франції, яке підпорядковується Міністерству збройних сил. Мета діяльності означеної інституції полягає у визнанні та підтримці ветеранів війн і жертв, а також визначенні державної політики щодо меморіалів війни та вшанування. Жодного спеціального підходу до політики інформування, пов'язаної з переходом від військової кар'єри до цивільного життя в країні не передбачено, але зрозуміло, що є певна підтримка й консультування до звільнення, і пенсії виплачуються залежно від тривалості служби. У Франції існує Агентство з перекваліфікації у сфері оборони, яке надає консультації щодо працевлаштування і проводить тренінги, зокрема, встановлює контакти з роботодавцями. У країні передбачена підтримка у фінансуванні додаткових медичних послуг для ветеранів з інвалідністю чи захворюванням, пов'язаним зі службою. Додаткова пенсія «учасникам бойових дій» може виплачуватися, починаючи із досягнення віку 65 років, і вона зазвичай поєднується зі звичайними пенсійними виплатами. Доступ ветеранів до більшості послуг забезпечує Державна служба Франції, при цьому оплата здійснюється коштом державного страхування й Національного фонду соціального забезпечення військових. Більшість послуг, які надають ветеранам, інтегровані у ширшу державну мережу надання послуг. Ветеранська спільнота підтримує зв'язки з державними та приватними організаціями на національному й місцевому рівнях, а також діє через свою мережу місцевих службовців, здійснює скерування та зберігає інформацію про партнерів на своїй вебсторінці²⁵⁹. Недоліком вказаної системи переходу є відсутність відповідної державної політики,

²⁵⁹ Огляд міжнародних практик у сфері реінтеграції ветеранів: міркування щодо воєнного та повоєнного розвитку України. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/ohlyad-mizhnarodnykh-praktyk-u-sferi-reintehratsiyi-veteraniv-mirkuvannya-shchodo-voyennoho-ta-povoyennoho-kontekstu-ukrainy>

здатної консолідувати зусилля влади і громадськості та спрямувати їх на досягнення необхідного результату. Очевидно, що влада Франції, як, до речі, і Польщі, робить акцент на інформаційно-консультативному забезпеченні процесу переходу. Утім цього недостатньо, оскільки ветерани війни потребують конкретної допомоги в різних сферах (психологічна, медична, правова, соціальна, економічна, культурна).

Досвід Канади.

Успішний перехід ветеранів до цивільного життя розглядається широко як пріоритет для державної політики й актуальних напрямів наукових досліджень. Значна увага надається питанню об'єднання ветеранської спільноти (скоординованість соціальних мереж, адвокація та публічність). Однак існує проблема самоідентифікації ветеранів війни. Зокрема, значна кількість колишніх військових не ідентифікує себе як «ветеранів» через численні тлумачення цього терміна. Особливий акцент у рамках системи переходу робиться на впливі військової культури в процесі реінтеграції ветеранів війни²⁶⁰. У Канаді застосовується унікальний підхід до підтримки учасників системи переходу через інвестиції в підприємницьку діяльність. Зокрема, існують програми, спрямовані на фінансову та підприємницьку підтримку, які створюють сприятливі умови для розвитку ветеранського бізнесу через програми грантів і кредитів. Дуже поширеним досвідом в Канаді є надання ветеранам війни фінансової освіти, що допомагає їм зрозуміти аспекти фінансового планування та управління бізнесом²⁶¹. Зазначимо, що досвід Канади схожий з досвідом США, і сконцентований на підвищенні економічної конкурентоспроможності ветеранів війни. Окремо варто звернути увагу на проблему самоідентифікації, яка полягає

²⁶⁰ Linda Cooper, Nick Caddick, Lauren Godier, Alex Cooper, Matt Fossey *Transition From the Military Into Civilian Life: An Exploration of Cultural Competence. Armed Forces & Society*. 2016. Vol. 1. P. 2–22.

²⁶¹ Пінчук Р. С., Письменна О. П. Правовий захист учасників бойових дій та ветеранів війни. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. С. 175–183.

у недосконалості правової регламентації статусу ветеранів війни. Вона є доволі важливою, оскільки впливає на формування кола учасників системи переходу. На наше переконання, у законодавстві термін «ветеран війни» має бути деталізований максимально чітко, щоб кожна особа, яка має право на отримання цього статусу, не відчувала проблеми самоідентифікації.

Досвід Данії.

Соціальна підтримка ветеранів у Данії наразі базується на системі Battlemind-Homemind, яка заснована на моделі соціальної взаємодії «стимул – реакція». Означена модель концептуалізує соціальне середовище як поле стимуляторів, на які ветерани реагують. Фундаментом у цьому випадку є теорія трансформаційного навчання. Фахівці з питань оборони Данії підтримують молодих данських ветеранів, а також сприяють усвідомленню громадськістю проблем, які постають перед ними. Перехід ветеранів від військового до цивільного життя в Данії пов'язаний із соціальними проблемами, а зусилля з реінтеграції ветеранів можуть бути продовжені через соціокультурну структуру. Для ветеранів у Данії існує проблема розуміння того, що цивільне середовище визначається владою, яка встановлює соціальні норми, унеможливаючи перспективу, в якій вони можуть бути спільно встановлені учасниками системи переходу. Тобто в країні учасники системи переходу майже не залучаються до формування її засад та механізмів реалізації²⁶². Учасники системи переходу в Данії дуже часто називали такі важливі чинники успішної реінтеграції: стосунки з родиною та друзями; продовження спілкування з бойовими друзями чи іншими військовими²⁶³. Видається, що модель

²⁶² Pedersen C., Wieser C. Veteran Transition from Military to Civilian Life: Towards a Sociocultural Framework for Social Support. *Scandinavian Journal of Military Studies*. Vol. 4. P. 158–171.

²⁶³ Early Jillian Madgel. Transition home: an exploratory study of the transition from military to civilian life among veterans of Operation Enduring Freedom and Operation Iraqi Freedom : Masters Thesis. Smith College, Northampton, 2011. 76 p.

«стимул – реакція» є доволі перспективною для України, оскільки сформована у такий спосіб, що система переходу реагує на потреби її учасників. Тобто концептуалізація заходів відбувається на основі осмислення запитів. Останні, зі свого боку, формуються з урахуванням контексту та середовища, в якому відбуваються трансформаційні зміни. Натомість, значним недоліком є відсутність в Данії практики залучення ветеранської спільноти до формування самої систем переходу. Це може знизити ефективність окремих заходів та спровокувати її несприйняття як інструмента реінтеграції. За таких умов буде посилюватися соціальний конфлікт між владою та ветеранською спільнотою.

Досвід Швеції.

Достатньо комплексною та інноваційною є система переходу, яка сформована в цій державі. Вона поєднує інтегровані сервіси для всебічної підтримки ветеранів війни, які об'єднують різні аспекти соціального захисту. Основними елементами системи є: 1) медична допомога (включає широкий спектр послуг, доступ ветеранів до реабілітаційних заходів, право на індивідуалізоване лікування); 2) забезпечення житлом (програми соціального житлового влаштування, забезпечення доступу до житла для ветеранів, включаючи соціальне житло, яке може враховувати їхні унікальні потреби, консультації та підтримка при пошуку житла, надання консультацій та супроводу ветеранам у процесі пошуку житла); 3) підготовка та професійна реабілітація (широкий вибір професійних програм: надання можливостей для професійної підготовки та перепідготовки ветеранів, щоб вони могли знайти адаптовану до своїх здібностей роботу, забезпечення підтримки у пошуку роботи та інтеграції ветеранів на ринок праці); 4) психологічна підтримка (забезпечення можливостей для індивідуальних консультацій та участі в групових сесіях, спрямованих на розвиток психологічного благополуччя, надання кваліфікованої психотерапії та підтримки для тих ветеранів, які можуть потребувати допомоги у подоланні травматичних вражень). Особливістю Швеції є те,

що усі означені послуги надаються як комплексний пакет, орієнтований на відновлення та реінтеграцію²⁶⁴. На нашу думку, система переходу в Швеції є найбільш вдалою, але за умов ширшого залучення ветеранської спільноти до процесів її формування. Також доцільно включити до системи компоненти, пов'язані із посиленням економічної спроможності ветеранів війни та їхнього залучення до управління справами громад²⁶⁵.

Проаналізований досвід дає змогу систематизувати такі позитивні аспекти розбудови в Україні системи переходу від військової служби до цивільного життя:

- комплексний підхід до процесу реінтеграції ветеранів війни, який передбачає врахування потреб учасників системи переходу та поєднання різних сфер їхнього суспільного буття. Подібний підхід здатен охопити різні проблеми та спрямувати діяльність владних інституцій і громадськості в конструктивне русло;
- мультидисциплінарність заходів у рамках системи переходу, яка забезпечує поєднання зусиль цілої команди експертів, які діють злагоджено та приймають узгоджені рішення. Однак цей підхід вимагає обов'язкової участі ветеранської спільноти як на етапі формування самої системи, так і впродовж усього терміну її функціонування;
- застосування моделі «стимул – реакція», що дає змогу включати до системи переходу тільки актуальні компоненти, запит у яких демонструють самі учасники. Ця модель допомагає оперативніше реагувати на зміни в потребах, зокрема, на появу нових або втрату актуальності наявних, що підвищить ефективність усієї системи та продемонструє її сучасність;

²⁶⁴ Шевченко Р. П. Інноваційні підходи до організації соціального захисту ветеранів війни: міжнародний досвід. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 5. С. 184–188.

²⁶⁵ Москвич В. С. Досвід розбудови системи переходу від військової служби до цивільного життя в окремих європейських країнах. *Юридичні науки: проблеми та перспективи* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 23–24 лютого 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 257–260.

- посилення освітньої складової в структурі системи переходу, зокрема, що стосується компонента фінансової освіти, підвищення обізнаності у питаннях ведення власного бізнесу. Подібні практики стимулюють учасників переходу до активної участі у своєму житті та відповідальності за власну долю;

- застосування матеріальних стимулів на етапі звільнення з військової служби, наприклад, у вигляді трастів та премій. Цей досвід дуже корисний на початковому етапі, адже уможливорює сформулювати наратив про вшанування ветеранів війни державою, оцінку їхнього вкладу в територіальну цілісність країни;

- залучення мережі благодійних неурядових організацій для соціально-економічної підтримки учасників системи переходу. Це дає можливість значно розширити ресурсні можливості владних інституцій, а отже, і функціонал системи переходу назагал. Особливо коли мова йде про міжнародні неурядові організації, які включаються як фінансові донори;

- проведення потужних адвокаційних кампаній на підтримку ветеранської спільноти та її реінтеграцію. Подібні кампанії допомагають мінімізувати ризики соціального відчуження та стигматизації ветеранів війни, а також формують у суспільстві наративи поваги, вшанування та взаємодопомоги.

Завершуючи, зазначимо, що досліджений зарубіжний досвід розбудови системи переходу від військової служби до цивільного життя є достатньо неоднозначним. Причому кількість збройних конфліктів, з якими стикалася країна та, відповідно, кількість ветеранів війни, не є показником ефективності системи переходу. В окремих країнах спостерігаються диспропорції розвитку досліджуваної системи, які можуть бути візуалізовані на рівні зведення пріоритетів до економічної складової або питань надання медичних послуг. Також спостерігаються організаційна невизначеність та неналежний рівень залучення громадськості до процесів реінтеграції ветеранів війни, що призводить до несприйняття її принципів та заходів. В окремих державах ми виявили лімітованість

послуг та підтримки для ветеранів війни, що може спровокувати невдоволення ветеранської спільноти. Майже в усіх досліджених державах відчутна проблема недостатнього рівня використання цифрових технологій та сервісів для учасників системи переходу, що в умовах сучасного світу може бути причиною гальмування процесів їхньої реінтеграції. Виявлені проблеми зазвичай є наслідком політизованості питання реінтеграції ветеранів війни, ресурсної обмеженості владних інституцій та громад, а також неналежного рівня координації між владою та громадянським суспільством. Хоча вдалося систематизувати позитивний досвід, який можна імплементувати в Україні на етапі впровадження національної системи переходу від військової служби до цивільного життя. Наявні напрацювання у цій сфері вказують, що наша держава рухається цивілізованим шляхом та має усі шанси створити унікальну людиноцентричну систему переходу, яка буде прийнята ветеранами війни та членами їхніх сімей.

3.2 Проблеми формування в Україні системи переходу від військової служби до цивільного життя та шляхи їх подолання

Завершальним етапом нашого дослідження є аналіз загроз і викликів впровадження у державі системи переходу від військової служби до цивільного життя. На основі цього аналізу плануємо також сформувати рекомендації щодо їхнього подолання, які слугуватимуть владі та громадськості дороговказом у майбутньому. Необхідно зазначити, що проблеми формування досліджуваної системи варто поділити на дві групи: внутрішньосистемні та зовнішньосистемні. Перша – пов'язана з певними складнощами реінтеграції учасників в середині самої системи переходу, тобто вони переважно актуалізують необхідність її розбудови через позиціонування проблем, які виникають у ветеранів війни. Друга – визначається зовнішніми чинниками, які

можуть вплинути на процес впровадження у державі системи переходу. Для нашого дослідження пріоритетною є друга група проблем, яку ми і будемо детально аналізувати. Саме на основі узагальнення проблем цієї групи, будемо пропонувати відповідні рекомендації. Однак спочатку варто звернути увагу на проблеми першої групи, які допомагають нам усвідомити специфіку контексту, тобто стан тих суспільних відносин, які виникають у сфері соціально-економічного захисту ветеранів війни і членів їхніх сімей.

У проєкті Стратегії переходу від військової служби до цивільного життя зазначені такі системні проблеми, які необхідно подолати: 1) труднощі із суспільною та економічною реінтеграцією після звільнення з військової служби; 2) самоорганізація учасників бойових дій у парамілітарні формування як потенційна можливість криміналізації, маргіналізації; 3) високий ризик потрапляння ветеранів війни у складні життєві обставини; 4) зарегульованість і практична складність процедури встановлення інвалідності та отримання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни²⁶⁶. Видається, що ці проблеми вказують на серйозні недоліки державної політики у сфері соціального захисту населення. Означені проблеми можуть частково гальмувати процес впровадження системи переходу, оскільки її заходи переважно спрямовані на соціальну підтримку ветеранів війни. Отже, як можемо бачити, внутрішньосистемні проблеми опосередковано впливають на процес реінтеграції учасників системи переходу. Цей вплив переважно стосується питань, дотичних до відповідної державної стратегії.

Сажімо, М. В. Кравченко у своїй науковій праці актуалізує такі проблеми у сфері захисту учасників системи переходу: 1) відсутність ефективних механізмів управління у сфері забезпечення ветеранів війни житлом; 2) недосконалість управління системою

²⁶⁶ Стратегія формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року. URL: <https://mva.gov.ua/ua/npa/proyekt-rozporядzhennya-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-shvalennya-strategiyi-formuvannya-sistemi-perehodu-vid-vijskovoyi-sluzhbi-do-civilnogo-zhittya-na-period-2032-roku>

пільгового забезпечення учасників системи переходу; 3) нерозвиненість системи соціальної адаптації ветеранів війни і членів їхніх сімей; 4) неефективність управління у сфері соціального забезпечення ветеранів війни²⁶⁷. Вони можуть бути зачислені до внутрішньосистемних, хоча й очевидний їхній негативний вплив на становлення системи переходу. Це відбувається через недосконалі механізми реалізації окремих державних гарантій, які повинні отримувати ветерани війни і члени їхніх сімей.

За результатами «круглого столу» на тему: «Зайнятість ветеранів України: поточний стан, проблемні питання та шляхи їх вирішення», проведеного 23 квітня 2024 року Комітет Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, систематизував такі проблеми: неможливість повернутися на роботу з підвищеною небезпекою або на будівельні роботи ветеранам, які отримали інвалідність під час служби; некоректність висновків МСЕК, які обмежують можливості захисників, які отримали пораненнями, на ринку праці; неврахування гендерних аспектів у процесі реінтеграції ветеранів війни²⁶⁸. Питання праці є пріоритетними в системі переходу, а отже, ці внутрішньосистемні проблеми необхідно оперативно розв'язувати. У будь-якому випадку очевидно, що розбудова в Україні системи переходу вимагатиме інституційних та методологічних змін у суміжних сферах виконавчо-розпорядчої діяльності. Мова йде про реформування, впровадження нових інклюзивних підходів тощо.

Зовнішньосистемні проблеми пов'язані з двома аспектами: недоліками системи державного управління та недосконалістю законодавчого регулювання питань, пов'язаних з реалізацією політики соціального захисту ветеранів війни. З приводу першого аспекту

²⁶⁷ Кравченко М. В. Основні проблеми соціального захисту учасників АТО. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 11. С. 36–43.

²⁶⁸ Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів: Державна політика зайнятості ветеранів повинна базуватися на аналітичній роботі Кабінету Міністрів. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/248675.html

О. Г. Барило окреслює такі актуальні проблеми державного управління: недостатнє визначення критеріїв оцінювання досягнення цілей управлінської діяльності; недосконалість механізмів прийняття комплексних рішень у системі державного управління; відсутність сучасної моделі взаємовідносин суспільства та держави; недосконалість моделі інформаційного механізму процесу прийняття управлінських рішень²⁶⁹. Ці аспекти допоможуть нам систематизувати необхідні проблеми та запропонувати шляхи їхнього розв'язання.

На думку Г. І. Рогової, проблемами державного управління на сьогодні є: 1) зростання соціально-економічної нерівності в регіонах України, яка здійснює руйнівний вплив на українську регіональну політику; 2) відсутність балансу між суспільними та владними інтересами; 3) неузгодженість системи управління з потребами окремих верств населення²⁷⁰. В Оглядовому досьє щодо проблем законодавчого врегулювання статусу ветеранів війни, підготовленому Дослідницькою службою Верховної Ради України, зазначені такі проблеми, важливі в контексті нашого дослідження: 1) недосконалість заходів організаційного характеру, які забезпечують комплексний аналіз системи соціального захисту ветеранів; 2) неготовність органів державної влади до виконання функціональних завдань із питань соціальної підтримки ветеранів; 3) відсутність достатніх спроможностей ефективного реагування на поточні та прогнозовані проблеми соціального захисту ветеранів війни і членів їхніх сімей²⁷¹.

²⁶⁹ Барило О. Г. Аналіз досліджень проблем державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 9. С. 120–125.

²⁷⁰ Рогова Г. І. Система управління знаннями в умовах глобалізації в органах державного управління. *Суспільні науки*. 2018. № 10. С. 21–27.

²⁷¹ Щодо проблем законодавчого врегулювання статусу ветеранів війни: Оглядове досьє Дослідницької служби Верховної Ради України від 26 лютого 2024 року. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/hum_social_policy/review_files-hsp/74498.html

Окреслені проблеми дуже глибокі та переважно пов'язані з неузгодженістю інтересів держави і суспільства, і як наслідок, відчуттям безсистемності заходів у рамках реалізації окремих напрямів державної політики. Однак проблеми, пов'язані з недоліками законодавчого регулювання, мають більш негативний вплив та характеризуються непередбачуваністю наслідків. Усі вони детально описані в різних аналітичних матеріалах та наукових працях. З цього приводу Р. Е. Погосян зауважує, що правові норми, які регулюють адміністративно-правовий захист прав ветеранів війни, виступають ядром цього міждисциплінарного комплексу, до якого треба віднести джерела права національної безпеки та військового права, права соціального забезпечення, що базуються на нормах конституційного права. Однак методологічно правильним буде загострити проблему у такому формулюванні, що більшою мірою визначає правову природу системи переходу – військове право чи право соціального забезпечення²⁷². Як видається авторам, присутня проблема розмежування галузей правового регулювання системи переходу від військової служби до цивільного життя, яку обов'язково варто проаналізувати.

У Збірнику правових позицій Верховного Суду щодо захисту прав ветеранів АТО та ООС окреслені такі проблеми, які можуть вплинути на систему переходу від військової служби до цивільного життя: неузгодженість та неоднакове розуміння законодавчих норм у сфері соціального захисту ветеранів війни; вразливість правового статусу учасників системи переходу; наявність прогалин у законодавстві та часта зміна нормативно-правових актів; бездіяльність органів влади в частині виконання покладених на них законом обов'язків; відсутність належного бюджетного забезпечення для надання усіх передбачених соціальних гарантій та пільг; відсутність чіткого механізму реалізації прав учасників системи переходу²⁷³.

²⁷² Погосян Р. Е. Правова природа проблеми правового захисту прав ветеранів війни. *Juris Europensis Scientia*. 2023. № 1. С. 99–103.

²⁷³ Збірник правових позицій Верховного Суду щодо захисту прав ветеранів АТО та ООС. Одеса : Громадянський центр правових ініціатив, 2021. 100 с.

Ці проблеми, на нашу думку, мають комплексний, організаційно-правовий характер, адже полягають у недосконалості законодавства, а також практики його застосування.

Окрім вищезазначених проблем, спираючись на проведене дослідження системи переходу, можемо додати ще й такі: 1) недостатній рівень залучення ІГС та ветеранів війни до формування системи; 2) відсутність практики залучення учасників системи переходу до управління на рівні територіальних громад; 3) надмірна політизованість питань соціально-правового захисту ветеранів війни; 4) стигматизація учасників системи переходу в суспільстві. Вони, без сумніву, мають зовнішньосистемний характер та можуть знизити ефективність ініціатив щодо реінтеграції ветеранів війни²⁷⁴. Отже, пропонуємо детально схарактеризувати природу і сутність вищевказаних проблем, а також сформувати відповідні шляхи їх подолання.

1. Відсутність сучасної моделі взаємовідносин суспільства та держави. На етапі розбудови системи переходу ми спостерігаємо в державі нерозвинені механізми залучення громадськості до сфери державного управління. Цю проблему деталізує у своїй роботі Д. С. Левченко, який називає такі її складові: відсутність ефективного громадського контролю за діяльністю органів державної влади; неналежний рівень залучення громадськості до формування та реалізації державної політики; відсутність доступу до державної фінансової підтримки; неналежний рівень використання потенціалу громадянського суспільства; неналежне фінансування соціального підприємництва²⁷⁵. Для системи переходу це небажане явище, яке

²⁷⁴ Москвич В. С. Проблеми розбудови в Україні системи переходу від військової служби до цивільного життя. *Актуальні питання розвитку юридичної науки в період воєнного стану* : Міжнародна науково-практична конференція / Науково-дослідний інститут публічного права, 17 травня 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 181–184.

²⁷⁵ Левченко Д. С. Взаємодія громадськості та держави у сфері публічного адміністрування в Україні. *Правове забезпечення адміністративної реформи*. № 4. 2019. С. 177–180.

може мати низку негативних наслідків, а саме: неузгодженість інтересів держави та ветеранської спільноти; низька інтенсивність процесів упровадження системи переходу; незацікавленість ветеранів війни брати участь в реінтеграційних заходах; відчуття нав'язування позиції влади та ізольованості ветеранів від процесі прийняття управлінських рішень. Шляхами розв'язання цієї проблеми може бути розбудова моделі державно-громадського врядування у сфері реінтеграції ветеранів війни, яка повинна передбачати не тільки участь громадськості на етапі формування системи переходу. Громадська участь у край важлива і на етапах її функціонування, зокрема в процесах моніторингу ефективності окремих заходів, а також коригування потреб учасників системи переходу. Отже, представники ветеранських громадських організацій повинні бути представлені на усіх рівнях органів виконавчої влади, які мають повноваження у сфері реінтеграції ветеранів війни.

2. Неузгодженість системи управління з потребами ветеранів війни. Ця проблема впливає із попередньої та полягає у тому, що на сьогодні потреби ветеранів війни не завжди відображені на нормативно-правовому рівні. Наприклад, в проєкті Стратегії переходу від військової служби до цивільного життя здебільшого акцентовано увагу на інформаційному забезпеченні, отриманні окремих соціальних послуг тощо. Проте низка потреб залишилася недостатньо деталізованою, зокрема у тому, що стосується додаткових гарантій права на житло, отримання медичної допомоги, розв'язання проблем відновлення документів та працевлаштування тощо. Як наслідок, чимало учасників системи переходу можуть залишитися незадоволеними реінтеграційними заходами, що негативно позначиться на авторитеті держави. Означена проблема притаманна не тільки досліджуваній сфері. У своїй науковій праці Р. П. Бойчук зауважує, що забезпечення оптимального співвідношення публічних і приватних інтересів становить необхідну умову для створення функціонального суспільства. Найважливішою складовою балансу публічних і приватних інтересів

є законодавче регулювання, яке розвиває й охороняє відносини, з-поміж іншого, встановлює правовий механізм державних гарантій і захисту законних прав та інтересів їхніх учасників²⁷⁶. Можна припустити, що розв'язання цієї проблеми лежить у площині законодавчого регулювання механізмів функціонування громадянського суспільства. Також достатньо перспективним напрямом є створення онлайн-платформ для комунікації влади і ветеранської спільноти з метою систематизації потреб останньої та їхнього подальшого включення до системи переходу. Доцільно розбудувати багаторівневу модель оцінки потреб ветеранів війни: від місцевого і регіонального до загальнодержавного. Відзначимо, що окремі потреби можуть бути формалізовані на рівні регіональних програм підтримки учасників системи переходу. На етапі впровадження системи переходу важливо сформувати карту потреб ветеранів війни та узагальнити отримані відомості. Заходи системи переходу можуть бути сформовані на основі аналізу означених потреб.

3. Недостатній рівень спроможності територіальних громад. Ця проблема має два виміри: ресурсна обмеженість місцевої влади та недостатня залученість ветеранів війни до прийняття рішень у територіальних громадах. Обидва виміри можуть негативно вплинути на реалізацію заходів, передбачених системою переходу. У Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні констатовано, що система місцевого самоврядування сьогодні не задовольняє потреб суспільства. Функціонування органів місцевого самоврядування у більшості територіальних громад не забезпечує створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, надання населенню органами місцевого самоврядування високоякісних і доступних

²⁷⁶ Бойчук О. П. Проблема забезпечення балансу публічних і приватних інтересів у сфері інвестиційних відносин. *Право та інноваційне суспільство*. 2017. № 2. С. 14–22.

адміністративних, соціальних та інших послуг на відповідних територіях. Однією з причин такої ситуації є погіршення якості та доступності публічних послуг внаслідок ресурсної неспроможності переважної більшості органів місцевого самоврядування здійснювати власні і делеговані повноваження²⁷⁷. Отже, ресурсна обмеженість може стати на заваді успішному впровадженню системи переходу. Наслідком недостатньої залученості ветеранів до прийняття рівень на місцевому рівні є багатоплинність процесів розвитку територіальної громади за рахунок недостатньої підтримки з боку окремих верств населення. Щодо першого виміру проблеми зазначимо, що перспективними правовими формами діяльності є активізація практики залучення міжнародних інститутів до фінансування програм ветеранського розвитку. Робота із зарубіжними урядовими і неурядовими грантодавцями надає перспективи покриття витрат на найбільш важливі потреби учасників системи переходу. Другий вимір проблеми можна нівелювати за рахунок локальної нормотворчості, на рівні якої можна формалізувати процедурні аспекти участі ветеранів війни в управлінні справами територіальної громади.

4. Недосконалість законодавчого регулювання правового статусу і соціального захисту ветеранів війни. Означена проблема є достатньо комплексною і полягає у нерозвиненості, розгалуженості та внутрішній суперечливості норм чинного законодавства, внаслідок чого учасники системи переходу не мають змоги отримати якісні соціальні послуги. Це спричиняє соціальний конфлікт і призводить до неефективності окремих компонентів соціальної політики держави. З приводу цієї проблеми В. Спицька наголошує, що недосконалість чинного законодавства у сфері правового забезпечення соціального захисту ветеранів війни в Україні, прорахунки

²⁷⁷ Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01 квітня 2014 р. № 333-р. *Урядовий кур'єр*. 2014. № 67.

законодавця у фінансуванні цієї сфери стають причиною неналежної реалізації таких прав, що відображається на рівні довіри до влади²⁷⁸. Передовсім варто звернути увагу на недосконалість регламентації процедурних аспектів реалізації ветеранами війни передбачених державою гарантій. Також до недоліків необхідно віднести відсутність єдиного законодавчого акта – Закону України «Про перехід від військової служби до цивільного життя». Вочевидь, рівня підзаконних актів недостатньо, оскільки сфера реінтеграції ветеранів є надто актуальною та пріоритетною для України. Для подолання цієї проблеми необхідно сформуванню дорожню карту розвитку законодавства у сфері соціального захисту та реінтеграції ветеранів війни. Вона має передбачати план ухвалення нових та удосконалення уже чинних нормативно-правових актів у зазначеній сфері. Причому новий закон про систему переходу повинен мати системоутворювальний характер, тобто слугувати формуванню усіх інших змін та доповнень. А. Л. Клименко зауважує, що система і законодавство у сфері соціального забезпечення потребують змінення, вдосконалення й узгодження з європейськими стандартами. Основними завданнями України на шляху реформування системи соціального захисту і забезпечення треба визнати вивчення досвіду проведення ринкових реформ у країнах розвиненої економіки, обов'язкове врахування сучасних тенденцій. Крім того, важливо подолати безсистемність; суперечливість; алогічність; законодавства у цій сфері²⁷⁹.

5. Надмірна політизованість питань реінтеграції ветеранів війни. Проблема полягає у використанні питання надання ветеранам війни додаткових соціальних гарантій як інструмента отримання «політичних балів». Дуже часто законодавчі ініціативи в цій

²⁷⁸ Спицька В. Правові засади соціального захисту учасників бойових дій в Україні. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 171–181.

²⁷⁹ Клименко А. Л. Право соціального забезпечення в умовах гармонізації та реформування законодавства: основні аспекти. *Теорія і практика правознавства*. 2019. № 1. С. 2–11.

сфері розглядаються повільно, а окремі політичні сили намагаються заручитися підтримкою ветеранської спільноти. У сукупності це дискредитує владу і негативно позначається на системі переходу. В контексті нашого дослідження, політизацією вважається надання питанням соціального захисту ветеранів війни політичного характеру шляхом викривлення їхньої сутності через формування уявлення з позиції політичної боротьби²⁸⁰. Отже, внаслідок політизації формується наратив про необхідність виборювання того, що апріорі має надавати держава без будь-якої боротьби. Це зміщує акценти зі змісту соціальних гарантій на політичну волю, яку повинна проявити влада. Хоча насправді йдеться про виконавчо-розпорядчу діяльність, яка супроводжує процес реалізації учасниками системи переходу власних конституційних прав. У цьому сенсі важливо враховувати, що ключовим інструментом подолання політизації є чітке розмежування сфер, регулювання яких вимагає політичних рішень, а також тих, в яких рішення мають суто технічний характер, і приймаються уповноваженими органами влади²⁸¹. Це означає, що на законодавчому рівні необхідно закріпити тільки загальні засади Стратегії переходу від військової служби до цивільного життя. Практичні аспекти її функціонування повинні визначатися, контролюватися та коригуватися єдино органами виконавчої влади у співпраці з громадськістю й учасниками системи переходу. Достатньо ефективним запобіжником у цьому випадку також є делегування більшості функцій у рамках системи територіальним громадам, які повинні сконцентрувати чи всю повноту повноважень у сфері реінтеграції ветеранів війни. Держава може брати участь тільки на рівні удосконалення законодавчих і підзаконних актів, надання відповідних правових статусів

²⁸⁰ Crouch C. The march towards post-democracy, ten years on. *The political quarterly*. 2016. Vol. 87. Issue 1. P. 71–75.

²⁸¹ Landwehr C. Depoliticization, repoliticization, and deliberative systems. *Anti-politics, depoliticization, and governance*. Ed. by P. Fawcett, M. Flinders, C. Hay, M. Wood. N. Y. : Oxford univ. press, 2017. P. 49–67.

учасникам системи переходу, делегування місцевій владі повноважень та бюджетування.

6. Стигматизація учасників системи переходу в суспільстві. Ця проблема дуже актуальна, хоча безпосередньо і не пов'язана із системою державного управління. Вона передусім візуалізується на рівні суспільних процесів, у межах яких формується ідеологія ставлення до ветеранів війни, їхнього вшанування та визнання. За змістом стигматизація – це упереджене ставлення до ветеранів війни, пов'язане з їхнім статусом, динамічний процес знецінення особистості, що певною мірою дискредитує людину в суспільній колективній свідомості. Соціальна стигматизація призводить до негативного маркування, виокремлення ветеранів та членів їхніх сімей на тлі інших. Завдяки цьому особа «випадає» з формальної або неформальної організаційної структури суспільства, поповнює ряди маргіналів. Стигматизація ветеранів – це якісний показник насичення масової свідомості негативними стереотипами про ветеранську спільноту²⁸². Варто додати, що в контексті нашого дослідження стигматизація може полягати не тільки у негативному суспільному ставленні до ветеранів війни. Вона може мати прояв недоступності окремих державних гарантій та відсутності механізмів реалізації прав учасниками системи переходу. Звідси випливає, що цю проблему можна подолати двома шляхами. По-перше, треба формувати в суспільстві доброзичливе та поважне ставлення до ветеранів війни і членів їхніх сімей, в основі якого має лежати повага за мужність та самовідданість. По-друге, необхідно удосконалювати процедурні механізми реалізації ветеранами війни наданих їм додаткових прав і гарантій. Провідна роль у цих процесах має належати Мінветеранів та ІГС, які повинні спільно розробити стратегію підвищення авторитету захисників та захисниць України. У цьому сенсі корисними можуть бути адвокаційні

²⁸² Концепція політики щодо ветеранів та членів їхніх сімей: експертні рекомендації до формування оновленої державної політики. Київ : Veteran Hub, 2023. 108 с.

кампанії на підтримку ветеранської спільноти та її реінтеграції на рівні як держави, так і окремих територіальних громад. Варто також посилювати освітній компонент, адже стигматизація дуже часто пов'язана з відсутністю у ветеранів війни належної інформації про наявні пільги, гарантії та права. Це спричиняє обурення та подальше соціальне дистанціювання.

У новому Проекті закону України «Про перехід від військової служби до цивільного життя» доцільно деталізувати виявлену під час аналізу зарубіжного досвіду модель «стимул – реакція», яка дає можливість включати до системи переходу тільки актуальні компоненти, запит на які демонструють самі учасники. Ця модель допоможе подолати більшість з окреслених проблем за рахунок таких чинників, як: баланс інтересів ветеранів та влади; своєчасність оновлення переліку потреб та виявлення недоліків відповідних стратегій реінтеграції; підвищення спрямованості зусиль влади, які концентруються на конкретному результаті.

На наше глибоке переконання, в основі майбутньої системи переходу від військової служби до цивільного життя має лежати принцип державно-громадського партнерства. Тобто громадянське суспільство повинно стати повноцінним партнером влади із розширеними функціональними можливостями. Мова йде про залучення ІГС як до суто практичних заходів у рамках реінтеграції ветеранів війни, так і до формування у суспільстві необхідних наративів та ідеологічних засад розвитку ветеранської політики України. Потенціал громадянського суспільства важливо використати для надання учасникам системи переходу окремих видів послуг, наприклад, психологічної підтримки і супроводу; правової допомоги і консультування; проведення реабілітаційних заходів та організації дозвілля.

Необхідно зазначити, що виявлені проблеми розбудови в Україні системи переходу від військової служби до цивільного життя мають складну природу. За цією ознакою їх можна поділити на дві групи: організаційно-правові (недосконалість законодавства та практики

його застосування, недостатній рівень залучення громадськості, надмірна політизація тощо) та соціально-ідеологічні (стигматизація, соціальна відчуженість, маргіналізація тощо). Також проаналізовані проблеми взаємопов'язані, що вказує на міждисциплінарний характер досліджуваної системи переходу. Інакше кажучи, будь-який сторонній чинник може вивести з рівноваги усю систему. Неодмінно варто зазначити, що повномасштабне вторгнення може розглядатися ключовою загрозою розбудови системи переходу, особливо що стосується її регіональної складової. Зокрема, на окремих територіях реалізація заходів політики з реінтеграції ветеранів війни може бути ускладнена за рахунок наближення до зони ведення бойових дій.

Підсумовуючи, констатуємо таке: розбудова в Україні систем переходу від військової служби до цивільного життя є достатньо актуальним напрямом спільної діяльності влади та громадськості. Попри численні виклики та проблеми, ця система вкрай необхідна, оскільки дає змогу реінтегрувати ветеранів війни і надати їм та членам їхніх сімей комплекс необхідних соціальних гарантій. Досліджена нами система в перспективі має не лише враховувати питання соціальної допомоги, але і концентруватися на тому, що ветеран – і особа зі спеціальним правовим статусом, і повноцінний учасник перехідного, постконфліктного процесу, який повинен мати можливість реально впливати на управлінські процеси, що відбуваються на рівні держави та територіальних громад. Концепція стратегії повоєнного відновлення та розвитку України орієнтована на збереження соціальної згуртованості зміцнення стійкості, посилення солідарної відповідальності суспільства за відбудову країни; досягнення збалансованості соціального розвитку; залучення якнайширшого кола суб'єктів до відновлення²⁸³. Це вказує на пріоритетність системи переходу та прагнення держави використати

²⁸³ Концепція стратегії повоєнного відновлення та розвитку України.
URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-05/stratvidnovlennya-koncept-v2.pdf>

потенціал ветеранської спільноти на етапі відбудови повоєнної України. Отже, актуальність досліджуваної системи, з-поміж іншого, зумовлена і довгостроковими рішеннями повоєнного розвитку, які концептуалізовані на основі соціальної єдності та згуртованості. Враховуючи зростаючу кількість у державі ветеранів війни, вони неодмінно мають «право голосу» щодо майбутніх інституційних реформ. Ключовим застереженням є попереднє наукове обґрунтування моделі переходу, а також залучення громадськості до обговорення усіх ініціатив у рамках відповідної стратегії.

ВИСНОВКИ

У монографії в результаті проведеного ґрунтовного теоретико-правового аналізу адміністративно-правового забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя було виявлено низку теоретичних та практичних завдань, пов'язаних із правовим забезпеченням зазначеної системи та розбудовою системи державно-приватного партнерства у сфері соціального захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей, а також запропоновано складові відповідної державної політики. Ключові висновки монографії, що розширюють і доповнюють положення наукової новизни, полягають у такому:

1. Запропоновано:

- під системою переходу від військової служби до цивільного життя розуміти сукупність індивідуалізованих елементів, які забезпечують повноцінну реінтеграцію ветеранів війни та членів їхніх сімей до цивільного життя після звільнення ветеранів з військової служби, з метою відновлення усіх необхідних суспільних зв'язків та гарантування належних соціально-економічних стандартів якості життя;
- під адміністративно-правовими відносинами у сфері переходу від військової служби до цивільного життя розуміти врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, які складаються між суб'єктами владних повноважень і ветеранами війни в рамках реалізації державної політики у сфері соціально-правового захисту та реінтеграції останніх до умов цивільного життя;
- під адміністративно-правовим механізмом забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя

розуміти сукупність правових, організаційних та інших засобів формалізації, гарантування та захисту комплексу прав ветеранів війни, які вони набувають на умовах особливого правового статусу, і реалізують з метою адаптації до умов цивільного життя та відновлення необхідних соціальних зв'язків через відповідні сервіси. Детально схарактеризовано такі елементи цього механізму, як: методологія системи переходу від військової служби до цивільного життя; уповноважені суб'єкти системи переходу від військової служби до цивільного життя; організаційно-правові форми в рамках системи переходу від військової служби до цивільного життя; система критеріїв оцінки ефективності системи переходу від військової служби до цивільного життя;

- під методами адміністративно-правового забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя розуміти сукупність засобів та способів розбудови зазначеної системи, практичного втілення її окремих організаційних форм і принципів, а також визначення правового статусу уповноважених суб'єктів;

- під суб'єктом системи переходу від військової служби до цивільного життя розуміти учасника правовідносин, який на основі законодавчо визначеної компетенції та повноважень забезпечує практичну реалізацію організаційно-правових форм у рамках системи переходу, зумовлених необхідністю гарантування інтересів держави та суспільства у сфері соціально-економічного захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей. Аргументовано поділ вказаних суб'єктів на три основні групи, такі як: суб'єкти владних повноважень; неурядові суб'єкти; вигодонабувачі (ветерани війни та члени їхніх сімей).

Обґрунтовано, що під організаційно-правовими формами адміністративно-правового забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя необхідно розуміти сукупність законодавчо визначених способів діяльності різних за статусом суб'єктів, спрямованих на реалізацію ветеранами війни та членами їхніх сімей соціально-економічних прав та набуття гарантій,

які визначають завдання системи переходу, очікувані результати і характеризують виконавчо-розпорядчий вплив у рамках системи. Систематизовано такі ознаки вказаних форм: зв'язок з цілями, визначеними у самій системі переходу; здатність змінювати правовідносини у рамках системи переходу; зв'язок із суб'єктами системи переходу;

– під системою правового регулювання системи переходу від військової служби до цивільного життя розуміти сукупність засобів правового впливу держави на учасників системи переходу і уповноважених суб'єктів з метою створення належних умов для їхньої взаємодії на всіх рівнях задля отримання необхідних гарантій та забезпечення участі ветеранів війни в процесах управління громадами. Систематизовано та досліджено законодавчий рівень; підзаконний рівень; рівень актів органів місцевого самоврядування.

2. Систематизовано такі проблеми правового забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя, як: відсутність цілісної концепції переходу від військової служби до цивільного життя; ситуативність нормотворчості в рамках системи переходу; відсутність комплексного законодавчого акта у системі переходу; політизованість нормотворчості у сфері реінтеграції ветеранів війни; неузгодженість рішень суб'єктів нормотворчості; неврахування зарубіжного досвіду правового регулювання системи переходу від військової служби до цивільного життя; неузгодженість дій законодавчої та виконавчої влади; фрагментарність окремих положень законодавчих і підзаконних актів.

3. Узагальнено такі системні проблеми реалізації органами виконавчої влади повноважень у рамках досліджуваної системи:

1) дублювання повноважень окремих органів виконавчої влади; 2) недостатній рівень залучення інститутів громадянського суспільства до реалізації повноважень; 3) паралельне існування двох довгострокових стратегічних актів, в яких закріплені однакові повноваження; 4) ризики виникнення конфлікту інтересів у процесі реалізації повноважень; 5) недостатній рівень функціональності.

Запропоновано повноваження органів виконавчої влади у системі переходу від військової служби до цивільного життя поділити на такі групи: 1) установчі (повноваження, які пов'язані з організацією функціонування системи переходу та окреслення кола її учасників); 2) основні (повноваження, які пов'язані з наданням ветеранам війни та членам їхніх сімей комплексу передбачених законодавством соціально-економічних і організаційно-правових гарантій); 3) допоміжні (повноваження, які зумовлені необхідністю реалізації у рамках системи додаткових, забезпечувальних завдань з уточнення правового статусу учасників системи переходу, а також здійснення моніторингу ефективності її функціонування).

4. Доведено, що участь органів місцевого самоврядування у системі переходу від військової служби до цивільного життя зумовлена практикою делегування державою окремих повноважень та необхідністю залучення ветеранів війни до розв'язання питань управління територіальною громадою. Констатовано, що в рамках досліджуваної системи органам місцевого самоврядування відведена провідна роль, яка полягає у консолідації ветеранської спільноти, залученні її до сфери управління справами територіальної громади та наданні учасникам передбачених законодавством соціальних послуг.

Виділено такі групи повноважень органів місцевого самоврядування у рамках системи переходу від військової служби до цивільного життя: 1) установчі (полягають у створенні місцевою владою на рівні територіальних громад різних структур, які надають послуги ветеранам війни або забезпечують реалізацію реінтеграційних заходів); 2) розпорядчі (полягають у використанні місцевою владою усіх можливостей для підтримки та реінтеграції ветеранів війни і членів їхніх сімей); 3) комунікативні (дають змогу органам місцевого самоврядування розширювати власні функціональні можливості за рахунок залучення потенціалу інших, різних за статусом та походженням суб'єктів); 4) бюджетно-фінансові (необхідні на етапі фінансування витрат на соціальну допомогу та підтримку

учасників системи переходу). Запропоновано виділити самостійну групу повноважень органів місцевого самоврядування – консультативно-дорадчі, які передбачають інформаційно-аналітичне забезпечення системи переходу на місцевому рівні шляхом надання учасникам усієї необхідної інформації.

5. З'ясовано, що форми діяльності місцевої влади є практичним втіленням її повноважень і надають останнім спрямованості, ефективності та функціональності. У системі переходу ці форми створюють умови для досягнення стратегічних цілей та поєднання учасників системи з громадами на рівні залучення до прийняття управлінських рішень і отримання гарантій від держави. Встановлено, що зазначені форми мають правову природу та розглядаються як інструменти здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності, в процесі якої відбувається управлінський вплив на учасників системи переходу.

6. Узагальнено концептуальні виміри залучення інститутів громадянського суспільства до забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя залежно від: 1) масштабів залучення (загальнодержавний та місцевий); 2) характеру співпраці (правозахисний та організаційно-гуманітарний); 3) суб'єктів діяльності (ветеранський громадський рух та громадські організації, які утворені не ветеранами війни).

7. Запропоновано під принципами участі інститутів громадянського суспільства у забезпеченні системи переходу від військової служби до цивільного життя розуміти сукупність вихідних ідей, покладених в основу співпраці влади та громадськості у сфері реінтеграції ветеранів війни і членів їхніх сімей до умов цивільного життя, які є формалізованими, і визначають базові підходи до залучення учасників системи переходу до цих процесів. Систематизовано такий перелік принципів: активна позиція учасників системи переходу; координованість дій влади і громадськості; формалізованість співпраці та участі; збалансування інтересів влади та громадськості; обопільна відповідальність за результат;

наділення громадськості максимальною функціональністю; продуктивне використання потенціалу громадянського суспільства; можливість громадськості впливати на процес формування і функціонування системи переходу; контроль та підзвітність; довіра і делегування.

8. Проаналізовано такі напрями діяльності інститутів громадянського суспільства, які розкривають їхню роль у системі переходу від військової служби до цивільного життя: організаційно-підготовчий (має на меті залучення громадськості до організаційних заходів у рамках розбудови системи переходу); процедурно-практичний (виконання громадськістю окремих завдань системи через участь у реалізації організаційно-правових заходів); ціннісно-ідеологічний (передбачає залучення громадськості до формування вихідних ідей системи переходу, а також здійснення заходів, що спрямовані на утвердження ціннісних орієнтирів, важливих для суспільства).

Аргументовано існування таких проблем участі громадськості у системі переходу від військової служби до цивільного життя, як: ресурсна обмеженість (недостатній рівень фінансової підтримки держави, труднощі в отриманні фінансування від зарубіжних донорів); функціональна обмеженість (відсутність комплексу реальних можливостей впливати на владу, брати участь у нормотворчості та реалізації окремих напрямів державної політики у сфері реінтеграції ветеранів війни); інституційна обмеженість (недосконалість механізмів співпраці громадськості з владою та громадським середовищем); методологічна обмеженість (невизначеність особливої методології взаємодії з владою); соціальна обмеженість (недостатній рівень популяризації можливостей громадянського суспільства та переваг самоорганізації населення на всіх рівнях співпраці).

9. Систематизовано недоліки зарубіжного досвіду розбудови системи переходу від військової служби до цивільного життя: диспропорції розвитку на рівні зведення пріоритетів до економічного складника або питань надання медичних послуг; організаційну

невизначеність та неналежний рівень залучення громадськості до процесів реінтеграції ветеранів війни; лімітованість послуг та підтримки для ветеранів війни; недостатність рівня використання цифрових технологій та сервісів для учасників системи переходу.

Запропоновано імплементувати в Україні такий позитивний зарубіжний досвід розбудови системи реінтеграції ветеранів війни, як: комплексний підхід до цього процесу; мультидисциплінарність заходів у рамках системи переходу; застосування моделі «стимул – реакція»; посилення освітнього складника у структурі системи переходу; застосування матеріальних стимулів на етапі звільнення з військової служби; залучення мережі благодійних неурядових організацій для соціально-економічної підтримки учасників системи переходу; проведення потужних адвокаційних кампаній на підтримку ветеранської спільноти та її реінтеграцію.

10. Запропоновано проблеми формування системи переходу від військової служби до цивільного життя поділити на дві групи: внутрішньосистемні (пов'язані зі складнощами реінтеграції учасників усередині самої системи переходу) та зовнішньосистемні (визначаються зовнішніми чинниками, які можуть вплинути на процес впровадження у державі системи переходу). Детально схарактеризовано такі проблеми, як: відсутність сучасної моделі взаємин суспільства та держави, неузгодженість системи управління з потребами ветеранів війни; недостатній рівень спроможності територіальних громад; недосконалість законодавчого регулювання правового статусу і соціального захисту ветеранів війни; надмірна політизованість питань реінтеграції ветеранів війни; стигматизація учасників системи переходу у суспільстві.

Запропоновано прийняти Закон України «Про перехід від військової служби до цивільного життя», в якому деталізувати модель «стимул – реакція», що дає змогу включати до системи переходу тільки актуальні компоненти, запит на які демонструють самі учасники. З'ясовано, що зазначена модель здатна: забезпечити баланс

інтересів ветеранів та влади; гарантувати своєчасність оновлення переліку потреб та виявлення недоліків відповідних стратегій реінтеграції; забезпечити підвищення спрямованості зусиль влади, які концентруються на конкретному результаті.

11. Обґрунтовано необхідність розбудови державно-громадського партнерства, в основі якого є залучення інститутів громадянського суспільства як до суто практичних заходів у рамках реінтеграції ветеранів війни, так і до формування у суспільстві необхідних наративів й ідеологічних засад розвитку ветеранської політики України. Доведено, що потенціал громадянського суспільства треба використати для надання учасникам системи переходу окремих видів послуг, наприклад, психологічної підтримки і супроводу; правової допомоги і консультування; проведення реабілітаційних заходів та організації дозвілля.

12. Аргументовано, що виявлені проблеми розбудови в Україні системи переходу від військової служби до цивільного життя за природою необхідно поділяти на організаційно-правові (недосконалість законодавства та практики його застосування, недостатній рівень залучення громадськості, надмірна політизація тощо) та соціально-ідеологічні (стигматизація, соціальна відчуженість, маргіналізація тощо). Встановлено, що виявлені проблеми є взаємопов'язаними, що вказує на міждисциплінарний характер досліджуваної системи переходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право України : підручник / за ред. Ю. П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 544 с.
2. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник / ред. колегія: В. Б. Авер'янов та інші. Київ : Юридична думка, 2005. 624 с.
3. Адміністративне право : підручник / за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. Харків : Право. 2012, 656 с.
4. Александров М. Є. Міністерство у справах ветеранів України в системі суб'єктів адміністративно-правового регулювання у сфері національно-патріотичного виховання. *Юридичний вісник*. 2022. № 5. С. 120–126.
5. Антонова Т. А. Адміністративно-правове регулювання поведінки з відходами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ. 2017, 244 с.
6. Антошкіна В. К. Індивідуальні правові акти як об'єкт тлумачення. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2020. № 1. С. 7–13.
7. Барило О. Г. Аналіз досліджень проблем державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 9. С. 120–125.
8. Біла В. Р. Адміністративна процедура як нормативна модель процесуальних правовідносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 30. С. 12–15.
9. Біла В. Р. Види правових форм публічного адміністрування. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2019. № 30 (69). С. 94–99.
10. Білінська М. М., Радиш Я. Ф. Державна політика у сфері охорони здоров'я : кол. монографія. Київ : НАДУ, 2013. 396 с.

11. Богуцький П. П. Військове право у системі права України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2008. 216 с.

12. Бойчук О. П. Проблема забезпечення балансу публічних і приватних інтересів у сфері інвестиційних відносин. *Право та інноваційне суспільство*. 2017. № 2. С. 14–22.

13. В Мінекономіки укладено угоду, яка сприятиме реінтеграції ветеранів та розвитку ветеранського бізнесу. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/spivpratsia-minekonomiky-ta-superhumans-spriyatyme-reintehratsii-veteraniv-ta-rozvytku-veteranskoho-biznesu-iuliia-svyrydenko>

14. Венцель В. Т. Формування повноважень органів місцевого самоврядування у контексті реалізації соціальної політики держави. *Право та державне управління*. 2020. № 2. С. 254–259.

15. Веселова Л. Ю. Зміст адміністративно-правових заходів забезпечення безпеки в кібернетичній сфері. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 1 (70). С. 89–97.

16. Ветеранська політика має бути наскрізною та реалізовуватись як на загальнодержавному рівні, так і на рівні кожної громади: у Мінветеранів презентували проект. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/veteranska-polityka-maie-but-y-naskriznoiu-ta-realizovuvatys-ia-k-na-zahalnoderzhavnomu-rivni-tak-i-na-rivni-kozhnoi-hromady-u-minveteraniv-prezentuvaly-proekt>

17. Галуцько В. В. Адміністративно-правова охорона та захист права власності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2007. № 38. С. 192–198.

18. Галуцько В. В. Адміністративно-правові відносини: алгоритм дослідження суспільних відносин. *Наукові записки Кіровоградського державного університету імені Володимира Винниченка*. 2017. № 1. С. 4–10.

19. Гарасимів Т., Білик П. Концептуальні виміри військового права як комплексної галузі права. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2022. № 1 (33). С. 34–40.

20. Горбач М. І. Класифікація елементів адміністративно-правового статусу суб'єктів адміністративного права. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2017. № 2. С. 29–41.

21. Гранти ветеранам: 623 ветерани та другі з їхнього подружжя отримають гранти на розвиток бізнесу на 280 млн грн. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=005cc468-4836-4ad3-aa62-34fe19d20adf&title=GrantiVeteranam-623>

22. Деякі питання встановлення факту безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України : Постанова Кабінету Міністрів України від 07 липня 2023 р. № 685. *Урядовий кур'єр*. 2023. № 137.

23. Деякі питання діяльності Українського державного медико-соціального центру ветеранів війни на період дії воєнного стану : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 14 червня 2024 р. № 1040. URL: <https://thepharma.media/uk/law-database/4687-nakaz-moz-ukrayini-vid-14062024-1040>

24. Деякі питання діяльності центральних органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 р. № 124. *Урядовий кур'єр*. 2021. № 35.

25. Деякі питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 березня 2023 р. № 265. *Урядовий кур'єр*. 2023. № 61.

26. Деякі питання ментальної, спортивної, фізичної, психологічної реабілітації та професійної адаптації ветеранів війни, членів їх сімей та деяких інших категорій осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2024 р. № 307. *Урядовий кур'єр*. 2024. № 60.

27. Деякі питання Міністерства у справах ветеранів : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1175. *Урядовий кур'єр*. 2018. № 247.

28. Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2022 р. № 1338. *Урядовий кур'єр*. 2022. № 257.

29. Деякі питання соціального захисту осіб, які мають особливі та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, ветеранів війни та осіб, що працюють в спеціальних умовах : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 р. № 1396. *Урядовий кур'єр*. 2023. № 261.

30. Дзюба І. В. Окремі питання визначення правових форм діяльності об'єднаних територіальних громад в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 7. С. 150–157.

31. Дніпров О. С. Адміністративно-правові відносини в умовах трансформації предмета адміністративного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3. С. 175–179.

32. Дніпров О. С. Видання нормативних актів як форма діяльності центральних органів виконавчої влади в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 143–147.

33. Договір про співпрацю між самоврядуванням Айзкраукльського краю (Латвія) та Ставудицькою міською радою Київської області (Україна) у сфері культури, освіти, спорту та соціально-економічних питань від 19 травня 2017 р. URL: <https://e-slavutych.gov.ua/dogovori-pro-spiivpracju-15-14-57-24-05-2022/>

34. Долгорученко К. Підходи до розуміння терміно-понять «правова дійсність» і «правова реальність» та проблема методологічної коректності їх вживання в історико-правових дослідженнях. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3. С. 80–87.

35. Європейська соціальна хартія від 03 травня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 51. С. 2096.

36. Ємельяненко Л. М., Федірко Н. В., Москвіна В. І. Оцінювання ефективності системи соціального захисту населення в Україні. *Стратегія економічного розвитку України*. 2019. № 44. С. 63–81.

37. Ємельяненко Л. М., Федулова Л. І. Децентралізація в сфері соціальної політики в регіонах України. *Економіка та держава*. 2021. № 4. С. 4–11.
38. Жидченко К. П. Сутність механізму адміністративно-правового регулювання реалізації військовослужбовцями права на виплату одноразової грошової допомоги. *Юридичний вісник*. 2016. № 3. С. 67–72.
39. Жіночий ветеранський рух. URL: <https://www.uwvm.org.ua/uk/>
40. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. *Голос України*. 2008. № 236.
41. Збірник правових позицій Верховного Суду щодо захисту прав ветеранів АТО та ООС. Одеса : Громадянський центр правових ініціатив. 2021. 100 с.
42. Звіт Громадської ради при Мінветеранів за 2019–2021 роки. URL: <https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/zvitgromadskoيرادiza2019-2021rr.pdf>
43. Ізбаш К. С., Пташенко С. І. Елементи механізму адміністративно-правового регулювання соціального захисту працівників Національної поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 287–289.
44. Інноваційні підходи до працевлаштування та перекваліфікації ветеранів: світовий досвід і перспективи для України: аналітична записка. Київ : Відділ навчально-аналітичної роботи Українського ветеранського фонду Міністерства у справах ветеранів України. 2024. 23 с. URL: <https://veteranfund.com.ua/analitics/innovative-approaches-to-employment-and-retraining-of-veterans-world-experience-and-prospects-for-ukraine/>
45. Іщенко І. А. Система правового регулювання суспільних відносин в умовах правової державності : дис. .. канд. юрид. наук : 12.00.01. Острог, 2012. 206 с.
46. Калімбет А. Л., Сідор М. І. Нормативні та індивідуальні акти як інструменти діяльності публічної адміністрації у сфері телебачення та радіомовлення. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2020. № 3. С. 65–70.

47. Кандиба С. В. Поняття адміністративно-правового захисту осіб з інвалідністю в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 101–105.

48. Капліна Г. А. Питання класифікації способів правового регулювання оплати найманої праці. *Актуальні проблеми політики*. 2009. № 38. С. 99–106.

49. Картузова І. О., Осадчий А. Ю. Адміністративно-процедурне право : навч.-метод. посібник. Одеса : Юридична література. 2008. 287 с.

50. Кельман М., Кельман Р. Доктринальні підходи до розкриття поняття «правове регулювання». *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. 2023. № 3 (39). С. 13–20.

51. Кириченко Ю. М. Організаційно-правові форми діяльності органів місцевого самоврядування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 286–290.

52. Кіцул Ю. С. Адміністративно-правове регулювання діяльності місцевих органів виконавчої влади : монографія. Львів : ЛьвДУВС. 2014. 200 с.

53. Клименко А. А. Право соціального забезпечення в умовах гармонізації та реформування законодавства: основні аспекти. *Теорія і практика правознавства*. 2019. № 1. С. 2–11.

54. Кожух М. С. Господарсько-правовий статус Міністерства аграрної політики та продовольства України. *Форум права*. 2012. № 4. С. 489–493.

55. Команди Мінветеранів та МВС домовилися консолідувати зусилля у створенні Центрів ветеранського розвитку. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/komandy-minveteraniv-ta-mvs-domovylysia-konsoliduvaty-zusyllia-u-stvorenni-tsentriv-veteranskoho-rozvytku>

56. Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів: Державна політика зайнятості ветеранів повинна базуватися на аналітичній роботі Кабінету Міністрів. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/248675.html

57. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року. *Урядовий кур'єр*. 2010. № 215.

58. Кондратенко В. М. Сучасна модель системи адміністративно-правових засобів соціального забезпечення осіб з інвалідністю. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 177–182.
59. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст 141.
60. Концепція політики щодо ветеранів та членів їхніх сімей: експертні рекомендації до формування оновленої державної політики. Київ : Veteran Hub, 2023. 108 с.
61. Концепція стратегії повоєнного відновлення та розвитку України. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-05/stratvidnovlennya-koncept-v2.Pdf>
62. Коротатнік І. М. Адміністративно-правові засади взаємодії громадянського суспільства і Збройних Сил України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2016. 519 с.
63. Костів М. В. Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб: теоретичні та практичні аспекти : монографія. Львів : ПП Лукашук В. С, 2006. 152 с.
64. Кравченко М. В. Основні проблеми соціального захисту учасників АТО. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 11. С. 36–43.
65. Кривицький Ю. В. Механізм правового регулювання в сучасній теорії права. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 74–79.
66. Лавринюк Ю. Ф. Адміністративно-правові засоби та заходи адміністративно-правового забезпечення економічних інтересів України: проблематика підстав застосування. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2021. № 2. С. 60–64.
67. Лачихіна Г. Джигун М. Роль громадянського суспільства та медіа у формуванні політичного порядку денного. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова*. 2023. № 14. С. 45–54.
68. Левченко Д. С. Взаємодія громадськості та держави у сфері публічного адміністрування в Україні. *Правове забезпечення адміністративної реформи*. 2019. № 4. С. 177–180.

69. Легеза Ю. Адміністративно-правові методи публічного управління у сфері використання природних ресурсів. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 111–114.

70. Литвин І. Сутність системи суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері надання освітніх послуг. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 5. С. 63–66.

71. Ліжевський А. А. Правові засади публічного адміністрування у сфері соціального захисту населення. *Право і суспільство*. 2021. № 1. С. 74–80.

72. Лук'янець Д. М. Про співвідношення методу адміністративного права та методів адміністративно-правового регулювання. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2010. № 845. С. 288–291.

73. Малько А. В., Трофімов В. В. Теоретико-методологічне значення концепції «правового життя». *Держава і право*. 2010. № 7. С. 4–12.

74. Мариняк Н. М. Адміністративна послуга та її співвідношення з суміжними поняттями. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2015. № 824. С. 60–64.

75. Медяник В. А. Організаційно-правові засади адміністративно-правового забезпечення державної соціальної політики в Україні : монографія. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 406 с.

76. Медяник В. А. Поняття методів адміністративно-правового забезпечення державної соціальної політики. *Право та державне управління*. 2021. № 3. С. 27–30.

77. Мельник С. М. Адміністративно-правові форми забезпечення громадської безпеки і громадського порядку державними військовими адміністраціями України в умовах правового режиму воєнного стану. *Аналітико-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 370–373.

78. Миргород В. В. Діяльність Служби безпеки України в контексті національної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. № 82. С. 222–227.

79. Мінветеранів відкрило у Дніпрі перший центр ветеранського розвитку. URL: <https://dnp.dcz.gov.ua/novyna/minveteraniv-vidkrylo-u-dnipri-pershyy-centr-veteranskogo-rozvytku>

80. Мінветеранів обговорило з громадськістю законопроект щодо засад ветеранської політики. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/minveteraniv-provelo-publichni-sluhannya-zakonoprojektu-shchodo-zasad-veteranskoyi-politiki>

81. Міністерство соціальної політики України. Обговорення проектів нормативно-правових актів. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/859/>

82. Москвич В. С. Досвід розбудови системи переходу від військової служби до цивільного життя США та Великобританії. *The latest law developments: Conference Proceedings* : International scientific conference (April 3–4, 2024. Wloclawek, Republic of Poland). Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. С. 165–168.

83. Москвич В. С. Досвід розбудови системи переходу від військової служби до цивільного життя в окремих європейських країнах. *Юридичні науки: проблеми та перспективи* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 23–24 лютого 2024 р. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 257–260.

84. Москвич В. С. Напрями участі громадськості в функціонуванні системи переходу від військової служби до цивільного життя. *Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system* : International scientific conference : conference proceedings (February 7–8, 2024. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. С. 218–222.

85. Москвич В. С. Особливості адміністративно-правових відносин в системі переходу від військової служби до цивільного життя. *Правові новели*. 2024. № 22. С. 97–102.

86. Москвич В. С. Принципи участі інститутів громадянського суспільства в забезпеченні системи переходу від військової служби до цивільного життя. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали IX Міжнародної науково-практичної

конференції (м. Кременчук, 22–23 грудня 2023 р. Львів – Торунь) : Liha-Pres. 2023. С. 503–506.

87. Москвич В. С. Проблеми розбудови в Україні системи переходу від військової служби до цивільного життя. *Актуальні питання розвитку юридичної науки в період воєнного стану* : Міжнародна науково-практична конференція. Науково-дослідний інститут публічного права, 17 травня 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 181–184.

88. Москвич В. С. Проблемні аспекти законодавчого забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя. *Право і суспільство*. 2024. № 1. С. 457–463.

89. Москвич В. С. Роль органів виконавчої влади в системі переходу від військової служби до цивільного життя. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 1. С. 167–172.

90. Москвич В. С. Роль органів місцевого самоврядування у становленні в Україні системи переходу від військової служби до цивільного життя. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 1(61). С. 154–159.

91. Москвич В. С. Характеристика адміністративно-правового механізму забезпечення системи переходу від військової служби до цивільного життя. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 383–386.

92. Муза О. В. Адміністративно-правовий механізм захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 6. С. 32–36.

93. Муляр Г. В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації права на охорону здоров'я : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2020. 565 с.

94. Наконечна І. В. Поняття та сутність адміністративно-правових відносин щодо забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 6. С. 164–168.

95. Огляд міжнародних практик у сфері реінтеграції ветеранів: міркування щодо воєнного та повоєнного розвитку України. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/ohlyad-mizhnarodnykh-praktyk-u-sferi-reintehratsiyi-veteraniv-mirkuvannya-shchodo-voyennoho-ta-povoyennoho-kontekstu-ukrayiny>

96. Операційний план заходів з реалізації у 2023–2025 роках Стратегії формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року. URL: <https://mva.gov.ua/ua/npa/proyekt-rozporyadzhennya-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-shvalennya-strategiyi-formuvannya-sistemi-perehodu-vid-vijskovoyi-sluzhbi-do-civilnogo-zhittya-na-period-2032-roku>

97. Осипов М. Ю. Правовое регулирование как динамическая система. *Право і політика*. 2006. № 11. С. 48–59.

98. Остапенко О. І. Наукові уявлення про механізм адміністративно-правового регулювання. *Науковий вісник ЛДУВС*. 2010. № 2. С. 142–149.

99. Панова О. О. Зміст адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення публічної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 2. С. 144–146.

100. Папів М. Світовий досвід застосування соціальних стандартів. *Економіка України*. 2004. № 1. С. 4–8.

101. Пашинський В. Й. Військово-адміністративні правові норми: поняття та особливості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. № 51. С. 14–17.

102. Петрик О. Л. Компонента державного управління у взаємодії ключових стейкхолдерів розвитку соціального підприємництва як детермінанти реінтеграції військовослужбовців, ветеранів АТО/ООС та членів їх сімей. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2023. № 6. С. 40–45.

103. Пирога І. С., Пирога М. І. Роль місцевого самоврядування у відбудові в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 77. С. 117–123.

104. Підписано меморандум про співпрацю і взаємодію між Мін-ветеранів та громадською спілкою. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/pidpysano-memorandum-pro-spivpratsiu-i-vzaiemodiiu-mizh-minveteraniv-ta-hromadskoiiu-spilkoiiu-reabilitatsiini-syly-ukrainy>

105. Пінчук Р. С., Письменна О. П. Правовий захист учасників бойових дій та ветеранів війни. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. С. 175–183.

106. Погосян Р. Е. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового захисту прав ветеранів війни. *Наукові записки: Серія: Право*. 2023. № 14. С. 152–156.

107. Погосян Р. Е. Поняття та особливості захисту прав ветеранів війни. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 1 (33). С. 109–113.

108. Погосян Р. Е. Правова природа проблеми правового захисту прав ветеранів війни. *Juris Europensis Scientia*. 2023. № 1. С. 99–103.

109. Потрібна допомога та реабілітація: скільки ветеранів в Україні. URL: https://24tv.ua/skilki-veteraniv-ukrayini-minveteraniv-nazvalo-tsifru_n2378026

110. Правозахисна група «Січ». URL: <https://sich-pravo.org/>

111. Правоторова О. М. Поняття та зміст адміністративно-правової охорони. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 4. С. 154–158.

112. Про адміністративні послуги : Закон України від 06 вересня 2012 р. № 5203-VI. *Голос України*. 2012. № 188.

113. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2073-IX. *Урядовий кур'єр*. 2022. № 151.

114. Про виділення коштів для участі футбольної команди «Ветеран» міста Миронівка у міжобласному турнірі футболу : рішення Миронівської міської ради сьомого скликання від 26 квітня 2029 р. № 211-06-VII. URL: <https://myronivka-mrada.gov.ua/docs/188678/>

115. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII. *Голос України*. 2014. № 148.

116. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-XII. *Голос України*. 1992.

117. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій : Закон України від 09 липня 2022 р. № 2389-IX. *Голос України*. 2022. № 152.

118. Про внесення змін до програми «Ветеран» та Цільової програми соціальної підтримки учасників антитерористичної операції та членів їх сімей, які проживають на території Озернянської сільської ради на 2024 рік : рішення Озернянської сільської ради восьмого скликання від 24 квітня 2024 р. № 2315. URL: <https://ozerna-rada.gov.ua/docs/1675786/>

119. Про внесення зміни до пункту 5 статті 8 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» щодо системи переходу від військової кар'єри до цивільного життя : Закон України від 29.липня 2022 р. № 2488-IX. *Голос України*. 2022. № 169.

120. Про громадські об'єднання: Закон України 22 березня 2012 р. № 4572-VI. *Голос України*. 2012. № 70.

121. Про деякі заходи щодо соціального захисту ветеранів війни, сімей загиблих, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України : Указ Президента України від 11 вересня 2021 р. № 466/2021. *Офіційний вісник Президента України*. 2021. № 23. С. 18. Ст.1080.

122. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05 лютого 2015 р. № 156-VIII. *Голос України*. 2015. № 39.

123. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 р. № 695. *Урядовий кур'єр*. 2020. № 156.

124. Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 червня 2021 р. № 673. *Урядовий кур'єр*. 2021. № 131.

125. Про затвердження змін до Положення про комісії Міністерства оборони України з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій, учасниками війни та вирішення спірних питань щодо зарахування окремих періодів служби до вислуги років та Інструкції про порядок видачі в Міністерстві оборони України посвідчень учасника бойових дій, нагрудних знаків «Ветеран війни – учасник бойових дій» та листів талонів на право одержання ветеранами війни проїзних квитків з 50-відсотковою знижкою їх вартості : Наказ Міністерства оборони України від 21 грудня 2023 р. № 766. *Офіційний вісник України*. 2024. № 14. Ст. 920.

126. Про затвердження Інструкції про порядок видачі в Міністерстві оборони України посвідчень учасника бойових дій, нагрудних знаків «Ветеран війни – учасник бойових дій» та листів талонів на право одержання ветеранами війни проїзних квитків з 50-відсотковою знижкою їх вартості : Наказ Міністерства оборони України від 10 листопада 2022 р. № 369. *Офіційний вісник України*. 2022. № 93. С. 162. Ст. 5821.

127. Про затвердження меморандуму про співпрацю між виконавчим комітетом Селищенської сільської ради та виконавчим комітетом Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області : рішення Селищенської сільської ради від 01 лютого 2022 року № 22-5. URL: <https://selyshenska-gromada.gov.ua/docs/1151828/>

128. Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, за напрямом соціального захисту ветеранів війни : наказ Міністерства у справах ветеранів війни України від 26 квітня 2023 р. № 85. *Офіційний вісник України*. 2023. № 55. С. 380. Ст. 3110.

129. Про затвердження Методики проведення моніторингу та оцінювання ефективності програм соціальної підтримки населення : наказ Міністерства соціальної політики України від 01 вересня 2017 р. № 1396/1272/730/243/528. *Офіційний вісник України*. 2017. № 87. С. 46. Ст. 2653.

130. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад : Постанова Кабінету Міністрів України від 08 квітня 2015 р. № 214. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 80.

131. Про затвердження Методичних рекомендацій з розроблення положень про структурні підрозділи з питань соціального захисту населення місцевих державних адміністрацій та організації діяльності територіальної громади у сферах соціального захисту населення та захисту прав дітей : наказ Міністерства соціальної політики України від 31 липня 2023 р. № 263-Н. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0263739-23#Text>

132. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо створення та діяльності ветеранських просторів : наказ Міністерства у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України від 13 січня 2020 р. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0008917-20#Text>

133. Про затвердження міської комплексної програми соціальної підтримки Захисників та Захисниць України, ветеранів війни, родин загиблих (померлих), безвісти зниклих Захисників та Захисниць України, ветеранів війни та родин Героїв Небесної Сотні на 2024–2025 роки : рішення Дрогобицької міської ради від 21 грудня 2023 року № 2079. URL: <https://doc.drohobych-rada.gov.ua>

134. Про затвердження міської цільової програми «Ветеран Одеси» на 2024–2026 роки : рішення Одеської міської ради від 29 листопада 2023 року № 1635-VIII. URL: <https://omr.gov.ua/ua/acts/council/201017/>

135. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 р. № 179. *Урядовий кур'єр*. 2021. № 45.

136. Про затвердження переліку базових послуг, які входять до вартості санаторно-курортної путівки : наказ Міністерства у справах ветеранів України від 12 березня 2021 р. № 51. *Офіційний вісник України*. 2021. № 33. С. 368. Ст. 1989.

137. Про затвердження плану дій на 2021–2025 роки щодо реалізації Національної стратегії розвитку системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 червня 2021 р. № 667. *Офіційний вісник України*. 2021. № 54. С. 109. Ст. 3348.

138. Про затвердження плану заходів на 2023 і 2024 роки щодо реалізації другого етапу Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 09 червня 2023 р. № 509-р. *Урядовий кур'єр*. 2023. № 120.

139. Про затвердження Плану пріоритетних дій Уряду на 2024 рік : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2024 р. № 137-р. *Урядовий кур'єр*. 2024. № 41.

140. Про затвердження Положення про визначення рейтингу за напрямом «спорт ветеранів фізичної культури і спорту» з олімпійських та неолімпійських видів спорту в Україні : наказ Міністерства молоді та спорту від 22 жовтня 2018 р. № 4833. *Офіційний вісник України*. 2018. № 92. С. 210. Ст. 3077.

141. Про затвердження Положення про комісію з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій в Службі безпеки України : наказ Служби безпеки України від 24 лютого 2024 р. № 69. *Офіційний вісник України*. 2023. № 36. С. 239. Ст. 1960.

142. Про затвердження Положення про Комісію з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій у Службі зовнішньої розвідки України та Інструкції про порядок видачі посвідчень учасника бойових дій, нагрудних знаків «Ветеран війни – учасник бойових дій» та листів талонів на право одержання ветеранами війни проїзних квитків з 50-відсотковою знижкою їх вартості у Службі зовнішньої розвідки України : наказ Служби зовнішньої розвідки від 31 січня 2023 р. № 236-ВС. *Офіційний вісник України*. 2023. № 27. С. 118. Ст. 1534.

143. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 207.

144. Про затвердження Положення про Міністерство молоді та спорту України : Постанова Кабінету Міністрів України від 02 липня 2014 р. № 220. *Урядовий кур'єр*. 2014. № 121.

145. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 671. *Урядовий кур'єр*. 2014. № 230.

146. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 630. *Урядовий кур'єр*. 2014. № 225.

147. Про затвердження Положення про Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 червня 2015 р. № 460. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 131.

148. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 423. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 126.

149. Про затвердження Положення про місцеві ініціативи : рішення Канівської міської ради від 19 грудня 2019 р. № 17-107. URL: <https://kaniv-rada.gov.ua/polozhennya-pro-miscevi-iniciativi-13-27-35-23-01-2024/>

150. Про затвердження Положення про порядок надання адресної допомоги особам, які визначені в рамках реалізації Міської цільової програми «Ветеран Одеси» : рішення Одеської міської ради від 21 лютого 2024 р. № 1803. URL: <https://omr.gov.ua/ua/acts/council/202268/>

151. Про затвердження Порядку визначення обсягу, умов, вартості, показників надання послуги з підтримки переходу ветеранів від військової служби до цивільного життя, критеріїв її оцінки та якості : наказ Міністерства у справах ветеранів України від 23 листопада 2023 р. № 300. *Офіційний вісник України*. 2023. № 100. С. 140. Ст. 5999.

152. Про затвердження Порядку виконання загальнодержавних програм (проектів, заходів) громадськими об'єднаннями ветеранів війни : наказ Міністерства у справах ветеранів України від 07 червня 2021 р. № 118. *Офіційний вісник України*. 2021. № 53. С. 131. Ст. 3303.

153. Про затвердження Порядку використання коштів бюджетною установою «Український ветеранський фонд» у період дії воєнного стану : наказ Міністерства у справах ветеранів України від 31 березня 2022 р. № 63. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-22#Text>

154. Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії Міністерства у справах ветеранів України та Міністерства соціальної політики України : наказ Міністерства у справах ветеранів України та Міністерства соціальної політики України від 31 березня 2021 р. № 68/159. *Офіційний вісник України*. 2021. № 41. С. 226. Ст. 2496.

155. Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії Міністерства у справах ветеранів України, Міністерства внутрішніх справ України та центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України : наказ Міністерства у справах ветеранів України та Міністерства внутрішніх справ України від 07 квітня 2021 р. № 73/243. *Офіційний вісник України*. 2021. № 41. С. 229. Ст. 2497.

156. Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії Служби безпеки України та Міністерства у справах ветеранів України : наказ Служби безпеки України та Міністерства у справах ветеранів України від 04 вересня 2023 р. № 348/220. *Офіційний вісник України*. 2023. № 90. С. 303. Ст. 5258.

157. Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення

чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 413. *Голос України*. 2014. № 173.

158. Про затвердження Порядку проведення оцінювання заяв, критеріїв оцінювання та необхідної кількості балів (оцінки) для прийняття Державним центром зайнятості рішень про надання мікрогрантів / грантів на створення або розвиток власного бізнесу, форми бізнес-плану, форми договору про надання мікрогранту, форми договору про надання гранту, а також кінцевих строків подання заяв на отримання мікрогрантів / грантів : наказ Міністерства економіки України від 06 липня 2022 р. № 1969. *Офіційний вісник України*. 2022. № 53. С. 305. Ст. 3127.

159. Про затвердження Порядку формування Концепції інтегрованого розвитку території територіальної громади : наказ Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України від 22 вересня 2022 р. № 172. *Офіційний вісник України*. 2022. № 92. С. 1135. Ст. 5762.

160. Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Реєстру суб'єктів надання послуг із психологічної допомоги для ветеранів і членів їх сімей : наказ Міністерства у справах ветеранів України від 14 грудня 2023 р. № 330. *Офіційний вісник України*. 2024. № 14. С. 930.

161. Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Реєстру суб'єктів надання послуг із психологічної допомоги для ветеранів і членів їх сімей : наказ Міністерства у справах ветеранів війни України від 14 грудня 2023 р. № 330. *Офіційний вісник України*. 2024. № 14. Ст. 930.

162. Про затвердження Програми підтримки Ветеранів війни, Захисників і Захисниць України, членів їх сімей

та членів сімей Загиблих (померлих) ветеранів війни, Захисників і Захисниць України Оболонської сільської територіальної громади на 2024–2026 роки : рішення Оболонської сільської територіальної громади від 01 лютого 2024 р. № 28. URL: <https://obolonska-gromada.gov.ua/docs/1595220/>

163. Про затвердження Програми соціальної підтримки ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни Захисників та Захисниць України на 2024–2027 роки : рішення Балаклеївської сільської ради від 22 грудня 2023 р. № 48-13. URL: <https://balakleivska-gromada.gov.ua/docs/1570354/>

164. Про затвердження проекту бюджету Новопокровської селищної територіальної громади на 2024 рік : рішення виконавчого комітету Новопокровської селищної ради від 30 листопада 2024 року № 1. URL: <https://novopokrovka-gromada.gov.ua/docs/1550772/>

165. Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 04 листопада 2020 р. № 1089. *Урядовий кур'єр*. 2020. № 221.

166. Про Концепцію військової кадрової політики в системі Міністерства оборони України на період до 2028 року : Наказ Міністерства оборони України від 13 березня 2023 р. URL: https://www.mil.gov.ua/content/tenders/koncepcia_kadr_29012024.pdf

167. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. *Голос України*. 1997.

168. Про надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2016 р. № 975. *Урядовий кур'єр*. 2016. № 244.

169. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки : Указ Президента України від 07 вересня 2021 р. № 487/2021. *Офіційний вісник Президента України*. 2021. № 24. С. 104. Ст. 1099.

170. Про органи самоорганізації населення : Закон України від 11 липня 2001 р. № 2625-III. *Голос України*. 2001. № 145.

171. Про організацію та проведення конкурсу з визначення загальнодержавних програм (проектів, заходів), розроблених громадськими об'єднаннями ветеранів війни, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка у 2024. URL: https://mva.gov.ua/media/1/kablukova/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7_%D0%B2%D1%96%D0%B4_20.06.2024___187.pdf

172. Про основи національного спротиву : Закон України від 16 липня 2021 р. № 1702-IX. *Голос України*. 2021. № 143.

173. Про порядок здійснення офіційного оприлюднення нормативно правових актів та набрання ними чинності : Указ Президента України від 10 червня 1997 р. № 503/97. *Урядовий кур'єр*. 1997.

174. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Закон України від 12 липня 2018 р. № 2505-VIII. *Голос України*. 2018. № 140–141.

175. Про професійну (професійно-технічну) освіту : Закон України від 10 лютого 1998 р. № 103/98-ВР. *Голос України*. 1998.

176. Про реабілітацію осіб з інвалідністю: Закон України від 06 жовтня 2005 р. № 2961-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 2. С. 44. Ст. 36.

177. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я : Закон України від 03 грудня 2020 р. № 1053-IX. *Урядовий кур'єр*. 2021. № 6.

178. Про реалізацію експериментального проекту з переходу від військової служби до цивільного життя ветеранів війни на базі закладів освіти засобами освіти, спорту та реабілітації : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 січня 2024 р. № 104. *Урядовий кур'єр*. 2024. № 24.

179. Про реалізацію експериментального проекту щодо запровадження інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя : Постанова Кабінету Міністрів України 19 червня 2023 р. № 652. *Урядовий кур'єр*. 2023. № 131.

180. Про реалізацію експериментального проекту щодо запровадження інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 червня 2023 р. № 652. *Урядовий кур'єр*. 2023. № 131.

181. Про реалізацію експериментального проекту щодо утворення консультаційних центрів з питань забезпечення прав і свобод захисників України при місцевих державних адміністраціях : Постанова Кабінету Міністрів України від 09 грудня 2021 р. № 1298. *Урядовий кур'єр*. 2021. № 241.

182. Про розвідку : Закон України від 17 вересня 2020 р. № 912-IX. *Голос України*. 2020. № 195.

183. Про Службу зовнішньої розвідки України : Закон України від 01 грудня 2005 р. № 3160-IV. *Голос України*. 2006. № 4.

184. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 грудня 1991 р. № 2011-XII. *Голос України*. 1992.

185. Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей : Закон України від 26 січня 2022 р. № 2010-IX. *Урядовий кур'єр*. 2022. № 120.

186. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17 червня 2014 р. № 1508-VII. *Голос України*. 2014. № 138.

187. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22 жовтня 1993 р. № 3551-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. С. 425.

188. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист : Закон України від 24 березня 1998 р. № 203/98-ВР. *Голос України*. 1998.

189. Про створення ветеранського хабу (простору) : розпорядження Новоукраїнського міського голови від 21 квітня 2023 р. № 67. URL: <https://novoukr-otg.gov.ua/docs/1442247/>

190. Про схвалення Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей : розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2020 р. № 1057-р. *Урядовий кур'єр*. 2020. № 168.

191. Про схвалення Концепції реінтеграції та підтримки киян – ветеранів війни, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України : рішення Київської міської ради від 10 листопада 2022 року № 5588/5629. URL: <https://kmr.gov.ua/uk/content/rishennya-kyivivskoyi-miskoyi-rady-7631>

192. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01 квітня 2014 р. № 333-р. *Урядовий кур'єр*. 2014. № 67.

193. Про схвалення методичних рекомендацій щодо надання адміністративних послуг ветеранам війни та особам, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2024 р. № 167-р. *Урядовий кур'єр*. 2024. № 39.

194. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р. *Урядовий кур'єр*. 2013. № 215.

195. Про утворення Ветеранського хабу (простору) Миропільської територіальної громади та затвердження Положення про нього : рішення п'ятої сесії Миропільської селищної ради від 23 травня 2023 р. № 5. URL: <https://myropilska-gromada.gov.ua/docs/1412287/>

196. Про утворення Міжвідомчої робочої групи з питань розроблення та впровадження системи переходу від військової служби до цивільного життя : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1190. *Урядовий кур'єр*. 2021. № 224.

197. Про утворення Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України для підготовки та комплексного врегулювання питань надання соціальних гарантій ветеранам війни, Захисникам

і Захисницям України та членам їх сімей, членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членам сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України : Постанова Верховної Ради України від 09 серпня 2023 р. № 3308-IX. *Голос України*. 2023. № 161.

198. Про створення комунального закладу «Ветеранський простір» Рівненської обласної ради та затвердження Статуту комунального закладу «Ветеранський простір» Рівненської обласної ради : рішення Рівненської обласної ради сьомого скликання від 17 березня 2020 р. № 1630. URL: <https://ror.gov.ua/rishennya-oblasnoyi-radi-7-sklikannya/1630-pro-stvorenniya-komunalnogo-zakladu-veteranskii-prostir-1584627678>

199. Проект Концепції залучення ветеранів до національно-патріотичного виховання. URL: <https://mva.gov.ua/ua/npa/proyekt-konceptsiyi-zaluchennya-veteraniv-do-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya>

200. Процько А. О., Грищенко І. М. Повернення ветеранів і учасників бойових дій до цивільного життя: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Scientific Community: Interdisciplinary Research* : Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference (February 6–8, 2024). Hamburg, Germany. P. 136–140.

201. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник. Львів : Край, 2007. 188 с.

202. Резниченко В. О. Видання індивідуальних актів як інструмент публічного адміністрування забезпечення вищої юридичної освіти в Україні. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2021. № 10. С. 36–41.

203. Рекомендації учасників слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів на тему: «Інструменти суспільної підтримки ветеранів – учасників бойових дій у післявоєнний період». URL: <https://komspir.rada.gov.ua/documents/sluhannya/recommend-kom/76003.html>

204. Рогова Г. І. Система управління знаннями в умовах глобалізації в органах державного управління. *Суспільні науки*. 2018. № 10. С. 21–27.

205. Сейко Н., Захаріна Т. Громадянське суспільство як суб'єкт формування системи реінтеграції ветеранів. *Social Work and Education*. 2023. № 2. С. 167–177.
206. Слободянюк М. А. Система суб'єктів адміністративного права в умовах євроінтеграції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 323–325.
207. Слюсарчук І., Мітенко О. Роль громадянського суспільства в забезпеченні національної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 195–200.
208. Соколов А. В. Сучасні підходи до оцінки якості державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2014_4_13
209. Сокурєнко В. В. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оборони. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2014. № 2. С. 177–182.
210. Сорока В. М. Результативність та ефективність державного управління і місцевого самоврядування : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2012. 260 с.
211. Соціологія права : підручник / за ред. Н. П. Осипової. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 276 с.
212. Спицька В. Правові засади соціального захисту учасників бойових дій в Україні. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 171–181.
213. Спілка ветеранів та учасників війни проти російської агресії. URL: <https://www.facebook.com/spilka.veteraniv/>
214. Спілка учасників, ветеранів, інвалідів АТО та бойових дій. URL: <http://suviato.org/>
215. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2008. 624 с.
216. Стратегія формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року. URL: <https://mva.gov.ua/ua/npa/projekt-rozporyadzhennya-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-shvalennya-strategiyi-formuvannya-sistemi-perehodu-vid-viyskovoyi-sluzhbi-do-civilnogo-zhittya-na-period-2032-roku>

217. Територіальний розвиток і регіональна політика. Стимулювання розвитку регіонів на засадах смарт-спеціалізації: бар'єри та механізми імплементації : наукова доповідь / наук. ред. проф. Сторонянська І. З. Львів : ІРД НАНУ, 2021. 155 с.

218. Ткаля О. В. Проблеми поняття адміністративно-правових заходів. Приватне право в умовах глобалізації: ключові проблеми модернізації сучасного права : зб. наук. пр. : за ред. П. М. Шапірка, І. Г. Оборотова ; МОН України, НУ ОЮА. Миколаїв : Іліон, 2015. С. 187–192.

219. Ткаченко І. М. Адміністративно-правові відносини: дискусійні питання. *Журнал Східноєвропейського права*. 2020. № 81. С. 56–62.

220. Тлумачний словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D1%86%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5>

221. У Комітеті відбулась дискусія щодо спроможності територіальних громад та органів влади забезпечити ефективну реалізацію соціального захисту прав ветеранів, Захисників і Захисниць України, членів їх сімей. URL: https://komspip.rada.gov.ua/news/main_news/76825.html

222. У Мінветеранів затвердили Методичні рекомендації щодо надання безоплатної психологічної допомоги ветеранам та їхнім рідним. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/u-minveteraniv-zatverdily-metodychni-rekomendatsii-shchodo-nadannia-bezoplatnoi-psykholohichnoi-dopomohy-veteranam-ta-ikhnim-ridnym>

223. Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: <https://www.helsinki.org.ua/>

224. Уткіна М. С. Методи забезпечення функціонування фінансової системи України. *Європейські перспективи*. 2018. № 1. С. 65–69.

225. Фуглевич К. А. Адміністративні послуги: поняття, види, процедурне регулювання : автореф. ... дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2015. 23 с.

226. Харитонova О. І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа : автореф. ... дис. д-ра. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2004. 36 с.

227. Хомяков Д. О., Зіборєва О. Б. Поняття та зміст адміністративно-правового статусу Міністерства оборони України. *The scientific heritage*. 2020. № 49. С. 59–63.

228. Цабека А. В. Делегування повноважень у механізмі децентралізації органів виконавчої влади в Україні. *Держава та регіони*. 2020. № 2. С. 106–111.

229. Центр громадянських свобод. URL: <https://ccl.org.ua/ru/>

230. Чальцева О. М. Роль громадянського суспільства у проектуванні публічної політики в Україні. *Вісник ДонНУ імені Василя Стуса*. 2020. № 8. С. 102–107.

231. Чуприна Ю. Ю. Співвідношення адміністративно-правового методу та адміністративно-правового режиму. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна*. 2014. № 7. С. 265–268.

232. Шевченко Р. П. Інноваційні підходи до організації соціального захисту ветеранів війни: міжнародний досвід. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 5. С. 184–188.

233. Шкуропацький О. І. До питання визначення поняття механізму адміністративно-правового регулювання соціального захисту офіцерського складу Збройних Сил України. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна*. 2017. № 23. С. 109–112.

234. Шопіна І. М. Предмет права національної безпеки та військового права. *Аналітико-порівняльне правознавство*. 2021. № 4. С. 223–227.

235. Шумна Л. П. Соціальна підтримка як організаційно-правова форма соціального забезпечення : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Чернівці, 2014. 455 с.

236. Щодо організації курсів надання домедичної допомоги постраждалим в умовах бойових дій / воєнного стану для підрозділів сил оборони : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17 березня 2023 р. № 498. URL: <https://moz.gov.ua/uk/decrees/>

nakaz-moz-ukraini-vid-17032022--498-schodo-organizacii-kursiv-nadannja-domedichnoi-dopomogi-postrazhdalim-v-umovah-bojovih-dijvoennogo-stanu-dlja-pidrozdiliv-sil-oboroni

237. Щодо проблем законодавчого врегулювання статусу ветеранів війни: Оглядове досьє Дослідницької служби Верховної Ради України від 26 лютого 2024 року. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/hum_social_policy/review_files-hsp/74498.html

238. Юрах В. М. Питання ефективності функціонування органів виконавчої влади. *Наукові записки*. 2019. № 7. С. 94–99.

239. Юровська В. В. Імперативний метод адміністративного права: окремі думки щодо подальших перспектив дослідження. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2017. С. 151–154.

240. Яра О. С. Видання нормативно-правових актів, як інструмент публічного адміністрування забезпечення вищої юридичної освіти в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 10. С. 47–53.

241. Ahern J. Worthen, Masters J., Lippman S. Ozer E., Moos R. The challenges of Afghanistan and Iraq veterans transition from military to civilian life and approaches to reconnection. *PLoS ONE*. 2015. Vol. 10. P. 1–13.

242. Crouch C. The march towards post-democracy, ten years on. *The political quarterly*. 2016. Vol. 87. Issue 1. P. 71–75.

243. Early Jillian Madgel Transition home: an exploratory study of the transition from military to civilian life among veterans of Operation Enduring Freedom and Operation Iraqi Freedom. Masters Thesis. Smith College, Northampton. 2011. 76 p.

244. Economic and Social Commission for Asia and the Pacific ESCAP Library United Nations Building. 2005. URL: <http://www.unescap.org/commission/about-the-commission>

245. Gready P., Robins S. Transitional Justice and Theories of Change: Towards evaluation as understanding. *International Journal of Transitional Justice*. 2020. 14. P. 280–299.

246. Landwehr C. Depoliticization, repoliticization, and deliberative systems. Anti-politics, depoliticization, and governance / Ed. by P. Fawcett, M. Flinders, C. Hay, M. Wood. N. Y. : Oxford univ. press, 2017. P. 49–67.

247. Linda Cooper, Nick Caddick, Lauren Godier, Alex Cooper, Matt Fossey Transition From the Military Into Civilian Life: An Exploration of Cultural Competence. *Armed Forces & Society*. 2016. Vol. 1. P. 2–22.

248. Morris J., Hanna P. The Military to Civilian Transition: Exploring Experiences of Transitions to “Civvy Street” and Implications for the Self. *Journal of Veterans Studies*. 2023. № 9 (3). P. 74–88.

249. Pedersen C., Wieser C. Veteran Transition from Military to Civilian Life: Towards a Sociocultural Framework for Social Support. *Scandinavian Journal of Military Studies*. Vol. 4. P. 158–171.

250. Starynskyi M. V., Myrhorod-Karpova V. V., Shlapko T. V. Features of the study of the mechanism of administrative and legal regulation of the human right to health care in modern conditions. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2021. № 30. С. 62–69.

251. Sulatskyi Vladyslav Concept and system of methods of an administrative and legal mechanism of preventive activities of the National Police of Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*. Vol. 2. P. 92–96.

252. The Transition of Military Veterans from Active Service to Civilian Life (Transition du service actif à la vie civile des anciens combattants): Final Report of Task Group HFM-263. April 2021.

253. Vasylytsiv T., Biletska I., Mulska O. Organizational and financial instruments of decentralization and development of united territorial communities in Ukraine: Poland’s experience. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. Vol. 43. № 2. P. 276–287.

Наукове видання

**МОСКВИЧ Віталій Степанович
БОРОВИК Андрій Володимирович
ДЕРЕВЯНКО Наталія Зеновіївна**

**ПЕРЕХІД ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ
ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ:
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

Монографія

Верстка	<i>В. Грицик</i>
Обкладинка	<i>А. Юдашкіна</i>
Технічне редагування	<i>О. Гринюк</i>

Підписано до друку 01.07.2025 р. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Warnock. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 12,44. Наклад 300.
Замовлення № 058м-0725.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7653 від 18.08.2022 р.